

خانم النبیؐ

ﷺ

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

ژباړونکې: حسان الله متوکل

ليکونکې: علامه سيد ابوالحسن علي ندوي

سریزه

ټول صفتونه د مخلوقاتو پالونکي الله لره دي، درود او سلام د پیغمبرانو په سردار او آخري نبي محمد صلی الله علیه وسلم، د هغه په درنې کورنۍ، ټولو ملگرو او په ټولو هغو خلکو چې تر قیامته پورې د هغوی پیروي کوي.

کلمات، جملې او بیان د الله جل جلاله د حمد او شکر د حق له اداء کولو څخه نیمگړې وې او همدا راز د دې کرښو د لیکونکي د زړه خوشحالی د څرنگوالي له بیان څخه هم نیمگړې دي چې هغه د (قصص النبیین للأطفال) د لړۍ آخري او پنځم ټوک چې آخري پیغمبر صلی الله علیه وسلم د سیرت پورې اړه لري، تاسې درنو لوستونکو ته وړاندې کوي.

دا لړۍ د الله جل جلاله په توفیق پوره شوې او پای یې په مسک الختام یعنې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پاک سیرت وشوه. او که مرگ بېړه کړې وای او د دې سلسلې د پوره کولو څخه د مخه مړ شوی وی نو داسې حسرت او خفگان سره به له دنیا تللی وی چې د پوره کېدو به نه وی.

ځکه چې لږ کارونه او مصروفیتونه هم د دې کتاب د لیکلو او د دې لړۍ د بشپړولو په لاره کې خنډ واقع کېدای شول.

د لیکنې او تألیف په تاریخ او د لویو لیکوالانو د ژوند په حالاتو کې د نا تمامو لږو او کارونو مثالونه لاشته دي.

لیکوال هم د یو داسې خطر سره مخامخ شو او تقریباً دېرش کاله وخت د قصص النبیین د هغې برخې چې د موسی علیه السلام کیسه په کې پای ته رسېدلې او د هغې برخې چې د شعيب علیه السلام په کیسه شروع شوې او د عیسی علیه السلام کیسه پای ته رسېدلې ترمنځ واټن رامنځ ته شو.

په ژوند هېڅ باور نه شته، خو د الله جل جلاله په مهربانۍ او لطف مې په ۱۳۹۵ هـ.ق کال د شوال په میاشت کې هغه وخت د دې کتاب په لیکلو پیل وکړ چې د قصص النبیین د

لړۍ آخري کړۍ تکميل شوه او د الله جل جلاله په توفيق په لږ وخت کې پای ته ورسېده او بيا مې د نبي صلی الله عليه وسلم د سيرت په اړه د يولوی کتاب په تأليف لاس پورې کړ چې همدا وړوکي کتاب د هغې اساس تشکيلوي او د الله جل جلاله په توفيق سره د ۱۳۹۶ هـ.ق کال د شوال د مياشتې په پيل کې پای ته ورسېد.

ما د دې کتاب په تأليف کې د ابن هشام د کتاب (السيرة النبوية) په لنډيز اعتماد کړی دی، هغه چې د سيرت په چاپ شوو کتابونو کې تر ټولو پخوانی او په نفسونو او زړونو باندې تر ټولو اغيزمن کتاب دی.

همدا راز مې ځينو پخوانيو مراجعو، د احاديثو مستندو او صحيحو کتابونو ته مراجعه کړې ده، ليکونکي د دې اړتيا ونه لیده چې لوستونکي مراجعو ته د صفحاتو د شمېرې د چاپ د مشخصاتو په ذکر کولو سره سرگردان کړي، ځکه چې کتاب د کميانونو او تنکيو ځوانانو لپاره ليکل شوی، نه د څېړونکو او محققينو لپاره. يوازې د نصوصو او رواياتو په ذکر کولو بسنه شوې او علمي بحثونه، فلسفې، تحليلات او د پرديو شهادتونه او گواهي ورسره نه دي مل کړای شوي ځکه چې دا شيان لوستونکي د سيرت د روح څخه له خړوبېدو او د سيرت د ښکلا څخه د خوند اخيستلو مخه نيسي.

دا موضوعات بايد د سيرت په يو لوی او جامع کتاب کې چې د پوهانو او هغو خلکو لپاره ليکل کېږي چې عقلي او علمي سويه يې لوړه وي د نوو او کلامي پوښتنو سره مخ او مقابليسي څېړنې کوي وليکل شي.

په دې کتاب کې مې د قصص النبیین للأطفال د لړۍ د تېرو کړيو په څېر د کمکيو د ادبي اسلوب، طبيعت، د کلمو او جملو تکرار، د الفاظو ساده والی او د کيسې اوږدوالی او داسې نور په نظر کې نه دي نيولي.

ځکه چې زموږ لوستونکي اوس زلميان شوي، لغوي او ادبي پانگه يې زياته او عقلي مستوی يې لوړه شوې، اوس د دې ځواک لري چې دا علمي او عقلي غذا زياته کړي او د بشري تاريخ تر ټولو ستر انسان او اشرف الأنبياء صلی الله عليه وسلم د ژوند د خوږې کيسې څخه پوره خوند واخلي.

د دې کتاب ځای د لويانو او کميانونو لپاره د ليکل شويو کتابونو ترمنځ دی.

دا کتاب ددې وړ دی چې کميکان او تنکي ځوانان يې په مکتبونو او مدرسو کې ولولي، لويان يې په کتابخانو او کورنو کې مطالعه کړي، غير مسلمو ته ورکړل شي او نورو ژبوته وژباړل

شي.

په دې کتاب کې د سپېڅلي سیرت خلاصه، مغز او د هغې خوندورې پېښې او کیسې، د لومړني اسلامي دعوت تاریخ، فتوحات او کامیابی او د نبوي روزنې حیرانونکي اړخونه او معجزې ځای پر ځای شوي دي .

دا کتاب یوه کامله مدرسه ده چې زده کوونکي په کې د ایمان او محبت په ښکلي او معطره فضاء کې تربیه اخلي او د داسې توبنې په اخیستلو ورڅخه وځي چې ټول عمر ورسره وي او داسې نور ترلاسه کوي چې د هغې په رڼا کې تگ کوي او داسې وسله په لاس ورځي چې پرې د خپل ځان، ایمان او هغه رسالت او پیغام چې د نړۍ او نړیوالو لپاره د ځان سره لري د دفاع کوي، نو په دې اساس کتاب د ثانوي مکتبونو او مدرسو د زده کوونکو لپاره لیکل شوی، لیکونکي د دې اړتیا احساس کړه چې د هغو مشکلو الفاظو شرحه وشي چې د دوی د علمي سوبې څخه لوړ دي .

نو د دارالعلوم ندوة العلماء د یو فاضل استاذ (نورعالم الأمینی الندوي) چې د زده کوونکو علمي او فرهنګي سوبه ورته معلومه ده غوښتنه وکړه چې د کتاب مشکل الفاظ شرح او توضیح کړي چې درانه استاذ په ډېره ښه توګه دا کار ترسره کړ (جزاه الله خیر الجزاء).

په آخر کې یوځل بیا د مهربان الله جل جلاله بې پایانه ثناء وایم او ډېر شکر یې پرځای کوم چې ددې کتاب د بشپړتیا توفیق یې راکړ او په دې توګه یې خپل بې پایانه نعمت زما په برخه کړ او دعا ورڅخه غواړم چې دا کتاب د خلکو تر منځ مقبول وگرځوي او د هغه ځوان مسلمان نسل لپاره یې ګټور کړي چې توفانونو کې راګیر او لاره یې په اغزو ډکه شوې ده. الله جل جلاله چې چا ته وغواړي د سمې لارې هدایت کوي.

۱۵ ذی القعدة ۱۳۹۷هـ ق

۲۹ | اکتوبر | ۱۹۷۷م

ابوالحسن علي الحسني الندوي

رأى بریل.

د جاهلیت عصر

د حضرت عیسی ابن مریم علیه السلام څخه وروسته د انبیاءو د نه راتگ موده اوږده شوه. د نړۍ څخه علم او رڼا کډه بار کړې وه او هر لوري ته د جهل او ناپوهۍ توره تیاره خپره شوه.

د سپېڅلي توحید او خالص دین هغه ملکوتي غږ چې هر نبي په خپل وخت کې پورته کړی ؤ د دجالانو او دروغجنو د جهل او بې لارۍ په نارو کې ورو ورو له منځه ولاړه.

د توحید او ایمان هغه ډیوې چې د الله جل جلاله رالېږلو پیغمبرانوعلیهم السلام او د هغوی پیروانو بلې کړې وې د هغو توپانونو په څپو کې مړې شوې چې یو د بل پسې راتللې.

پخواني دینونه:

پخواني لوی دینونه چې تر ټولو آخرنی یې مسیحیت دی د هوا او هوس د بندگانو ښکار او د منحرفینو او منافقینو د لوبو میدان وگرځېده، تر دې چې خپل ماهیت اوشکل یې له لاسه ورکړ آن تردې که چیرې د دې راوړونکي پیغمبران علیهم السلام او د هغوی پیروان بیا راژوندي شوي وای نو دا دینونه به یې نه وو پېژندلي او له قبلولو څخه به یې انکار کړی وای.

یهودیت د رسم اورواج یوه بې روحه او بې ژونده ټولگه شوه چې د نړیوالو لپاره یې نه کوم پیغام درلود، نه یې د ولسونو لپاره دعوت او نه یې د بشریت لپاره په خپله غېږه کې رحمت درلود، او مسیحیت هم د خپلو لومړیو ورځو څخه د سخت دریځو د تحریف او جاهلاتو د تاویل ښکار شو او د حضرت عیسی علیه السلام رښتیني تعلیمات له منځه ولاړل او د توحید رڼا او د الله جل جلاله خالص عبادت د جهل د

وریځو تر شا پټ او ورک شو.

مجوس هم د اور څخه راتاو ول او د هغه عبادت یې کاوه او د هغه لپاره یې عبادت خانې جوړولې خو د عبادت ځای څخه د باندې آزاد او د خپلو خواهشاتو او نفساني غوښتنو تابع وو.

د مجوسو او نورو بې دینو خلکو ترمنځ د اعمالو او اخلاقو په ډگر کې کوم توپیر نه و پاتې. بودايي مذهب کوم چې په هندوستان او منځنۍ آسیا کې یې په پراخه پیمانه وجود درلود هم په یو بت پرست دین بدل شوی و، چېرته چې رسېده بتان به یې د ځان سره وړل، او خپلې عبادت خانې به یې جوړولې او د بودا مجسمې به یې په کې نصبولې. د هندوستان اصلي دین ((براهمیت)) د معبودانو او خدایانو په ډېروالي کې تر ټولو ادیانو او مذهبونو وړاندې وو، آن تردې چې د خدایانو شمېر یې میلیونونو ته رسېده.

بله دا چې د انساني ټولنې په ظالمانه طبقا تي وېش قائل و. عربان هم د جاهلیت په آخري زمانه کې په داسې پرېوتې بت پرستۍ اخته شول چې د هندوستان براهمیت یې د ځان پورې نژدې و، او په شرک کې دومره پرمخ ولاړل چې د الله جل جلاله پرته یې بې شمېره نور خدایان ونيول او ټوله عربي ټولنه په شرک او بت پرستۍ کې داسې ډوبه شوه چې هر قام او قبیلې، هر ښار، هره باندېه بلکې هر کلي او کور د ځان لپاره ځانگړي بتان درلودل او آن په بیت الله شریف کې (کوم کور چې ابراهیم علیه السلام خاص د یوه الله جل جلاله د عبادت لپاره جوړ کړی و) ۳۶۰ بتان ایښودل شوي وو

د عربستان نیمه وچه

د عربانو اخلاق ډېر پرېوتی وو، د شرابو او قمار سره یې ډېره مینه درلوده او په سخت زړېتوب او درواغجن غیرت کې داسې مرحلې ته رسېدلې وو چې خپلې لورگانې به یې ژوندۍ خښولې، غلا، شوکه او قافلې لوټول په کې عام وو، ښځې په عربي ټولنه کې هېڅ عزت او مقام نه درلود، د مال او څارویو په څېر په میراث وېل کېدلې. ځینې عربانو به خپل اولاد د فقر او لوړې له وېرې وژلو چې مال پرې مصرف نه شي، په جگړو اخته وو، وینه تویول ورته عادي خبره وه، په وړو وړو خبرو به یې اوږدې جگړې او دښمنۍ کولې چې کلونه کلونه به یې دوام کاوه او په زرگونو خلک به یې د ژوند له نعمت څخه بې برخې کول.

د فساد بې سارې خپراوي:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د بعثت په وخت کې انسانیت د هلاکت د کندنې پر غاړه ولاړ ؤ، په هغه وخت کې انسان خپل خالق او پیداوونکی هېر کړی، د خپل ځان او پایلې څخه بې خبره او غافل وو، عقل یې له لاسه ورکړی، د خیر او شر، ښه او بد د تمیز ځواک یې بایلی ؤ.

په پراخو سیمو کې هم داسې یوتن نه پیدا کېده چې د دین فکر ورسره وي او یا یوازې د یو رب بندگي وکړي، څوک یا څه ور سره شریک نه کړي.

الله جل جلاله په قرآن کریم کې د هغه وخت انځور په ډېره ښه توګه وړاندې

کوي او فرمایي:

{ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} [الروم : ٤١]

د هغو بدو کړو وړو له کبله چې انسانانو په خپله کړي دي په وچه اولده کې فساد او خرابي خپره شوې ده ترڅو الله تعالی د هغوی د ځينو کړنو خوند ور وڅکي، کېدای شي چې هغوی حق ته راوګرځي.

ولي رسول الله صلى الله عليه وسلم د عربو په جزيره كې مبعوث شو؟
الله جل جلاله عرب انتخاب كړل چې د اسلام دعوت قبول كړي او بيا يې د نړۍ
گوټ گوټ ته ورسوي، ځكه چې د هغوی د زړونو شيشې صافي وې او داسې ژورې
ليكنې پرې نه وې شوې چې وړانول يې مشكل وي . د روميانو، ايرانيانو او هندوانو په
څېر نه وو چې په خپلو پر مختلو علومو، بنكليو ادبياتو او پرمخ تللي تمدن يې فخر او
تكبر كولو .

د عربانو د زړونو په لוחو د جهل، بې سوادۍ او بانډچيتوب ځينې آثار ؤ چې د
هغو وړانول، وينځل او پرځای يې نوي اوتازه نقشونه ځای پر ځای كول آسان كار ؤ .
عربانو د سليم فطرت سره سم ژوند درلود، ترڅو چې حق ورباندې گډوډ او پټ
ؤ مقابلې يې ورسره كوله خو كله يې چې له سترگو څخه د جهل پرده پورته شوه او حق
يې وپېژنده قبول يې كړ، مينه يې ورسره وكړه او خپل يې كړ او د حق څخه د دفاع په
لار كې هرې قربانۍ ته چمتو شول.

عربان رښتيني، امانت كار، زيارايستونكي، زړه وړ او جنگيالي خلك وو.
د جزيرة العرب په منځ مكه كې هغه كعبه وه چې ابراهيم او اسماعيل عليهما
السلام د دې لپاه آباءه كړې وه چې يوازې د يوالله جل جلاله د توحيد په لور د دعوت
مرکز وگرځي. الله تعالى د هغې په اړه فرمايي:

{إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ} [آل عمران : ۹۶]
هغه لومړنۍ خونه چې د الله جل جلاله د عبادت لپاره جوړه شوې په مكه كې ده،
هغه مباركه ده او هغه د خلكو لپاره لارښوونه ده.

له بعثت څخه مخكې د مكې او قريشو حالت:
ابراهيم عليه السلام د خپلې مېرمنې هاجر او وړوكي زوی اسماعيل عليه السلام
سره د مكې بې اوبو او بې بوتو شاپې تنگې درې ته په نړۍ كې د خپور شرك څخه د
تبېبتي او خلاصون په هدف لاړل، څو هلته د توحيد داسې يو مركز تاسيس كړي چې
يوازې د الله جل جلاله په لور بلنه په كې كېږي او د خلكو لپاره د هدايت او لارښوونې
دنگ ځلي او د ثواب او اجر حاصلولو ځای وي.

الله تعالى د هغه دا كار او هڅه قبوله كړه او په دې وچه ځمكه او وېرې كورنۍ

چې د مور او وړوګي زوی څخه جوړه وه برکت واچولو. او ابراهيم عليه السلام دا کورنۍ د آبادې نړۍ څخه ليرې په وچ ډګر کې پرېښې وه چې الله تعالى د دوی لپاره په دې ځای کې د زمزم اوبه روانې کړې او الله جل جلاله د زمزم په څاه کې داسې برکت کېښود چې تر ننه پورې يې د نړۍ ګوټ ګوټ ته خلک وړي. ورو ورو اسماعيل عليه السلام ستر شو، ابراهيم عليه السلام د الله جل جلاله په مينه کې د هغه د حکم د تعمیل لپاره د خپل ګران زوی اسماعيل عليه السلام د حلالولو اراده وکړه او اسماعيل عليه السلام هم په ډېره خوښۍ د الله جل جلاله دې امر ته غاړه کېښوده او پرې راضي شو.

الله جل جلاله د هغې په بدله کې لويه قرباني راولېږله او هغه يې د دې لپاره ژوندی پرېښوده چې د خپل پلار سره د دين په دعوت کې مرسته او د آخري نبي او بهترين رسول نیکه شي.

ابراهيم عليه السلام څه وخت وروسته بيا مکې ته راستون شو، پلار او زوی دواړو غبرګ د بيت الله په ودانولو پيل وکړ او د الله جل جلاله څخه به يې تل دا دعا غوښتله: يا الله جل جلاله زمونږ څخه دا عمل قبول کړه او په دې خونه کې برکت واچوه او مونږ ته د اسلام سره ژوند او مرګ راکړه، يا الله جل جلاله زمونږ په اولاد کې پيغمبر راواستوه چې د خپل نیکه ابراهيم پيل کړی کار بشپړ او د هغه دعوت او بلنه تازه او تجديد کړي.

الله تعالى د هغوی دعا په دې توګه رانقلوي:

{وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (١٢٦) وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١٢٧) رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١٢٨) رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ } [البقرة : ١٢٦-١٢٩]

او دا چې ابراهيم عليه السلام دعا وکړه: "ای زما ربه! دا ښار د امن ښار وګرځوه، او د دې له اوسېدونکو څخه چې څوک الله جل جلاله او آخرت مني، هغوی ته هر ډول

مېوې روزي كړه - د هغه رب په ځواب كې وويل: " او چې څوك يې ونه مني، د دنيا د څو ورځو ژوند وسائل هغه ته هم وركوم، خو عاقبت به هغه د دوزخ په لوري راكارېم او هغه ډېر ناكاره استوگنځى دى". او در ياد كړه چې كله ابراهيم او اسمعيل عليهما السلام د دې كور دېوالونه پورته كول، نو دعايې كوله: " اى زمونږ ربه! له مونږ نه دا خدمت قبول كړه، ته د هر څه اورېدونكى او په ټولو شيانو پوهېدونكى يې. اى ربه! مونږ دواړه تاته غاړه ايښودونكي وگرځوه، زمونږ له ځوځات نه يو داسې امت راد بره كړه چې تاته غاړه ايښودونكى وي، مونږ ته د خپل عبادت لارې ليكې را زده كړه او زمونږ خطاوې معاف كړه، ته لوى توبه قبلوونكى او رحم كوونكى يې، او اى ربه! په دې خلكو كې د همدوى له قوم نه يو داسې پيغمبر راپاڅوه چې دوى ته ستا آيتونه ولولي، هغو ته كتاب او حكمت ور زده كړي او د هغو ژوند سوتره كړي، ته د لوى قدرت او حكمت څښتن يې

الله جل جلاله د هغوى په كهول كې برکت واچولو، اوكورنۍ پراخه شوه، او د عدنان اولاده ډېره شوه، هغوى د اسماعيل عليه السلام لمسي دي. د هغه په اولاده كې فهر بن مالك پيداشو او د هغه په اولاد كې قُصَيِّ بن كلاب ؤ دا د خپل قوم مشر او سردار ؤ چې د بيت الله شريف خدمت د هغوى په ذمه ؤ.

د بيت الله كليگانې د هغه سره وې، د زمزم مسؤوليت د هغه په غاړه ؤ، رفاډې او د دارالندوي واک او د جنگ توغ هم د قُصَيِّ سره ؤ، او په دې توگه د مكې ټول شرف ده ته حاصل ؤ.

د قُصَيِّ په اولاد كې عبدمناف ترټولو هونښيار او ځيرك سړى ؤ او بيا د عبدمناف مشر زوى هاشم د خپل قوم مشر او سردار ؤ او حاجيانو ته د خوراك او څكاك برابرولو مسؤوليت اوشرف د هاشم په برخه ؤ.

هاشم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د نيکه عبدالمطلب پلار ؤ، عبدالمطلب د خپل كاكا مطلب بن عبدمناف څخه وروسته د رفاډې او سقاېي مسؤوليت په غاړه واخيست او په خپل قوم او ولس كې دومره د عزت او شرف څښتن شو چې په پلرونو او نيكونو كې يې هېڅوك داسې لوړې مرتبې ته نه ؤ رسېدلي، خپل قوم او ولس ورسره يې كچه مينه كوله.

د فهرېن مالک اولاده قريش نومېږي. همدا نوم په ټولو نومونو غالب شو او دا قبيله د ((قريش)) په نوم مشهوره شوه.

ټول عرب د قريشو د نسب په لوړوالي، مشرۍ، قيادت، د ژبې او بيان په فصاحت او بلاغت، ښو اخلاقو، باتورۍ او شجاعت اقرار او اعتراف کوي. او هېڅوک په دې شرف کې د هغوی سره ځان برابر او انډول نه بولي.

په مکه او قريشو کې د شرک او بُت پرستۍ پيل

قريش د خپل پلار اسماعيل او نيکه ابراهيم عليهما السلام په دين او د توحيد په عقیده او د يوالله جل جلاله په عبادت تر هغه پورې قائم او ټينگ پاتې شول چې عمرو بن لحي د هغوی په منځ کې پيدا شو، هغه لومړی سړی ؤ چې بُت پرستي او شرک ته يې رواج او وده ورکړه، او د ځينو حيواناتو تعظيم يې شروع کړ او د ابراهيمي شريعت په خلاف او د الله جل جلاله د اجازې او حکم پرته يې تحليل او تحریم پيل کړ. عمرو بن لحي د مکې څخه شام ته ولاړ، هلته يې د شام خلک په بت پرستۍ وليدل نو د بتانو سره يې مينه پيدا شوه او څو بتان يې د ځان سره مکې ته راوړل او له خلکو څخه يې د هغوی د عبادت او تعظيم غوښتنه وکړه.

د مکې ځينې خلکو چې د سفر په وخت کې به يې د حرم په ياد د حرم د ډبرو تعظيم کاوه په تدريج سره يې د نورو ډبرو تعظيم او عبادت پيل کړ.

د فيل پېښه:

يوه ستره پېښه وشوه، چې د يوې بلې ډبرې سترې پېښې زيری يې له ځان سره راوړی ؤ او په دې يې دلالت کاوه چې الله جل جلاله د عربو په اړه د خير فيصله کړې او دا هم څرگنده شوه چې کعبه ډبر لوړ شان او مرتبه لري چې د دنيا نورې خونې ورته نه شي رسيدای.

کيسه داسې وه چې د حبشې د پاچا نجاشي نماينده د يمن والي ابرهة الاشرم په صنعاء کې د ((الْقَلِيس)) په نوم يوه لويه کليسا اُباده کړه او غوښتل يې چې عرب د حج لپاره د هغې په لور مخه کړي او دا يې په زړه کې نه ځايده چې مکه د خلکو لپاره د احترام او تعظيم مقام وي او د هر لوري ورته خلک مخه کوي او هلته ورځي او غوښتل

یې چې دا لوړ مقام د هغې جوړې کړې کلیسا ته ورپه برخه شي.

د ابرهه دا هڅه په هغه عربانو چې د کعبې تعظیم او مینه یې په وینه او رگونو کې ګډه شوې وه ډېره درنده تمامه شوه، هغوی د کعبې سره هېڅکله بله خونه نه شواى برابرولى او د هغې بدلېدل یې نه شو زغملی، دې کار د هغوی ذهنونه مشغول کړل او د هغوی د غونډو او بحثونو ګرمه موضوع جوړه شوه او تل به یې دهغې په اړه پلانونه جوړول، یوه ورځ د ابرهه د کلیسا د سپکاوي په خاطر د کثانه قبیلې یوسړى هغې ته ورننوت او میتيازې یې په کې وکړې، ابرهه چې له دې پېښې خبر شو ډېر په قهر شو او قسم یې وکړ چې هر ورو به بیت الله نړوي.

ابرهه د یولوى لښکر سره چې په فیالانو مجهز د مکې په لوري و حرکت وکړ، په عربو کې دا خبره د آسماني تندر په څېر شوه، ډېر په وېره کې شول او د هغې د منع کولو او مقابلې اراده یې وکړه خو وپوهېدل چې د ابرهه د لښکر د مقابلې توان نه لري بیا یې د کعبې د ساتنې کار الله جل جلاله ته وسپاره او پوخ یقین یې درلود چې د کعبې رب او څښتن به هغه په خپله ساتي. هغه سوال ځواب چې د قریشو د سردار عبدالمطلب او ابرهه تر منځ واقع شو په دې خبره څرګند دلالت کوي:

ابرهه په لار کې د عبدالمطلب دوه سوه اوښان نیولي وو، عبدالمطلب راغی او د ابرهه سره یې د لیدنې او ملاقات غوښتنه وکړه، ابرهه د ملاقات اجازه ورکړه او د خپل تخت څخه ورته راکوز شو او د ځان سره یې کښېناوه او د هغه یې ډېر درناوى وکړ، ورڅخه یې وپوښتل: څه غوښتنه لرې؟ هغه په ځواب کې ورته وویل: د پاچا څخه خپل هغه دوه سوه اوښان غواړم چې لښکر یې نیولي او برمه کړي یې دي. ابرهه چې دا واورېدل عبدالمطلب یې په نظر کې کم راغی او ورته یې وویل: د خپلو دوه سوه اوښانو په اړه زما سره خبرې کوې او د هغه کور په اړه چې ستا او ستا د پلار نیکه دین سره تړاو لري او زه یې د وړانولو په خاطر راغلي یم. هېڅ نه وایې؟ عبدالمطلب ورته وویل: زه د اوښانو څښتن یم، کور خپل څښتن لري ساتي به یې.

ابرهه وویل: هېڅوک دا کور له ما څخه نه شي ژغورلی.

عبدالمطلب وویل: ته پوهېږې او د کور څښتن!

قریش د ابرهه د لښکر د حملې له وېرې درو او د غرونو سرونو ته وختل، کتل

یې چې الله تعالى د هغه چا سره څه معامله کوي څوک یې چې په کور او حريم تېری کوي.

عبدالمطلب او د قريشو څوکسان ولاړل او د کعبې په دروازې او زنځير پورې ځوړند شول او د الله جل جلاله څخه یې د ابرهه د لښکر د ماتولو او سپکولو دعا وغوښتله.

ابرهه مکې ته د داخليدو او د کعبې د ښکولو لپاره ځان او لښکر چمتو کړ، د فيلانو د ټولي مشرفيل ((محمود)) يې هم چمتو کړ او د مکې په لور يې را رهۍ کړ، فيل په لاره کې په گونډو شو، هر څومره يې چې ووايه جگ نه شو او نه يې له ځايه حرکت وکړ خو کله به يې چې د يمن په لور د هغه مخ واړوه پاڅيده به او حرکت به يې پيل کړ.

په دې وخت کې الله جل جلاله د مرغانو يوسيل راوليږه چې کوچني کوچني کاني يې په مښوکو او پنډو کې نيولي وو او په هر کافر به يې چې راوغورځاوه هلاک به يې کړ. د حبشې خلکو چې دا حال وليد وېرې واخيستل او په هر لوري خواره واره شول او په هرځای کې به يې اختياره راپريوتل او مړه کيدل، ابرهه هم په يو کاني ولگېده ځينې لښکريانو يې په زخمي حالت کې د ځان سره يمن ته روان کړ، په لاره کې يې د جسم بند بند ولويده او صنعاء ته په رسېدو باندې په ډېر بد مرگ مړ شو او بدن يې ټوټه ټوټه شو. الله تعالى په قرآن کریم دا کيسه په دې توگه بيان کړې ده.

{الَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ (۱) أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ (۲) وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ (۳) تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ (۴) فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ (۵)} {الفيل: ۱ - ۵} آيا تا ونه ليدل چې ستا رب د فيلانو څښتنانو سره څه وکړل؟ آيا الله جل جلاله د هغو تدبير بابزه نه کړ؟ او پر هغوی يې د مرغانو سيلونه ولېږل، چې پر هغو يې د پخې شوې خټې تېرې غورځولې بيا يې د هغو حالت دانسې وگرځاوه لکه د څارويو شخوند وهلي واښه.

کله چې الله جل جلاله حبشيان د مکې څخه نامراده او ناکام واپس کړل، قريش د عربو په سترگو کې نور هم لوی شول. هغوی ويل: قريش اهل الله دي (يعنې د الله جل جلاله نږدې بندگان دي) الله جل جلاله د هغوی له لوري وجنګېده او دښمن يې

ورته مات کړ.

عربانو د فیل پېښه د فیل په کال باندې مشهوره کړه او ویل به یې چې فلانی د فیل په کال پیدا شوی، دا پېښه د ۵۷۰ میلادي کال سره سمون خوري.

عبدالله او آمنه:

د قريشو د سردار عبدالمطلب لس زامن وو چې یو یې عبدالله نومیده، عبدالمطلب خپل زوی عبدالله ته د بني زهره د قبیلې د سردار وهب لور آمنه په نکاح کړه چې په قريشو کې د نسب او مقام له حیثه په خپل وخت کې ترټولو لوړه ښځه وه. له واده وروسته عبدالله ډېر زر وفات شو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم مور بي بي په خپل مبارک زوی باندې امیدواره وه او داسې نښې او آثار یې لیدل چې د هغې کیدونکی زوی به د لوړ شان خاوند وي.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک نسب او زېږېدنه:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوشنبې په ورځ د ربیع الاول د میاشتې په ۱۲ نېټه نړۍ ته سترگې راخلاصې کړې، چې دعام الفیل کال ؤ د ۵۷۰ میلادي کال ۲۰ اپریل سره سمون خوري. محمدصلی الله علیه وسلم د عبدالله زوی او هغه د عبدالمطلب او هغه د هاشم او هغه د عبدمناف او هغه د قُصَيّی او هغه د کلاب زوی او هغه د مُرّة زوی او هغه د کعب زوی او هغه د لؤی زوی او هغه د غالب او هغه د فهر زوی او هغه د مالک زوی او هغه د نصر زوی او هغه د کنانه زوی او هغه د خزیمه زوی او هغه د مدرکه زوی او هغه د الیاس زوی او هغه د مضر زوی او هغه د معد زوی او هغه د عدنان زوی ؤ چې د عدنان نسب حضرت اسماعیل علیه السلام ته رسېږي.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وزېږېده مور یې عبدالمطلب ته خبر واستولو چې لمسی یې پیدا شوی. عبدالمطلب د آمنې کور ته راغی او خپل لمسی یې ولیده، ډېر پرې خو شحاله شو، د ځان سره یې واخیست او کعبې ته یې یووړ، د الله جل جلاله حمد او ثنا یې بیان کړه او د محمد صلی الله علیه وسلم نوم یې ورته غوره کړ چې په عربي ټولنه کې دا یو ناشنا نوم ؤ چې عرب هم ورته په تعجب کې وو.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم رضاعت او تی رودنه:

د عربانو د عادت په اساس عبدالمطلب د خپل گران او محبوب لمسي لپاره دايه (نۍ ورکوونکې ښځه) لټوله او دا افتخار او ښکېختي الله تعالى د حليمې سعديې په برخه کړې وه.

حليمه سعديه د نورو ښځو په څېر د وچ کالۍ په کال د خپل کلي څخه د تي خور ماشوم په لټه کې ووتله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېرو ښځو ته وړاندې کړی شو خو هېچا قبول نه کړ ځکه چې هغه يتيم ؤ او ښځو فکر کولو چې پلار يې نشته مور او نيکه به يې څه وکړي.

حليمې سعديې هم داول ځل لپاره قبول نه کړ. بيا يې پرې زړه وسوځېده، الله جل جلاله يې په زړه کې د ماشوم مينه واچوله او دا چې بل ماشوم يې پيدا نه کړ، بېرته راغله او همدا يتيم ماشوم يې واخيست او خپلې دېرې ته يې يووړ، د ماشوم د اخيستو سره يې د برکت احساس وکړ، او هغې ته په خپل هستوگنځای کې هر څه بدل ښکارېدل، په خپلو سينو او د خپلې زړې اوښې په شيدو او کمزوري خړه کې يې بدلون او برکت احساس کړ.

د حليمې ملگرو ښځو د حليمې سره کينه شروع کړه او ويل يې: حليمې ډېر مبارک ماشوم ترلاسه کړی دی. په بني سعد کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم دوه کاله په داسې وخت کې پوره شول چې ورځ تربلې پرې د الله جل جلاله رحمتونه نازلېدل.

د شيدو خوړلو موده يې پوره شوه، د نورو ماشومانو پر خلاف يې ډېره وده کوله. حليمې سعديې محمد صلى الله عليه وسلم د ځان سره واخيست او مورته يې وروړ او د څه نور وخت لپاره يې د ځان سره د پرېښودو غوښتنه وکړه، مور يې موافقه وکړه او حليمې خپل مبارک زوی د ځان سره واپس راوړ. محمد صلى الله عليه وسلم د عادت سره سم يوه ورځ په بني سعد قبيله کې ؤ چې دوه ملکې راغلې او سينه يې ورته څېرې کړه، د زړه څخه يې ورته يوه توره بوټۍ راوويستله او ويې غورځوله، بيا يې ورته زړه پاک ومينځلو او بېرته يې همغسې کړه لکه څنگه چې مخکې وه.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلو رضاعي وروڼو سره مېرې خړولې، په

کلیوال، اطرافي، ساده او فطري چاپريال کې رالوی شو، د بنو سعد بن بکر فصیحه عربي ژبه يې زده کړه، رسول الله صلی الله عليه وسلم مينه ناک او په زړه پورې ماشوم ؤ، رضاعي وروڼو ته ډېر گران ؤ، او هغه هم د وروڼو سره مينه کوله. بيا څه موده وروسته خپل نیکه او مور ته واپس راغی، الله تعالی ورته د خپل کرم او احسان له مخې ښه وده ورکړه.

د آمنې او عبدالمطلب مړينه:

کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د شپږو کالو شو مور يې (آمنه) د مکې او مدينې په لاره ابواء نومې ځای کې وفات شوه. بيا د خپل نیکه عبدالمطلب سره اوسېده چې ډېر ورباندې مهربانه ؤ د ځان سره به يې د کعبې په سيوري کې په بستره کېښولو او ډېره مينه به يې ورسره کوله. کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د اتو کالو شو نیکه يې (عبدالمطلب) هم وفات شو.

د تره ابوطالب سره:

د عبدالمطلب له وفات وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپل تره ابوطالب ترپالنې لاندې ؤ، ابوطالب د عبدالله سکني ورور ؤ. عبدالمطلب به تل ابوطالب ته د خپل وراره په اړه سپارښتنه کوله چې پام پرې وکړي. محمد صلی الله عليه وسلم خپل تره ته د خپلو زامنو څخه ډېرگران ؤ او تل يې د ځان سره گرځولو.

الهي پالنه:

رسول الله صلی الله عليه وسلم د جاهلي ناوړه عادتونو څخه ليرې د الله جل جلاله په حفظ او امان کې رالوی شو. په ټوله قبيله کې ترټولو زيات د مروت او ښو اخلاقو څښتن ؤ، ترټولو زيات حياناک، رښتینی، امانت دار او ترټولو زيات د بدو اخلاقو څخه ليرې ؤ، تردې چې په قوم کې ورته د امين او صادق لقب ورکړل شو، خپلولي يې پالنه، د خلکوسره به يې مرسته کوله، د ميلمنو قدر او عزت يې کولو، د ښکې او خیر په کارونو کې مرستندوی ؤ، د خپل لاس له گټې څخه يې خوراک کاوه او په لږه روزی

یې قناعت کاوه، چې د خوارلس یا پنځلس کالو شو نو د قریشو او قیس ترمنځ د فجار په نامه جنگ پېښ شو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په کې گډون درلوده او خپلو کاکا گانو ته به یې غشي ورکول.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې جگړه کې ونډې اخیستلو سره جنگي تکنیکونه، او عسکري فنون زده کړل.

د حضرت خدیجې رضی الله عنها سره واده:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ۲۵ کلن شو د خویلد د لور خدیجې رضی الله عنها سره یې واده وکړ.

خدیجه رضی الله عنها د عقلمندی، ښکې اخلاقو او د شتمنۍ په له پلوه د قریشي ښځوسرداره وه، د هغې مخکینی مېړه ابوهاله وفات شوی و او دا ترې کونډه پاتې شوې وه.

هغه د څلوېښتو کالو وه، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې واده وکړ. خدیجه رضی الله عنها تاجرې ښځه وه او خلکو ته به یې مال په تجارت او مضاربت ورکاوه ځکه قریش هم تاجر قوم و. کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د حضرت خدیجې رضی الله عنها د مال سره شام ته د تجارت لپاره ولاړ نو خدیجې رضی الله عنها د هغه رښتینولي، صداقت، ښکې اخلاق او خیرخواهي تجربه کړل او د هغه لوړ شان او حیثیت ورته معلوم شو.

په داسې حال کې چې د قریشو ډېرو معتبرو خلکو د واده غوښتنه یې رد کړې وه په خپله یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د واده پیغام واستولو.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم کاکا حضرت حمزه رضی الله عنه پرې د واده لپاره مرکه وکړه او د خدیجې رضی الله عنها دکورنۍ له موافقې څخه وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم بل کاکا ابوطالب د نکاح خطبه ولوستله او دا ښکمرغه واده ترسره شو.

حضرت خدیجه رضی الله عنه لومړنۍ ښځه وه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ورسره واده وکړ او له ابراهیم څخه پرته ټول اولادونه یې له همدې څخه زیږیدلي دي.

د کعبی د خونې د ودانۍ او د لویې فتنې د دفع کولو کیسه:

کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم پېنځه دېرش کلن شو نو قریش په خپلو کې سره راټول شول او د کعبې د بیا جوړولو او په هغې د چټ اچولو اراده یې وکړه، په هغه وخت کې کعبه د داسې تېرو څخه جوړه شوې وه چې خټه په کې نه وه استعمال شوې او د انسان د قامت څخه لږه اوچته وه نو دا اړتیا پېښېدلې چې باید ورانه شي او دوباره جوړه شي.

خو کله چې د کعبې د خونې دېوال د حجر اسود د ایښودو ځای ته ورسید د قریشو د قبیلو ترمنځ د حجر اسود په ایښودو او ددې شرف او عزت په لاس ته راوړو اختلاف پیدا شو، هرې قبیلې غوښتل چې ددې جنتي ډبرې د پورته کولو او نصبولو افتخار هغه ته په برخه شي.

تر دې چې خبره د خونړۍ جگړې د پېښو ترحده ورسیده او هرې قبیلې د جنگ لپاره ځان تیار کړ. بنو عبدالدار او بنو عدي د وینو یو ډک لوبښی راوړ او لاسونه یې په کې ډوب کړل او په مرګ یې سره قسمونه وکړل.

د وینو په لوبښي کې د لاسونو منډل د مرګ او خونړۍ جگړې نښه بلل کیده، همدې تور تم فضا او جنگي حالت ترڅو ورځو دوام وکړ، بالاخره یې په دې پرېکړه وکړه چې هر څوک د حرم په دروازه لومړی را داخل شي دهغه فیصله به ټول مني.

سبا ترټولو لومړنی داخلیدونکی کس رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ، کله چې قریشو رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیده ټولو په یو آواز وویل: دا امین او رښتونی دی، دا محمد صلی الله علیه وسلم دی، مونږ د دې په فیصله راضي یو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډېر لوړ حکمت سره ددې فتنې مخه ونیوله او د خونړۍ جگړې وریځې یې د قریشو له آسمان څخه وشړلې.

په دې ترتیب چې څادر یې وغوړاوه او توره ډبره یې په کې په خپلو مبارکو لاسونو کېښوده، بیا یې د هرې قبیلې سردار ته د څادر یوه پېڅکه په لاس کې ورکړه او د پورته کولو امر یې ورته وکړ، کله چې ډبره د ایښودو ځای ته ورسېده رسول الله صلی الله علیه وسلم ډبره په خپلو مبارکو لاسونو په هغه معین ځای کې کېښو ده او د دېوال د پور ته کولو کار بیا پیل شو او په دې توګه د فتنې او جنگ څخه وژغورل شول.

د فضول تړون یا حلف فضول:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د فضول په تړون کې گډون درلود، د عربو په منځ کې دا ډېر د عزت او د افتخار وړ تړون بلل کېده.

ددې تړون لامل دا ؤ چې د زبیدې قبیلې یو سړي د تجارت په غرض د ضرورت وړ توکي مکې ته راوړل چې په مکه کې ورڅخه د قريشو یو مشر العاص بن وائل واخیستل او د هغه حق یا قیمت یې ورڅخه ستون کړ، د زبیدې قبیلې غړی د قريشو مشرانو ته ورغی او له هغوی څخه یې وغوښتل چې د العاص بن وائل څخه د حق په اخیستلو کې ورسره مرسته او همکاري وکړي.

خو د قريشو مشرانو او سردارانو د العاص بن وائل د ټولنیز حیثیت په نظر کې نیولو سره زیږدي ورټلو او هېڅ مرسته یې ورسره ونه کړه. بیا هغه د مکې د بامروته وگړو څخه د مرستې او همکارۍ غوښتنه وکړه. د څو تنو بامروته او زړورو خلکو احساسات او جذبات راوپارېدل، خلک یې د عبدالله بن جُدعان په کور کې یوې غونډې ته راوبلل او د الله جل جلاله په نوم یې په دې خبره ژمنه او تړون وکړ چې تل به د مظلوم ترڅنګ درېږي او د ظالم څخه به د هغه حق اخلي. عربانو دا تړون (حلف الفضول) په نامه یاد کړ. د غونډې څخه وروسته ټول په گډه د العاص بن وائل کورته ولاړل او له هغه څخه یې زیږدي ته مال تسلیم کړ.

رسول الله صلى الله عليه وسلم په دې تړون ډېر افتخار کولو او ټینگ پرې ولاړ ؤ. تر دې چې د مبارک بعثت څخه وروسته یې ویل: د جاهلیت په زمانه کې د عبدالله بن جُدعان په کور کې په یو تړون کې شریک شوی یم، که اوس د اسلام په وخت کې داسې تړون ته وبلل شم دا بلنه به قبوله کړم، په دې تړون کې شریکو خلکو دا ژمنه وکړه چې حق حقدار ته وسپاري او ظالم پر مظلوم غلبه او تسلط پیدا نه کړي.

د الله تعالی حکمت او تربیت په دې کې ؤ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم أُمي (بې سواد) ستر شي چې نه په لوست وپوهېږي اونه په لیک.

ترڅو د اسلام د دښمنانو تهمنت او بدگمانی دفع شي. قرآن کریم دې ته داسې

اشاره کوي:

{وَمَا كُنْتُمْ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخْطُّهُ بِيَمِينِكُمْ إِذَا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ}

[العنکبوت : ٤٨] ای محمد صلی الله علیه وسلم! تا ددی قرآن له راتلو څخه د مخه لیک او لوست نه شو کولای. که نه نو باطل منونکو به هرډول شکونه کړي وای. قرآن کریم په بل ځای کې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د أمي لقب ور کړی دی.

{الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ} [الأعراف : ١٥٧] هغه خلک چې د أمي پیغمبر او رسول پیروي کوي هغه رسول چې د هغوی په کتابونو تورات او انجیل کې یې یادونه او ذکر شوی دی

له بعثت خخه وروسته

د سهار زيری او د نېک بختۍ وړمې:

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د عمر څلوېښت کاله په پوره کېدو و چې د نېکمرغۍ د پسرلي وړمې راوچلېدې. د بعثت وخت رارسېدلی و. همدا د الله جل جلاله سنت دي چې کله تيارې او گمراهي زياته شي، سختي او بدبختي فضاء ونيسي نو الله جل جلاله خپل پيغمبر د دوی د لارښوونې لپاره را لېږي.

د چاپيريال په ليدو سره د رسول الله صلى الله عليه وسلم اندېښنه اخري حد ته رسيدلې وه. د تفکر او عبادت لپاره ځان ته او يوازې د خلکو خخه ليرې ناسته ورته تر هر څه ډېره محبوبه وه.

له مکې خخه به ووتلو او په کندو او غرونو کې به هومره وړاندې ولاړ چې د مکې کورونه به ورڅخه پنا شول، په هره ونه او ډېره به چې تېرېده هغې به ورته ويل: السلام عليك يا رسول الله.

هغه مبارک به خپلو څلورو خواوو ته متوجه شو خو بغير د ونو، بوټو او تېرو خخه به ورته نور څه په نظر نه راټل.

په رسول الله صلى الله عليه وسلم د وحې پيل د ښو، نېکو او رښتینو خوبونو خخه وشو. هر خوب به يې چې وکتلو د سپين سبا په څېر به کټ مټ همغسې و.

د حراء په سمخ (غار) کې:

هغه مبارک به زياتره وخت په غار حراء کې کېناستلو، هلته به پرلپسې څو ورځې او شپې پاتې کېده، له ځان سره به يې د ضرورت وړ خواړه او اوبه وړلې. په هغه ځای کې به يې د ابراهيمي حنيفي طريقي او د سليم فطرت سره سم عبادت او دعاء کوله.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک بعثت او پيغمبري:

همدا رنگه به هغه صلى الله عليه وسلم خپل کار ته ادامه ورکوله تر دې چې د

بعثت ټاکلې موده یې راوړسېدله او هغه د رمضان اوولسمه نېټه او د نبي علیه السلام د پیدایښت ۴۰ کال و چې د اګست د ۶۱۰ میلادي کال د ۶مې نېټې سره سمون خورلو . هغه صلی الله علیه وسلم په حراء غار کې ناست و چې یوه ملکه ورته راغله او ویې ویل: (اقرأ) هغه وویل: زه لوستونکی نه یم یعنې لوستل نه شم کولای، رسول الله صلی الله علیه وسلم وایي: بیا یې په خپله غېږه کې د سینې سره کلک ونيولم اوزور یې راکړ بیا یې خوشې کړم، بیا یې راته وویل: ((اقرأ)) ولوله، ما وویل: زه لوستونکی نه یم یعنې لوست نه شم کولای. بیا یې د دوهم ځل لپاره ونيولم او زور یې راکړ تردې چې سایې راته خفه کړه بیا یې خوشې کړم او ویې ویل: ولوله، ما وویل زه لوستونکی نه یم.

د درېیم ځل لپاره یې ونيولم او زور یې راکړ او بیا یې خوشې کړم او ویې ویل: {اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (۱) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (۲) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (۳) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ} [العلق : ۱ - ۵] ولوله (ای پېغمبره!) د خپل رب په نوم چې هغه پیدا کړ، د کلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه یې انسان هست کړ، ولوله، او ستا رب ډېر مهربان دی. چې هغه د قلم په مرسته علم وښوده، انسان ته یې هغه علم ورکړ چې هغه پرې نه پوهېده . همدا د محمد صلی الله علیه وسلم د نبوت لومړۍ شېبې او د قرآن لومړۍ وحې وه.

د خدیجې رضی الله عنها په کور کې:

د وحې د راتګ له پېښې څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم ووېرېده ځکه چې له دې مخکې یې داسې کوم کیفیت نه و لیدلی او نه یې اورېدلی و. د انبیاءو علیهم السلام د راتګ فاصله اوږده شوې وه او عرب د نبوت او انبیاءو څخه ډېر لیرې شوي وو. رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځان ووېرېده، کور ته راغی او له وېرې څخه لرېزېده. خدیجې رضی الله عنها ته یې وویل: په څه کې مې راونغاړه په څه کې مې راونغاړه! په خپل ځان وېرېدلی یم.

خدیجې رضی الله عنها ور څخه د وېرې لامل وپوښته. هغه صلی الله علیه وسلم ورته په تفصیل سره کیسه واوروله.

خدیجه رضی الله عنها چې عالمه، فاضله او د سلیم فطرت خاونده ښځه وه د خپل کاکا زوی ورکه بن نوفل چې یو نصرانی راهب، د تورات او انجیل عالم ؤ، له هغه څخه یې د نبوت، انبیاوو او ملائکو په اړه ډېر څه اورېدلی ؤ.

په دې اساس چې حضرت خدیجه رضی الله عنها د رسول الله صلی الله علیه وسلم بې بي وه، د هغه سره یې شریک ژوند درلود او د هغه ټول پټ او ښکاره احوال ورته معلوم ؤ نو د نورو خلکو په نسبت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اخلاقو څخه ډېره خبره وه.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښکولو اخلاقو او کره کردار څخه ورته دا خبره ثابته شوې وه چې له دې انسان سره د الله جل جلاله توفیق او تائید ملگری دی او الله جل جلاله دا د ټول مخلوق څخه غوره کړی او سپېڅلی سیرت او کردار یې ورکړی. څوک چې اخلاق یې دومره لوړ او سیرت یې دومره سپېڅلی وي هغه به هرومرو د شیطان د وسوسې او د پیریانو د اثر څخه محفوظ وي. هغه په دې پوهیدله چې د الله حکمت، مهرباني او په کائناتو کې د هغه جل جلاله له سنتو څخه دا خبره ډېره لیرې ده چې د محمد صلی الله علیه وسلم په شان شخصیت دې د شیطان او یا جن د تأثیر لاندې وي.

نو په پوره باور، یقین او تأکید سره یې وویل: هېڅکله به الله جل جلاله تا خوار نه کړي ځکه چې ته خپلولي پالې، د نادارو سره مرسته کوی، د میلمه قدر او عزت کوې او له مصیبت خپلو خلکو سره مرسته کوې.

د ورکه بن نوفل په وړاندې:

حضرت خدیجې رضی الله عنها غوښتل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې ځانگړي حالت د معلومولو په اړه خپل د کاکا زوی ورکه بن نوفل څخه معلومات وغواړي نو رسول الله صلی الله علیه وسلم یې ورکه بن نوفل ته یوړ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ورکه بن نوفل ته خپل د سترگو لیدلی حال بیان

کې ورځه بن نوفل ورته وویل: زما دې په هغه رب قسم وي چې زما روح د هغه په قبضه کې دی! ته د دې امت استازی او نبی یې، تا ته همغه ملکه راغلې چې موسی علیه السلام ته راغلی وه او هرومرو به ستا قوم تاته د درواغو نسبت کوي او تاته به تکلیف درکوي، له وطنه به دې شپي او جگړه به درسره کوي.

کله چې ورځه بن نوفل وویل: دوی به تا له کور او وطنه شپي! رسول الله تعجب وکړ ځکه چې قریشو د هغه صلی الله علیه وسلم ډېر قدر او درناوی کاوه او هغه ته یې صادق او امین ویلو او په تعجب سره یې وویل: آیا هغوی به ما له کلي او وطنه شپي؟ ورځه بن نوفل وویل: هو هغوی به تا شپي! هر سړي چې ستا په خبر پیغام راوړی خلکو ورسره دښمني اوجنگ کړی دی. څوکه زه په هغه وخت کې ژوندی وم چې قریش تا له وطنه شپي نو ټینگه ننگه به دې وکړم. بیا وحې تر یو وخته بنده شوه، بیا څه وخت وروسته پیل شوه او په دې توګه د قرآن نزول شروع شو.

د خدیجې رضی الله عنها اسلام او اخلاق:

خدیجه رضی الله عنها لومړۍ انسانه وه چې په الله جل جلاله او د هغه په پیغمبر صلی الله علیه وسلم یې ایمان راوړ، د هغه ترڅنګ ولاړه وه، د هغه مرسته یې کوله او هغه ته یې ډاډ ورکولو او په هغه یې د خلکو د فشار د کمولو هڅه او کونښنې کولو.

د علي بن ابوطالب او زید بن حارثه اسلام:

بیا علي بن ابوطالب رضی الله عنه چې لا تر اوسه لس کلن ماشوم ؤ، د اسلام د مبارک دین په منلو مشرف شو.

حضرت علي رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کې اوسېده، د اسلام او بعثت څخه مخکې د قحط او فقر په کلونو کې یې د ابوطالب څخه ساتنې لپاره بیولې ؤ. همداراز د رسول الله صلی الله علیه وسلم آزاد کړی غلام او متبني زید بن حارثه هم اسلام قبول کړ.

په حقیقت کې ددې خلکواسلام قبول د رسول الله صلی الله علیه وسلم د

رښتینولۍ، اخلاص او ښک سیرت په اړه ددې د کورنۍ او نږدې خلکو د گواهی او شهادت مترادف دي، همدوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه پوره پوهه او معلومات لرونکي وو.

د ابو بکر بن ابی قحافه اسلام قبول او د اسلامي دعوت په ډگر کې د هغوی مقام او فضیلت:

حضرت ابوبکر بن ابی قحافه رضی الله عنه چې د خپل قوم (قریشو) په منځ کې د خپلې عقلمندۍ، مروت، اعتدال او پاخه فکر په اساس ډېر لوړ مقام لرلو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعوت ته یې لږ لږ وایه او په اسلام مشرف شو. ابوبکر صدیق رضی الله عنه په زړه پورې شخصیت، نرم خو، د عربو د انسابو او تاریخ عالم او د ډېرو لوړو او ښکو اخلاقو لرونکی تاجر ؤ. هغه خلک چې د ابوبکر رضی الله عنه سره یې د دوستۍ اړیکې درلودې، اعتماد یې پرې کاوه او ناسته ولاړه یې ورسره لرله نو د الله جل جلاله د دین په لور یې رابلل.

د قریشو د اشرافو او مخورو اسلام قبول:

د حضرت ابوبکر رضی الله عنه په بلنه او دعوت د قریشو هغو مخورو خلکو او افرادو چې په قریشو کې یې لوړ مقام او مرتبه درلوده لکه: حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه، زبیر بن العوام رضی الله عنه، عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه، سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه او طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه مسلمانان شول. ټولو اسلام قبول کړ او د دوی د اسلام راوړلو څخه وروسته د قریشو نورو مخورو او شریفو خلکو لکه: ابوعبیده بن الجراح، الأرقم بن ابی الأرقم، عثمان بن مظعون، عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب، سعید بن زید، خیاب بن الارت، عبد الله بن مسعود، عمار بن یاسر، صهیب او نورو هم اسلام قبول کړ. او بیا سړي او ښځې په اسلام کې داخل شول او په مکه کې د اسلام نوم خپور او د هر مجلس مهمه موضوع یې جوړه کړه.

د صفا په غونډۍ ډاگیزه بلنه:

رسول الله صلى الله عليه وسلم تر درې کالو پورې د اسلام دعوت په پټه او مخفي توگه پرمخ وړلو. بيا ورته الله تعالى د دين د بلنې او دعوت د ښکاره کولو امر وکړ {فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ (٩٤)} [الحجر : ٩٤] په ښکاره او ډاگيزه توگه هغه څه اعلان کړه چې تاته يې امر کېږي او د مشرکينو څخه مخ واړوه.

او بيا يې ورته امر وکړ {وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ (٢١٤)} وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢١٥)} [الشعراء : ٢١٤ ، ٢١٥] د خپلې کورنۍ غړي ووېرړه او د هغو مؤمنانو لپاره چې ستا پيروي کوي خپلې وزرې ټيټې کړه يعنې د هغوی سره نرم خوۍ کاروه او وفرمايه {إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ (٨٩)} [الحجر : ٨٩ ، ٩٠] زه يوازې ښکاره وېرونکی يم.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د صفا په غونډۍ پورته شو او په لوړ آواز يې غږ وکړ ((ياصباحاه)) دا د خلکو په منځ کې پېژندل شوې نعره وه کله به چې انسان د خطر احساس وکړ چې کوم دښمن په ښار او يا قبيله باندې په ناڅاپي ډول حمله کوي نو داسې آواز به يې کاوه ((ياصباحاه)) نو ټول قريش به پرته له ځنډه راجمع شول او يا به يې خپل استازي ور واستول چې د پېښې څخه ځان خبر کړي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د قريشو قبایلو ته وويل: يا بني عبدالمطلب، يا بني فهر، يا بني کعب! که زه تاسې ته ووايم چې يو دښمن ددې غره تر شا دی، غواړي په تاسې حمله وکړي زما په خبره به باورو کړي؟ عربان چې واقعيت منونکي او عملي خلک وو او همېشه يې د رسول الله(صلى الله عليه وسلم) رښتینولي، امانتداري او خیر خواهي ليدلې وه نو هغوی د خپل ذکاوت او انصاف په اساس ددې صادق او امین تصدیق وکړ او ټولو په يو آواز وويل: هو مونږ ستا په خبره باور کوو! تا تل مونږ ته رښتيا ويلي او کله مو هم له تا څخه درواغ نه دي اورېدلي.

نو بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: {فَإِنِّي نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ} زه تاسې له هغه سخت عذاب څخه وېروم چې ستاسې منتظر دی. ټول قوم غلی شو او هېڅ يې ونه ويل، يوازې ابولهب وويل: هلاک شې تا مونږ ددې لپاره راغونښتي وو.

د قريشو دښمني او د ابو طالب محبت او نرموالی:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د اسلام دعوت په ډاگه کړ او د الله جل جلاله په امر یې د حق طرف ته ښکاره بلنه شروع کړه نو قوم ورڅخه لیرې نه شو او د هغه په خلاف یې د دښمنۍ اظهار ونه کړ ترڅو یې چې د هغوی د باطلو خدایانو په خلاف آواز پورته کړ او د هغوی عیب، عجز او ناتوانی یې په ډاگه کړه، په عربانو دا خبره سخته تمامه شوه او ټول یې په یو ځل دښمنۍ او مخالفت ته ودرېدل.

کاکا یې ابوطالب د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ننگه ملا وتړله او له هغه څخه یې دفاع شروع کړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل حق دعوت ته په ډاگه ادامه ورکړه او هېڅ شی یې د دعوت په لاره کې خنډ نه شو. او ابو طالب یې په نره دفاع او ننگه کوله.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په اطمینان سره خپل دعوت ته ادامه ورکړه، د قريشو د مشرانو یوه ډله ابوطالب ته ورغله او ورته یې وویل: ابوطالبه! ستا وراره زمونږ خدایانو ته کنځلې کوي، زمونږ د دین سپکاوی کوي او زمونږ پوهانو او هوښیارانو باندې ملنډې وهي او زمونږ پلرونو او نیکونو ته د گمراهۍ نسبت کوي.

یا یې ته په خپله له دې څخه منع کړه او یا یې مونږ ته پرېږده چې چاره یې وکړو، ته خو هم زمونږ په دین او عقیده یې، ابوطالب هغوی په نرمه لېجه رخصت کړل.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابو طالب ترمنځ خبرې:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه د قريشو ترمنځ خبرې او تذکره زیاته شوه او یو تربله یې مشورې شروع کړې، یو ځل بیا ابوطالب ته ورغلا او ور ته یې وویل: ابوطالبه! ته زمونږ مشر، سپین ربري او مخور یې مونږ له تا څخه هيله وکړه چې وراره دې له دې کارونو څخه منع کړه خوتا دا کار ونه کړ.

په خدای قسم! چې مونږ تر دې زیات صبر نه شو کولای چې خدایانو ته مو په سپکه وگوري، او پلرونو ته مو کنځل وکړي او په هوښیارانو مو ملنډې ووهي، یا یې درمنع کړه او یا به تا او هغه سره ترهغې وجنگېږو چې یو طرف له منځه ولاړشي.

ابوطالب ته د خپل قوم څخه جدایي او د هغوی سره دښمني هم سخته وه او هغوی ته د خپل وراره محمد صلی الله علیه وسلم سپارل هم د تحمل وړ نه ؤ. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم یې را وغوښته او ورته یې وویل: وراره جان! قوم دې اوس ما ته راغلی ؤ او دادایې وویل: لږ په ما او په خپل ځان رحم وکړه او هغه کار او پېټی راباندې مه اچوه چې زه یې د اوچتولو توان نه لرم.

رسول الله صلی الله علیه وسلم گمان وکړ چې تره یې نور د هغه له مرستې او تایید څخه عاجز دی نو ویې فرمایل: ای کاکا جان! قسم په الله که دوی (قریش) راته په ښي لاس کې لمر او چپ لاس کې سپوږمۍ کېږدي او غوښتنه راڅخه وکړي چې د دین دعوت پرېږدم، ترهغې به یې پرې نږدم ترڅو الله تعالی دا دین غالب کړي او یا زه په دې لاره کې قرباني شم.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم له سترگو څخه اوښکې روانې شوې او بیا په خپله مخه لارې نو ابوطالب ورته آواز وکړ: ای وراره جان! راوگرځه، رسول الله صلی الله علیه وسلم له اوښکو ډکو سترگو سره د تره خواته راغی. ابوطالب وویل: څه دې چې خوښه وي وایه او کوه یې، قسم په خدای هېڅ چا او هېڅ مُصیبت ته به دې حواله نه کړم.

مسلمانان د قریشو په منگولو کې:

رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل دعوت ته ادامه ورکړه، قریش د رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوطالب څخه مایوس شول نو د غوسې جام یې د خپلو قبیلو په هغو غړیو خلکو چپه کړ چې اسلام یې قبول کړی خو د مرستې او ننگ یې څوک نه درلودل. د هرې قبیلې خلکو د خپلې قبیلې په مسلمانانو شروع وکړه، هغوی به یې بندیانول او په وهلو، لوږه او تنده به یې تعذیبول، د مکې په گرمو شګو باندې یې لاس تړلي اچول او درنې درنې ډبرې به یې ورته په سینه ایښو دلې.

بلال حبشي رضی الله عنه چې د اسلام په رڼا یې سینه روښانه شوې وه، د هغه بادار امیه بن خلف په ټکنده غرمه کې د مکې په گرمو شګو ستونې ستغ وچاوه بیا به یې په سینه ورته غټه ډبره کېښوده بیا به یې ورته ویل: تر هغې به په همدې حالت

کې اوسې تر څو مړ شي او يا د محمد صلی الله عليه وسلم دين پرېردي او د لات او عزى عبادت وکړې خو هغه به د همدې کړاو او تعذيب په حالت کې يوازې يو غږ پور ته کولو چې احد احد الله يو دی او يوازې همغه د عبادت حقدار دی.

يوه ورځ ابوبکر رضی الله عنه په همدې حالت کې بلال چې وليده، نو أمیه ته يې بل تور قوي غلام ورکړ، بلال يې ورڅخه واخيست او ازاد يې کړ. د بنو مخزوم قبيلې به ياسر، عمار او سُميه د غرمې په سخته گرمۍ کې د مکې په گرمو شگو کې تعذيبول او رسول الله صلی الله عليه وسلم به چې کله په هغې لاره تېرېده او د هغوی دا دردوونکې حالت به يې ليدله او څه مړ سته به يې هم ورسره نشوه کولای نو ورته به يې وويل: صَبْرًا أَلْ يَاسِرٍ فَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْجَنَّةَ (د ياسر کورنۍ صبر وکړئ ستاسې صله او بدله جنت دی).

حضرت مصعب بن عمير رضی الله عنه د بنيبيست او بنیکالا له پلوه د مکې په ځوانانو کې وتلی ځوان ؤ. مور يې ډېره مالداره او بډايه ښځه وه، ترټولو ښکلې او قيمتي جامې به يې اغوستې. کله چې مصعب بن عمير خبر شو چې رسول الله صلی الله عليه وسلم په دارالأرقم کې د اسلام دعوت او تعليم ورکوي هلته ورغی، په اسلام مشرف شو او د رسول الله صلی الله عليه وسلم تصديق يې وکړ، بيا راووت او د مور او قوم له وېرې يې اسلام پټ کړ او په پټه پټه به رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورته.

يوه ورځ عثمان بن طلحه په لمانځه کولو وليده، د مصعب رضی الله عنه مور او قوم ته يې خبر ورکړ. قوم يې ونيوه او بندي يې کړ او تر هغې پورې د قوم په بند کې ؤ ترڅو چې حبشې ته د مسلمانانو سره په لومړي هجرت کې ولاړ.

بيا د مسلمانانو سره بېرته راغی، حالت يې ډېر بدل شوی ؤ، مور يې ورسره مرسته پرېښوده، مسلمانان چې کله له حبشې څخه را ستانه شول د قريشو د مشرانو او مخورو په پنا او حمايت کې مکې ته داخل شول چې هغوی د نورو د ظلم څخه ساتل او دفاع يې ورځينې کوله.

عثمان بن مظعون د وليد بن مغیره په پناه کې مکې ته داخل شو خو غيرت يې دا خبره و نه منله او د وليد له پناه او حمايت څخه ووت. وليد ته يې وويل (زه دا ښه نه

ګڼم چې د الله جل جلاله پرته د بل چا په پناه او حمایت کې و اوسم).
 یو ورځ د عثمان بن مظعون د یو مشرک سره په څه شي بحث او شخړه وشوه
 چې مشرک پرې غوسه شو او عثمان یې په سترګه په لغته وواهه. ولید بن مغیره
 هلته ولاړ و هغه وویل: وراره جان! قسم په الله چې ترڅو ته په یو مضبوط او قوي
 حمایت او پناه کې وې، سترګې دې ددې حالت څخه محفوظې وې.

عثمان وویل: قسم په الله جل جلاله زما روغه سترګه هم دې ته ضرورت لري
 چې د خپلې ملګرې په څېر د الله جل جلاله په لار کې زخمي شي او عبد شمس! زه د
 هغه چا په پناه او حمایت کې یم چې له تا څخه ډېر ځواکمن او عزتمند دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د قریشو ضرر او تکلیف رسول:
 کله چې قریش په دې کې ناکام شول چې مسلمان شازلي له دین څخه واپروي
 او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم نرمي ونه ښودله او د هغوی غوښتنو ته یې
 مثبت ځواب ور نه کړ نو خپل ځوانان یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راو
 پارول او هغه ته یې د درواغو نسبت وکړ.

هغه ته یې تکلیف ورکړ، هغه یې په سحر، شعر، جادو او لیونتوب تورن کړ،
 هغه صلی الله علیه وسلم ته یې په تکلیف او کړاو رسولو کې ټولې لارې او طریقې په
 کار واچولې.

یوه ورځ قریش د حجر اسود سره را ټول شوي وو، رسول الله صلی الله علیه
 وسلم د بیت الله طواف کولو په هغوی ورغی نو هغوی ورباندې ملنډې ووهلې او درې
 ځله یې تکرار کړې.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ودریده او ورته یې وویل: ای قریشو! واورئ
 قسم په هغه الله چې زما روح یې په قبضه کې دی هلاک به شی، ټول خلک غلي
 شول، له حرکت څخه ولویدل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د چوپ کولو او
 نرمولو په خاطر یې ورته نرمې خبرې شروع کړې.

سبا بیا هغوی هملته وو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د طواف لپاره راغی،
 ټولو پرې په ګډه یو ځای حمله وکړه او په منځ کې یې را ګیر کړ. یو مشرک د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم د ځادر دواړه سرونه ونيول، راکش یې کړل او نفس یې ورته

خفه کړ، ابوبکر رضی الله عنه راغی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خخه یې دفاع کوله او ژپل یې او مشرکینو ته یې وویل: آیا تاسې هغه سپری وژئ چې وایي زما رب الله دی؟ هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښوده او دابو بکر رضی الله عنه په وهلو یې شروع وکړه، گیره یې ورخخه کش کړه او په سر یې زخمي کړ.

یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم له کوره ووت خو هر څوک چې ورته مخې ته راغی که آزاد ؤ او که غلام درواغجن یې وگاڼه او تکلیف یې ورکړ. رسول الله (صلی الله علیه وسلم) بېرته کور ته راستون شو ډېر ستړی او خفه ؤ، ځان یې په څادر کې راوغښته نو د الله جل جلاله له لوري پرې دا آیت نازل شو {يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (۱) قُمْ فَأَنْذِرْ (۲)} [المدثر: ۱، ۲] ای په څادر کې ځان راغښتونکيکه پورته شه او خلک د الله جل جلاله له عذاب خخه ووېروه.

کافرو قریشو له ابوبکر رضی الله عنه سره څه وکړل:

یوه ورځ حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه د خلکو په منځ کې د الله او د الله د رسول په لور بلنه ورکوله چې مشرکان یې په خلاف راوپارېدل او ډېر زیات یې وواهه، **عقبه بن ربیع** په خپلو میخ لرونکې پڼو باندې په خوله دومره وواهه چې خوله او پوزه یې سره نه پېژندل کېدل، د بنو تیم قبیلې خلکو ابو بکر (رضی الله عنه) په داسې حالت کې چې یې هوشه ؤ او هغوی یې په مرگ کې شک نه درلود خپل کور ته ورساوه چې د مازیگر په مهال په هوش کې راغی او خبرې یې وکړې نو لومړۍ پوښتنه یې داوه چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) څه حال دی؟ یوې مېرمنې ورته وویل: هغه روغ رمت دی. ابوبکر رضی الله عنه چې تر اوسه یې حالت ښه ؤ وویل: قسم په خدای تر هغې به نه څه وخورم او نه به څه وڅښم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ونه وینم. د دوه کسانو په اوږو یې لاسونه ایښي وو د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) حضور ته ورغی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه ورته ډېر سخت وسو.

قریش د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وصف کې حیران دي:

قریش په دې کې حیران وو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په کوم بد نوم ونوموي او څنگه دده او مکې خخه بهر د هغو خلکو ترمنځ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راځي او څه اوږدې تری غواړي خنډ واقع شي.

د حج موسم په را رسیدو قریش خپل مخور او هونبیار مشر ولید بن مغیره ته ورغلل. ولید ورته وویل: ای قریشو! دا دی د حج موسم رارسېدونکی دی، له هرې لوري به د عربو کاروانونه مکې ته راځي، ټولو د محمد صلی الله علیه وسلم په اړه اوازې اورېدلي دي، باید تاسې ټول په یوه خبره هم غږې شئ او یوه رای اختیار کړئ، داسې اختلاف ونه کړئ چې یو د بل خبره رد کړي. د هغوی تر منځ اوږد بحث او خبرې اترې وشوې. ولید ټول هغه وړاندیزونه چې دوی وړاندې کړل رد کړل او قبول یې نه کړل، بیا ټولو په یوه خو له ولید ته وویل: نو ای ابو عبد شمس! ته څه وایي؟ هغه وویل: تر ټولو ښه خبره دا ده چې تاسې ووايئ چې محمد صلی الله علیه وسلم ساحر او جادوگر دی چې د پلار او زوی، ورور، ښځې، مېر، ه، سړي او قوم تر منځ جدا یې راولي، په همدې خبره یې اتفاق وکړ، خپاره شول او هغه قافله ته دلا رو په سرکینا ستل چې د حج په موسم کې مکې ته را تللي، هغوی به یې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) څخه وېرول او د هغه په اړه به یې هغه خبرې کولې چې یې پرې اتفاق کړی ؤ.

د قریشو سخت زړي او رسول الله صلی الله علیه وسلم په کړاو او تکلیف رسولو کې زیاتوالی:

قریشو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کړولو او تکلیف رسولو کې د تفنن او سخت زړي څخه کار واخیست، د خپلولی او صله رحمی هېڅ لحاظ یې ونه ساته او د انسانیت ټول حدود یې تر پښو لاندې کړل.

یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد حرام کې د خپل رب په وړاندې سر په سجده ؤ قریش ورڅخه چاپېره ولاړ وو چې عقبه بن ابی مُعیط د اوښ لری راوړ او د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په څټ کې یې واچوه او تر هغه پورې یې سر را پورته نه کړای شو تر څو چې لور یې راغله او لری یې ورڅخه لیرې کړ، نبي صلی الله علیه وسلم او لور یې هغه چاته ښېراوې وکړې چې دا ناوړه کار یې کړی ؤ.

همدا راز یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د حجر اسود تر څنگ په لمانځه ولاړ ؤ چې عقبه بن ابی مُعیط راغی او څادر یې ورته په غاړه کې واچوه او لری یې زندی کړ په دې وخت کې حضرت ابو بکر (رضی الله عنه) راغی او عقبه یې له اوږو

ونیو ه او د رسول الله څخه یې وړاندې ټیله کړ او ورته یې وویل : آیا تاسې یو سپری یوازې په دې خبره وژنئ چې وایي زما رب الله دی.

د حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه اسلام:

یو ه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د صفا له غونډۍ سره و چې ابو جهل راغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې تکلیف ورکړ او کنځلې یې ورته وکړې، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته هېڅ ونه ویل او ترې ولاړ، لږ وخت وروسته حمزه بن عبدالمطلب لاینده په لاس له ښکار څخه راغی، حمزه رضی الله عنه په قریشو کې ډېر قوي او زړور ځوان ؤ. د عبدالله بن جدعان وینځې ورته هغه څه وویل چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم تېر شوي وو، حمزه رضی الله عنه ددې خبرې په اورېدلو له غوسې تک سور شو او مسجد حرام ته داخل شو گوري چې ابوجهل د خلکو په منځ کې ناست دی، نږدې ورغی او په سر یې ودرید په خپله لاینده یې په کلکه په سر وواهه او سر یې ورته زخمی کړ او ویې ویل: ته محمد ته کنځلې کوي او ما دهغه دین قبول کړی دی. هغه چې څه وایي زه هم همغه وایم. ابوجهل چپ پاتې شو او د حمزه اسلام په قریشو ډېر سخت تمام شو ځکه چې حمزه ډېر زړور او د لوړې مرتبې والا سپری ؤ.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم او عتبه ترمنځ خبرې اترې:

کله چې قریشو ولیدل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگري ورځ تر بلې ډېرېري نو عتبه ته یې دا دنده وسپارله چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وگوري، مذاکرات ورسره وکړي او څه وړاندیزونه ورته وکړي. کېدای شي څه خبرې قبولې کړي او له قریشو څخه لاس واخلي.

عتبه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغی او ورته یې وویل: وراره جان ته زموږ د قوم یوغړی یې او خپل قوم ته دې داسې کار راوړی چې د هغوی ډله دې پرې ټوټې کړې ده، د هغوی عقلونو ته دی په سپکه کتلي دي او د هغوی په دین اوځدایانو کې دې عیب راویستی دی او پلرونو او نیکونو دین او طریقه دې پرېښې ده، له ما نه واوره د څو خبرو وړاندیز درته کوم.

کېدای شي ځینې ورڅخه قبول کړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: ابو

الولیده! وایه اورم .هغه وویل : وراړه! که ته ددې کار له لارې د مال لاس ته را وړل غواړې دومره مال او دولت به درته راجمع کړو چې له مونږ ټولو ډېر ما لدار او دولتمند شې .

که په دې کار مشري غواړې داسې مشري به در کړو چې هېڅ کار به ستا له مشورې پرته نه تر سره کېږي او که بادشاهي غواړې، باشاه به دې کړو، که چېرې مریض یې او یا د پیریانو اثر درباندي وي او د ځان علاج نه شې کولای مونږ به د ډېر مال په خرڅ کولو ستا علاج وکړو.

کله چې د عتبه خبرې پوره شوې رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: ابوالولیده! خبرې دې خلاصې شوې؟ هغه وویل: هو، نبی کریم صلی الله علیه وسلم وویل: اوس یې له ما څخه هم واوره! عتبه وویل: اورم، رسول الله صلی الله علیه وسلم د سورت ((فصلت)) حمَّ السجده څو آیتونه تلاوت کړل، ابو الولید خپل لاسونه شاته واپړول او ځان یې پرې تکیه کړ او په غور سره یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته غور کېښود، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د سجدي آیت ته ورسېده سجده یې وکړه. بیا یې ابوالولید ته وویل: آیا وادې وړېدل؟ نو اوس دا ته او څه دې چې واورېدل هغه. عتبه د آیاتونو له اوردو وروسته قریشو ته ورغی، هغوی یو بل ته ویل قسم په خدای! ابو الولید د هغه مخ سره نه دی راغلی په کوم مخ چې تللی و.

کله چې هغه ورورسېده هغوی ورته وویل: یا ابو الولیده! تر شادي څه پرېښودل؟ هغه ورته وویل: تر شا مې دا دي چې دا سې کلام مې اورېدلی چې مخکې مې هېڅکله نه و اورېدلی. قسم په خدای هغه شعر نه دی او نه سحر او جادو دی، ای د قریشو ټولیه زما خبره ومنئ دا سړی د خپل کار سره پرېږدئ .

هغوی وویل: یا ابو الولیده! قسم په خدای هغه په تا جادو کړې ده، هغه وویل: د هغه په اړه زما همدا نظر دی او تاسې ته چې څه ښه ښکاري هغه ورسره وکړئ.

مسلمانان حبشې ته هجرت کوي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدل چې ملګري یې د قریشو له خوا کړول کېږي او تعذیبېږي او هغه ورسره هېڅ مرسته نه شي کولای نو ورته یې وویل: که د

حبشې خاورې ته هجرت وکړې ښه به وي ځکه چې هلته یو بادشاه دی چې د هغه په هېواد کې په چا ظلم نه کېږي، هغه د صدق او رښتینولۍ ځمکه ده. الله جل جلاله به هلته له تاسې څخه کړاو او تکلیف لیرې کړي.

د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له اجازې نه وروسته د مسلمانانو یوې ډلې حبشې ته هجرت وکړ، دا په اسلام کې لومړۍ هجرت دی چې یوولس صحابه وو کرامو په کې بر خه اخیستې وه او عثمان بن مظعون یې امیر ؤ. بیا جعفر بن ابی طالب هم هجرت وکړ او نور مسلمانان هم ورغلل څوک یوازې ولاړل او څوک د کورنۍ سره، په دې توګه په حبشه کې د مهاجرینو شمېر ۸۳ تنو ته ورسېده.

قریش په مسلمانانو پسې شول:

کله چې قریشو ولیدل چې مسلمانان په حبشه کې د ډاډمن امن په فضاء کې شپې سبا کوي، عبد الله بن ابی ربیع او عمرو بن العاص بن وائل یې د مکې د ډېرو قیمتي تحفو سره د نجاشي پاچا دربار ته واستول.

هغوی دواړو د نجاشي پاچا د دربار مشران او چارواکي په تحفو ونازول او د هغوی تأیید یې تر لاسه کړ. هغوی دواړه (عبدالله بن ابی ربیع او عمرو بن العاص بن وائل) د نجاشي دربار ته حاضر شول او نجاشي ته یې وویل: زموږ ځینې بې وقوف او کم عقل هلکان ستاسې هېواد ته را تښتېدلي دي، د خپل قوم دین یې پرېښی او ستا دین یې هم نه دی قبول کړی، نوی دین یې پیدا کړی چې نه یې موږ پېژنو او نه یې ته پېژنې. د هغوی پلرونو، ترونو، کورنیو او د قوم مشرانو موږ رالېږلي یو چې دوی له موږ سره بېرته ولېږې ترڅو د هغوی سره نږدې او د هغوی د نظر لاندې وي. درباریانو چې تر مخه یې ډېرې تحفې تر لاسه کړې وې د هغوی په تأیید کې سروڼه وښوړول او ویې ویل! پاچا سلامت! رښتیا وایي! ورته یې حواله کړه. نجاشي د درباریانو د خبرې په اورېدلو سره له غوسې سور شو او قسم یې وکړ چې مسلمانان به د خپل هېواد څخه ونه شړم او نه به یې قریشو ته تسلیم کړم.

بیا یې مسلمانان د نصارو علماؤ دربار ته راوغوښتل، مسلمانانو ته یې وویل: تاسې کوم نوی دین راوړی چې له قوم څخه پرې جلا شوي یاست، او نه زما او د بل

چا په دین کې داخل شوي یاست؟.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تره زوی جعفر بن ابی طالب ورته ودرید او ویې ویل: ای محترم پاچا! مونږ جاهل او ناپوهه قوم وو چې د بُتانو عبادت مو کاوه، مردارې به مو خوړلې، بد فعلی به مو کوله، خپلولي به مو قطع کوله، د ګاونډي لحاظ مو نه ساته، قوي به کم زوری تر پښو لاندې کولو، مونږ په همدې بد حالت کې وو چې الله تعالی زموږ له منځه مونږ ته یو استازی راولېږه، مونږ د هغه نسب او کهول پېژنو، مونږ ته د هغه صداقت، امانت او پاک لمنې معلومه ده، هغه مونږ د الله جل جلاله توحید او یوازې د هغه عبادت ته راولولو، او دې ته یې راوللو چې د هغو ډېرو او بُتانو عبادت پرېږدو او مونږ ته یې د رښتیا ویلو، امانت اداء کولو، صله رحمۍ او نېک ګاونډیتوب امر وکړ، بدکاری، درواغو، د یتیمانو مال د خوراک او په پاک لمنو ښځو باندې د تهمت لګولو څخه منع کړو. او مونږ ته یې امر کړی چې یوازې د یو الله جل جلاله عبادت وکړو او هېڅ شی ورسره شریک نه کړو، لمونځ اداء کړو، زکات ورکړو او روژه ونیسو. نو مونږ د هغه په خبرو باور وکړ او ایمان مو پرې راوړ.

او د الله جل جلاله له لوري راوړې شریعت کې مو د هغه پیروي او اطاعت وکړ. یوازې د الله جل جلاله عبادت مو اختیار کړ او د هغه سره مو بل هېڅ شی شریک نه کړ، څه شیان یې چې زموږ لپاره حلال وګرځول هغه حلال ګڼو اوڅه یې چې حرام کړي هغه مو حرام ګڼلي.

په دې خبره قوم له مونږ سره دښمني را واخیسته، ډول ډول عذابونه او رېږونه یې راکړل او هڅه یې وکړه چې مونږ له دین څخه واړوي او بېرته مو د بُتانو په عبادت مجبور کړي او بېرته په همغه بداخلاقیو او بدکاریو اخته شو چې د جاهلیت په زمانه کې په کې ککړ وو.

کله یې چې پرمونږ ظلم او زیاتې شروع کړ او ډېر یې تنګ کړو او هڅه یې کوله چې مونږ له دین څخه واړوي نو مونږ ستاسې هېواد ته پناه راوړه او تاسې مو په نورو خلکو غوره وګڼلې او ستا په پناه او حمایت کې مو ژوند کولو ته ترجیح ورکړه. نو پاچا سلامت! مونږ هیله لرو چې ستا په هېواد او ګاونډ کې له مونږ سره ظلم او زیاتې ونه شي.

نجاشي دا ټولې خبرې په وقار او سپړه سينه واورېدې بيا يې وويل: آيا د هغه كتاب او هدايت څه برخه درسره شته چې ستاسې پيغمبر د الله جل جلاله له لوري راوړي دی؟ جعفر رضی الله عنه وويل: هو شته دی .

نجاشي وويل: تلاوت يې کړه .

حضرت جعفر رضی الله عنه د سورت مريم د لومړۍ برخې تلاوت وکړ، نجاشي ورته دومره وژړل چې ږيره يې په اوښکو ملده شوه او د مسيحي دين علماؤ (يادريانو) هم وژړل چې په مخکې پراته کتابونه يې په اوښکو لامله شول .
د قريشو د وفد مأيوسي:

نجا شي پاچا وويل: دا لا رښوونې او هغه چې عيسى عليه السلام راوړي د يوې تاخچې څخه سرچينه اخلي . بيا يې د قريشو پلاوي ته مخ واپړه او ورته يې وويل: ولاړشئ، قسم په الله چې دوی به درته ونه سپارم.

سبا بيا عمرو بن العاص نجاشي ته ورغی او ورته يې وويل: ای پاچا! دوی د عيسى بن مريم عليه السلام په اړه ډېره بده وينا کوي . پاچا مسلمانانو ته مخ کړ ورته يې وويل: تا سپې د عيسى ابن مريم عليه السلام په باره کې څه وايي؟ جعفر بن ابي طالب رضی الله عنه وويل: د هغه په اړه هغه څه وایو چې زموږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم د الله جل جلاله له لوري راوړي دي .

هغه د الله جل جلاله بنده، رسول او کلمه ده چې پاک لمنې پيغلې مريم ته يې القا کړې وه. نجاشي له ځمکې څخه يو ډکي را پورته کړ بيا يې وويل: په الله قسم عيسى ابن مريم عليه السلام د هغه څه څخه چې تا وويل ددې ډکي په اندازه هم زيات نه دی .

بيا نجاشي مسلمانانو ته ډاډ ورکړ او د هغوی عزت يې وکړ، د قريشو وفد (عبدالله بن ابي ربيعه او عمرو بن العاص بن وائل) مأيوس او ناامېده د نجاشي له دربار څخه را ووتل .

عمر بن خطاب رضی الله عنه په اسلام مشرف شو:

الله تعالی د عمر بن خطاب رضی الله عنه په مسلمانېدو د اسلام او مسلمانانو تاييد وکړ . حضرت عمر (رضی الله عنه) د قوت، هيبت او دېدې څښتن و . رسول الله

صلی الله علیه وسلم هیله لرله چې عمر رضی الله عنه په اسلام مشرف شي او ددې لپاره یې تل د الله تعالی څخه دعاء کوله. د حضرت عمر رضی الله عنه د اسلام راوړلو کیسه داسې ده چې د هغه خور فاطمه بنت الخطاب او د هغې مېړه سعید بن زید اسلام قبول کړی و خو اسلام یې د عمر له وېرې پټ ساتلی و ځکه چې هغه له اسلام او مسلمانانو سره سخته دښمني درلوده .

حضرت خباب بن الارت به د فاطمې رضی الله عنها کور ته ورتللو، فاطمې رضی الله عنها او د هغې مېړه ته به یې د قرآن کریم درس ورکاوه، یوه ورځ عمر په داسې حال کې چې توره یې له تیکې څخه ویستلې وه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لټه کې له کور څخه راووت هغه اورېدلي و چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او څه ملګري یې د صفا ترڅنګ په یو کور کې راټول شوي دي . په لاره کې ورته د بني عدي د قبیلې یوغړی نعيم بن عبدالله چې له دې د مخه په اسلام مشرف شوی و ورغی او پوښتنه یې ورځینې وکړه عمره! چېرته روان یې؟ او څه اراده لرې؟ هغه وویل: غواړم دا محمد صابني چې په قريشو کې یې اختلاف اچولی دی د هغوی عقلونو ته په سپکه ګوري، په دین کې یې عیب لټوي او خدايانو ته یې کنځلې کوي ووژنم.

نعيم ورته وویل: عمره! په دوکه کې لوېدلی یې ولې د خپلې کورنۍ غم نه کوي؟ عمر وویل: زما د کورنۍ کوم غړي يادوې. نعيم وویل: د تره زوی او اوښی دې، سعید بن زید او خور دې فاطمه بنت الخطاب، قسم په الله هغوی اسلام قبول کړی او د محمد صلی الله علیه وسلم د دین پیروي کوي، اول د هغوی چاره وکړه، عمر رضی الله عنه د خپلې خور کور ته روان شو هغوی سره خباب بن الارت هم وو څو پانې ورسره وې چې ((طه)) سورت په کې لیکل شوی و او هغوی دواړو ته یې لوسته، کله یې چې د عمر آواز واوریده خباب بن الارت د عمر له وېرې په یوه کوټه کې پټ شو، فاطمې پانې تر خپل ورانه لاندې پټې کړې خو عمر رضی الله عنه چې کله د کور دروازې ته رانږدې شو د خباب آواز یې واوریده چې هغوي ته یې قرآن کریم تلاوت کاوه. کله چې کورته ننوت، پوښتنه یې وکړه دا څه خبره ده؟ دا څه ګونګوسی روان دی؟ هغوی ورته وویل: هېڅ هم نشته!.

عمر وویل: زه خبر شوم چې تا د محمد صلی الله علیه وسلم دین قبول کړی او د

هغه پیروي کوي او ددې سره یې خپل اوبنی سعید بن زید راوښود او د هغه په وهلو یې پیل وکړ، خور یې فاطمه د خپل مېړه د خلاصولو په خاطر ورپور ته شوه، عمر هغه ووهله او سر یې ورته زخمي کړ. کله چې عمر هغوی ووهل، خور او اوبنی ورته وویل: هو مونږ اسلام قبول کړی، په الله جل جلاله قسم چې د الله په رسول مو ایمان راوړی، اوس دې چې څه خوښه وي هغه وکړه.

کله چې عمر د خپلې خور په مخ وینې ولیدلې په خپل کار پېښمانه شو، خور ته یې وویل: هغه پانې چې تاسې لږ مخکې لوستلې ما ته یې راکړه چې زه یې وگورم د محمد دین څه شی دی؟ عمر باسواده و لیک او لوست یې کولای شو، خور یې ورته وویل: مونږ په هغو پاڼو وېرېږو چې ته به ورته نقصان ورسوي، عمر ورته په خپلو خدايانو قسمونه وکړل او اطمینان یې ورکړ چې وېرېږئ مه زه ورته نقصان نه رسوم، فاطمې رضی الله عنها چې د عمر خبرې واورېدې هیله یې پیدا شوه چې گوندې عمر به اسلام قبول کړي، بیا یې ورته وویل: وروره! ته د شرک له وجې ناپاک یې دا قرآن یوازې پاک خلک اخیستلی شي.

عمر رضی الله عنه پاڅېده غسل یې وکړ، فاطمې رضی الله عنها ورته پانې ورکړلې په هغې کې سورت ((طه)) لیکل شوی و کله یې چې د سورت اوله حصه ولوسته ویې ویل: دا څومره ښکلی او قدرمن کلام دی. کله چې خباب رضی الله عنه د عمر دا خبره واورېده له کوتې څخه راووت او عمر ته یې وویل: په الله جل جلاله سوگند! زه هیله لرم چې الله تعالی ستا په هکله د خپل نبي صلی الله علیه وسلم دعاء قبوله کړې ده، ما پرون د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه واورېدل چې داسې دعاء یې کوله. یا الله په ابی الحکم بن هشام ((ابوجهل)) او یا په عمر بن الخطاب د اسلام مرسته او تائید وکړه. ای عمره! د الله جل جلاله شکر پرځای کړه.

عمر وویل: یا خباب! اوس ما محمد صلی الله علیه وسلم ته بوزه چې ایمان پرې راوړم، خباب ورته وویل: هغه صلی الله علیه وسلم د صفا ترڅنگ په یو کور کې د خپلو اصحابو سره دی، عمر خپله توره د تیکي څخه ویستلې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لور روان شو کله چې هغه کور ته ورسېد دروازه یې ووهله، یو صحابي راغی د دروازې په سوري کې یې ولیدل چې عمر توره په لاس ولاړ دی، وېرېده او رسول الله

صلی الله علیه وسلم ته یې خبر ورکړ. حمزه بن عبدالمطلب وویل: اجازه ورکړئ چې دننه راشي! که د خیر په اراده راغلی وي ښه راغلاست به ورته ووايو او که په بد نیت راغلی وي د هغه په خپله توره به یې ووژنو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه ؤ ته وویل: اجازه ورکړه چې راشي، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کور تر ډیوډۍ مخې ته ورغی، له گربون څخه یې ونيوه او په قوت سره یې ځان ته راکش کړ، ورته یې وویل: ای د خطاب زویه په څه اراده راغلی یې؟ که بده اراده لرې الله جل جلاله به درباندي عذاب نازل کړي، عمر رضی الله عنه وویل: ای د الله رسوله! راغلی یم چې په الله او د الله په رسول او په هغه دین ایمان راوړم چې د الله له لوري یې راوړی دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله اکبر نعره پورته کړه، په کور کې اصحابو کرامو ته معلومه شوه چې عمر مسلمان شو. کله چې عمر مسلمان شو او له هغه مخکې حمزه رضی الله عنه هم مسلمان شوی ؤ په دې سره مسلمانان خوشحاله او قوي شول.

عمر رضی الله عنه خپل اسلام په ډاگه اعلان کړ او دا خبره په ټولو قريشو کې خپره شوه، قريشو ورسره ډېره مجادله وکړه خو په آخر کې ورڅخه مایوسه شول.

د بني هاشمو محاصره:

د عربو په قبائلو کې د اسلام دعوت ورځ په ورځ خپرېده، قريش له دې حالت څخه په تشویش کې وو په خپلو کې یې غونډه او مشوره وکړه، د محاصرې یو ظالمانه تړون یې لاس لیک کړ چې د بني هاشم څخه به نه څوک ښځه په نکاح اخلي اونه به یې په نکاح ورکوي، نه به پرې څوک څه پلوري او نه به یې ورڅخه اخلي. دا تړون یې د کعبې په خونه کې وځړاوه.

د ابوطالب په دره کې:

کله چې قريشو د بني هاشم په خلاف اقتصادي پریکون او مقاطعه اعلان کړه نو بنو مطلب هم د بني هاشم سره په محاصره کې داخل شول او د ابوطالب درې ته ولاړل. د بنوهاشم څخه یوازې ابولهېب بن عبدالمطلب ووت او د قريشو په ډله کې شامل شو.

بنو هاشم د محاصرې څخه ډېر په تکلیف شول تر دې چې د ونو پانې يې وخوړلې، ماشومانو به يې له لوړې ژړل چې آوازونه به يې له ليرې ليرې څخه اورېدل کېدل. قريشو به تاجرانو ته اجازه نه ورکوله چې هلته ورشي او څه پرې وپلوري او څو چنده قيمته به يې پرې د ضرورت شيان پلورل چې هغوي به يې داخيستلو توان نه درلود. بنو هاشم درې (۳) کاله په داسې سختې محاصرې کې راگير پاتې شول چې هېڅ شی نه ور رسیده، يوازې د ځينو خپلوانو له خوا به په پټه لږ لږ شيان ورته رسېدل.

بنو هاشم په پوره صبر او استقامت سره دا ټول هرڅه زغمل او رسول الله صلی الله عليه وسلم ددې ټولو سره سره خپل دعوت ته د شپې او ورځې په پټه او ښکاره دوام ورکاوه.

د تړون ماتېدل او د محاصرې ختمېدل:

د قريشو ځينې بامروته او د ويښ ضمير خاوندان چې په سر کې يې هشام بن عمرو بن ربیعۀ ؓ دا ظالمانه تړون يې بد وگاڼه او نفسونه يې نور ددې تړون منلو ته تيار نه وو، هشام بن عمرو بن ربیعۀ چې په خپل قوم کې د لوړې مرتبې څښتن ؓ او ټولو خلکو سره يې ښې اړيکې درلودې د قريشو هغه سړو ته چې په زړونو کې يې نرمي او عاطفه وه او ځوانمردي يې درلوده ورغی او هغوی يې ددې ظالمانه تړون څخه د وتلو او د هغه د ماتولو لپاره وهڅول، او کله چې پنځه تنه برابر شول په خپلو کې يې د تړون په ماتولو او د صحيفې په شکولو اتفاق وکړ.

سبا چې قريش په خپلو غونډو کې ناست وو زهير بن ابی امیه د عاتکه بنت عبدالمطلب زوی ورغی او ورته يې وويل: ای د مکې خلکو آیا دا مناسبه او جائزه ده چې مونږ خواړه خوړو او کالي اغوندو او د هاشم اولاده دلوړې مري، نه ورباندې څوک څه خرڅوي او نه يې ترې څوک اخلي؟ قسم په خدای ترهغې به په آرام کينښم ترڅو چې دا ظالمانه تړون او صحيفه نه وي شلېدلې. ابو جهل مداخله وکړه خو څه فايده يې ونه کړه او چا ورته غوږ کينښود، مطعم بن عدي فوراً پورته شو چې تړون وشلوي نو گوري چې د تړون پاڼه چينجيو خوړلې او د الله جل جلاله له نوم څخه پرته هېڅ په کې نه دي پاتې. نبي کریم صلی الله عليه وسلم مخکې ددې په اړه ابوطالب ته همداسې

وبلي وو، پاڼه وشلول شوه او تړون د تل لپاره مات او باطل شو.

د ابوطالب او خديجې رضی الله عنها وفات:

ابو طالب او خديجه رضی الله عنها دواړه په يوه کال يعني د بعثت په لسم کال وفات شول د هغوی دواړو ښېگڼه، مرسته، وفاداري او تائيد چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره يې درلود هر چا ته معلوم و. متأسفانه چې ابوطالب اسلام قبول نه کړ او په اسلام مشرف نه شو. د هغوی له مرگ وروسته په رسول الله صلی الله عليه وسلم باندې د غمونو او مصيبتونو يوه نه قطع کيدونکې لړۍ شروع شوه.

په سلیمو او روغو زړونو د قرآن کریم تأثیر:

د دوس د قبيلې مخور مشر او نامتو شاعر طفيل بن عمرو الدوسي مکې معظمې ته راغی، قريش د هغه او رسول الله صلی الله عليه وسلم تر منځ خنډ واقع شول او هغه يې له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د ملاقات او خبرو داوړېدلو څخه ووېراوه.

قريشو ورته وويل: مونږ ستا او ستا د قوم په اړه وېره او تشویش لرو چې محمد صلی الله عليه وسلم به تاسې ته هم همغه مصيبت راوړي کوم يې چې مونږ ته راوړی دی. پام کوه چې نه ورسره خبرې وکړې او نه ترې څه واوړې، طفيل وايي چې قريشو راته د رسول الله صلی الله عليه وسلم په اړه دومره خبرې وکړې چې تصميم مې ونیوه چې نه به ورڅخه څه اورم او نه به ورسره خبرې کوم تردې چې په غوږونو کې مې مالوچ کيښودل چې خبرې يې وانه ورم. سبا ته چې مسجد حرام ته ولاړم رسول الله صلی الله عليه وسلم مې وليده چې د کعبې ترڅنگ ولاړ دی لمونځ کوي، زه هم ورسره نږدې ودرېدم. خو الله تعالی اراده کړې وه چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم څه خبرې راواوړوي.

طفيل وايي: ډېره خوږه اوښکلې وينا مې ورڅخه واوړيده او له ځان سره مې وويل: موږ دې بوره شه قسم په الله دا خو ډېر زيرکه او هوښيار سپری دی، ښايي چې شاعر وي.

زه خو ښې او بدې خبرې پېژنم. نو ولې ددې سپرې خبرې وانه ورم، که ښه خبرې يې وکړې قبولې به يې کړم او که بدې خبرې يې وکړې نه به يې قبلوم، طفيل د

خپل تصميم په اساس د رسول الله صلى الله عليه وسلم کور ته ورغی د خپل راتگ ټوله کيسه يې ورته واوروله، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته د اسلام په لور بلنه ورکړه او قرآن کریم يې ورته تلاوت کړ، قرآن کریم د طفيل په زړه ژوره اغېزه وکړه او مسلمان شو. بيا خپل قوم ته ولاړ او هغوی يې اسلام ته راوبلل. خپلې کورنۍ ته يې اعلان وکړ چې ترهغې به کورته داخل نه شي ترڅو ټول اسلام قبول نه کړي او په دې توگه ټوله کورنۍ په اسلام مشرفه شوه خپله قبيله (دوس) يې اسلام ته راوبلله او هلته اسلام خپور شو.

د طائف له کړاونو ډک سفر:

کله چې ابوطالب وفات شو قريشو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته هغسې تکليفونه او کړاونه ورسول چې د ابوطالب په ژوند کې يې قريشو تصور هم نه شو کولای، تردې چې د قريشو ځينو کم عقلاوو ورته په سرخاوړې واچولې .

کله چې د قريشو کړاونه او زورونې زياتې شوې، اسلام يې قبول نه کړ او په پرلپسې توگه يې د اسلام څخه مخ اړونې ته دوام ورکړ، رسول الله صلى الله عليه وسلم اراده وکړه او طائف ته ولاړ ترڅو د ثقيف قبيله اسلام ته راوبلي او مرسته ترې وغواړي، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم طائف ته ورسېد د ثقيف قبيلې مشران او مخور خلک يې اسلام ته راوبلل، خو هغوی يې دعوت قبول نه کړ، ملنډې يې پرې ووهلې او د ثقيف بې ادبه هلکان او مريان يې ورپسې کړل چې کنځلې يې ورته کولې، چيغې يې ورپسې وهلې او په ډبرو يې ويشتلو .

د ډبرتکليف او ستړيا په حالت کې د يوې خرما تر سيوري لاندې کيناست، په طائف کې يې هغه کړاونه وليدل چې په مکه کې يې د مشرکينو له لاسه هم نه وو ليدلي، د طائف خلک ورته د لارې پر سر په دوو صفونو کې ولاړ وو کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له هغه ځای څخه تېرېده نو دواړو لورو څخه خلکو په ډبرو ويشته، دومره يې وويشته چې پښې مبارکې يې وينې شوې.

د ضعف او تکليف په دې حالت کې يې د الله جل جلاله په دربار کې د دعاء لاسونه پورته کړل او خپل رب ته يې د خپلې ناتوانۍ او بې کسۍ شکايت په دې توگه وکړ: ای زما ربه تا ته د خپلې ناتوانۍ، کم تدبيرۍ او د خلکو په سترگو کې دب ې

حیثیتی شکایت کوم، ای ارحم الراحمین ره! ته د بې وسو رب یې، ته زما هم رب یې، ما چا ته سپارې؟ آیا هغوی ته مې سپارې چې تندي راته تریووي او که دښمن ته دې زما واک ورکړی؟ که ته په ما غوسه نه یې نو زما هېڅ پروا نه شته خو ستا د بخښنې لمن زما لپاره پراخه ده، ستا د هغه روښانه مخ چې ټولې تیاري پرې روښانه دي او د دنیا او آخرت کارونه پرې جوړ دي ستا له غضب او غوسې څخه پناه غواړم او تا ته توبه او رجوع کوم ترڅو ته راڅخه راضي شې توان او قدرت یوازې الله جل جلاله لره دی.

په همدې حالت کې ورته الله تعالی په غرونو مکلفه فرېښته را واستوله او ورته یې وویل: اجازه راکړئ چې کافران د دوه غرونو ترمنځ هلاک کړم.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: زه هیله لرم چې الله تعالی به د هغوی په اولادونو کې داسې څوک پیدا کړي چې د یو الله جل جلاله عبادت به کوي او هېڅ شی به ورسره نه شریکوي.

کله چې د ربیعۀ زامنو عتبه او شیبۀ د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا بد حالت ولیده مروت او عاطفه یې په حرکت راغله خپل نصراني غلام عداس یې راوباله ورته یې وویل: د انګورو یو وری په دې قاب کې هغه مسافر سړي ته یوسه چې ویې خوري.

عداس د خپلو بادارانو په امر همغسې وکړل خو کله یې چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم اخلاق او کردار ولیده او (بسم الله) یې ورڅخه واورېده، د څه خبرو وروسته عداس اسلام قبول کړ او مسلمان شو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم له طائف څخه بېرته راغی خو لا تراوسه یې قوم هماغسې د مخالفت، دښمنۍ، ملنډو او استهزاء څخه ډک چلن درلود.

داسراء او معراج پېښه او د لمونځونو فرضیت:

رسول الله صلی الله علیه وسلم مسجد حرام او بیا له هغه ځای څخه د اقصی جومات ته د شپې شپې یوړل شو، او بیا د آسمانونو د لیدو لپاره له هغه ځایه پورته ولاړ هلته یې د پیغمبرانو سره لیدنه وشوه او د الله د قدرت ډېرې نښې یې ولیدې.

{مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى (۱۷) لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى (۱۸)} [النجم: ۱۷ -

[۱۸]

سترگې نه کړې شوې وې او نه د بل څه لیدلو ته ورتیرې شوې وې، په رښتیا یې د خپل رب ډېرې لوی نښې لیدلې وې.

د معراج دا سفر د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره د الله جل جلاله له لوري یوه په زړه پورې میلمستیا، تسلي او د هغه کړاوونو او تکلیفونو او سپکاوي ښه بدله وه چې د طائف د خلکو له خوا ورسره مخامخ شوی ؤ .

سبا ته رسول الله صلی الله علیه وسلم قریشو ته ددې مبارک سفر خبر ورکړ، هغوی ته دا کار ناشونی ښکاره شو، ویې نه منلو او انکار یې ورځینې وکړ، او هغوی ددې محال خبر په اوږدلو سره په رسول الله صلی الله علیه وسلم ملتږي ووهلې .

خو ابوبکر صدیق رضی الله عنه وویل: قسم په الله که رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي وي رښتیا یې ویلي دي، تاسې ولې له دې څخه تعجب کوئ.

قسم په الله هغه چې د ورځې او یا د شپې په هره لحظه کې ماته خبر راکړي چې له آسمان څخه ورته وحې راځي زه یې تصدیقوم او رښتینی یې بولم. چې هغه ستاسې په وړاندې د خورا زیات د تعجب وړ دی.

د معراج په سفر کې الله جل جلاله د نبي علیه السلام په امت پنځوس لمونځونه فرض کړل. ترهغې رسول الله صلی الله علیه وسلم د تخفیف او کمی غوښتنه په وار وار کوله تردې چې الله پاک په یوه شپه او ورځ کې د لمونځونو شمېره پنځو راټیټه کړه خو چا چې په پوره اخلاص اداء کړل الله جل جلاله به ورته د پنځوس لمونځونو اجر ورکړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم قبائلو ته بلنه ورکوي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم دحج په موسم کې قبائل اسلام ته راوبلل او د هغوی څخه یې غوښتنه وکړه چې د دښمن په مقابل کې یې مرسته وکړي.

او ورته به یې وویل: ای د فالاني قبيلې خلکو! زه ستاسې په لور الله جل جلاله رالېږلی یم، الله تاسې ته امر کوي چې د هغه عبادت وکړئ او د هغه سره هېڅ شی شریک نه کړئ، او له الله جل جلاله پرته د نورو معبودانو څخه بېزاري اعلان کړئ، او په الله جل جلاله ایمان راوړئ او د هغه د دین او احکامو تصدیق وکړئ، او زما مرسته

او تائید وکړې چې د الله جل جلاله له لوري راوړی پیغام تاسې ته بیان کړم .
کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د بیان څخه فارغ شو، ابولهب وویل: ای خلکو دا غواړي چې تاسې لات او عزی او په پیریانو کې خپل دوستان او همکاران پریږدئ او د ده راوړي بدعتونه او گمراهي ومنئ، گورئ چې نه یې خبره واورئ او نه یې پیروي وکړئ.

د مدینې انصار اسلام قبولوي:

د حج په موسم کې رسول الله صلی الله علیه وسلم په منی کې د عقبې تر شا د مدینې د خزرج قبیلې له یوې ډلې سره لیدنه وکړه، د الله جل جلاله په لور یې ورته بلنه ورکړه او اسلام یې ورته وړاندې کړ او قرآن یې ورته تلاوت کړ، د خزرج خلک چې په مدینه منوره کې د یهودو همسایگان وو د هغوی څخه یې اورېدلي وو چې د آخری پیغمبر د بعثت وخت رانږدې شوی دی.

په خپلو کې یې سره وویل، قسم په خدای دا همغه پیغمبردی چې یهود پرې تاسې ته اخطار درکوي او تاسې پرې وېروي.
گورئ هغوی باید له تاسې څخه مخکې نه شي، بلنه یې قبوله کړې او د خبرو تصدیق یې وکړې.

انصارو وویل: مونږ د داسې قوم غړي یو چې د هغوی ترمنځ اختلافات او دښمنۍ دي کېدای شي چې الله تعالی هغوی په تاراول کړي.
مونږ به خپل قوم ستا دین ته راوبلو که الله تعالی هغوی پرتا راټول کړل ته به ترټولو عزتمند او قوي انسان شې.

د خزرج وفد د حج له اداء کولو وروسته مدینې منورې ته ستون شو او قوم ته یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه خبر ورکړ او اسلام ته یې راوبلل تردې چې اسلام په مدینه کې خپور شو او د مدینې هېڅ کور داسې پاتې نه شو چې په هغه کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم یادونه نه کېده.

د عقبې لومړۍ بیعت:

بیا په راتلونکي کال د حج په موسم کې د انصارو ۱۲ کسه سړي مکې معظمې ته راغلل، له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې په عقبه کې ملاقات وکړ او د

رسول الله صلى الله عليه وسلم سره یې په توحید، د نېکۍ په اطاعت او د غلا، زنا او د اولاد د وژنې څخه په ځان ژغورنې یې بیعت او ژمنه وکړه. کله چې د مدینې وفد خپل وطن ته بېرته گرځېدو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره مُصعب بن عُمیر ولېږلو او ورته یې وویل چې د مدینې خلکو ته قرآن لوله او هغوی ته د اسلام او د دین تعلیم ورکړه. له دې امله مُصعب بن عُمیر په مدینه منوره کې د ((المقري)) په نوم یادیده.

مُصعب بن عُمیر په مدینه کې د اسعد بن زراره میلمه ؤ او هغوی ته به یې د لمونځونو امامت کاوه.

په مدینه منوره کې د اسلام خپراوي:

د مدینې منورې د اوس او خزرج قبیلو، د انصارو په کورونو کې اسلام په تیزی سره په خپرېدو شو، د مدینې منورې د مسلمانانو د حکمت، نرمۍ او د مُصعب بن عُمیر د ښه او په زړه پورې دعوت په نتیجه کې د اوس د قبیلې د بني عبدالأشهل دوه مخورو مشرانو او سردارانو سعد بن معاذ او أُسید بن حُضیر په اسلام مشرف شول او د هغو دواړو د اسلام قبولو سره د بني عبدالأشهل ټولو خلکو اسلام قبول کړ او د انصارو په کورونو کې داسې کور پاتې نه شو چې ښځې او سړي په کې مسلمانان شوي نه وي.

د عقبې دوهم بیعت:

په راتلونکي کال کې مُصعب بن عُمیر مکې ته راغی او د انصارو مسلمانانو یوه ډله سره د خپل قوم چې لاتر اوسه مسلمانان شوي نه وو د مدینې منورې د مشرکو حاجیانو سره مکې ته راغلل او د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره یې په عقبه کې ملاقات وکړ، کله چې د حج څخه فارغ شول د شپې مهال د عقبې په دره کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره راټول شول، په دې وخت کې هغوی ۷۳ سړي او دوې ښځې وې، د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د هغه کاکا عباس بن عبدالمطلب ؤ چې لا تراوسه مشرک ؤ.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د اسلام په اړه خبرې وکړې خلک یې اسلام ته راوبلل او قرآن کریم یې تلاوت کړ.

بیا یې ورته وویل: زه له تاسې څخه بیعت او ژمنه اخلم، غواړم چې له هغه هر څه

ما وژغورئ چې خپلې ښځې او اولادونه ورڅخه ژغورئ، هغوی ورسره په همدې خبره بیعت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې ددې خبرې تائید وغوښته چې د فتحې او کامیابۍ وروسته به هم له انصارو سره په مدینه کې پاتې کېږي او خپل قوم ته به بېرته نه ځي رسول الله صلی الله علیه وسلم ورسره داسې ژمنه وکړه چې زه له تاسې او تاسې له ماڅخه یاستئ، د چا سره چې ستاسې دښمني ده زما هم ورسره دښمني ده او له چا سره چې ستاسې صلحه ده له هغوی سره زما هم صلحه ده .

بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د انصارو څخه دولس نقیبان (مشران) غوره کړل نهه تنه د خزرج او درې تنه د اوس له قبیلې څخه وو.

مدینې منورې ته د هجرت اجازه:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مدینې منورې د انصارو څخه د اسلام او مسلمانانو سره د مرستې کولو ژمنه او بیعت واخیست، مسلمانانو او اصحابو کرامو ته یې امر وکړ چې په مدینه کې خپلو وروڼو انصارو ته ورشي، الله تعالی هلته د وروڼو او کورونو انتظام کړی چې په ډاډ او اطمینان به په کې اوسېږي، نو په دې اساس مسلمانانو مدینې منورې ته هجرت وکړ.

خو رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه کې ددې لپاره پاتې شو چې الله تعالی ورته د مکې څخه مدینې ته د هجرت کولو اجازه ورکړي.

د مکې څخه د مسلمانانو هجرت څه اسان کار نه ؤ چې قریشو په خوشحالی اورېدلی وی. بلکې هغوی د مسلمانانو د هجرت په لار کې ډېرځنډونه پیدا کول او مهاجرین یې د بېلابېلو کړاونو او ستونزو سره مخامخ کول، خو ددې ټولو ستونزو سره سره مسلمانانو د هجرت تصور نه بدلولو او مکه کې پاتې کېدو ته تیار نه وو، ځینې مسلمانان دې ته مجبور وو چې خپلې ښځې او اولادونه په مکه کې پرېږدي او یوازې هجرت وکړي لکه ابوسلمه چې وکړل .

او ځینې دې ته مجبور وو چې د خپل ټول عمر گټلې سرمایه او دولت د مکې مشرکینو ته پرېږدي کنگال او تش لاس مدینې ته هجرت وکړي .

لکه صهیب چې وکړل، حضرت عمر، طلحه، حمزه، زید بن حارثه، عبدالرحمن بن عوف، زبیر بن العوام، ابو حذیفه، عثمان بن عفان او نورو ډېرو صحابه کرامو

مدینې ته هجرت وکړ او دې لړۍ په همدې توګه ادامه پیدا کړه.

له هغو مسلمانانو څخه پرته چې د مشرکینو په بند کې وو یوازې حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه او ابوبکر بن ابی قحافه رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په مکه کې پاتې شوي وو.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف د قریشو وروستی دسیسه او د هغوی ناکامي:

کله چې په مکه مکرمه کې قریشو ولیدل چې مدینه د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره دامن ټاټوبی شو او هلته یې ملګري او انصار پیدا شول او دوی په مدینه کې هېڅ واک هم نه لري او وېره ورسره پیدا شوه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې ته ولاړ نه شي، هغوی په دې پوهیدل چې که هغه مدینې ته ولاړ شي بیا پرې زموږ هېڅ زور نه رسېږي او نه یې بیا د دعوت مخه نیولی شو. همغه وو چې د قریشو مشران په دارالندوه کې چې د قریشو د مشورې مرکز ؤ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه د مشورې لپاره راټول شول.

د اوږد بحث او څېړنې وروسته یې په دې خبره اتفاق وکړ چې د هرې قبیلې څخه د معتبرې کورنۍ یو یو قوي او ځواکمن زلی دې واخیستل شي او په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې دې، په یو وخت کې حمله وکړي او قتل یې کړي او په دې توګه به دهغه وینه د ټولو قبائلو ترمنځ ووېشل شي او بنو عبدمناف به د ټولو قبائلو په مقابل کې په جنگ قادر نه شي، قریشو په همدې پلان باندې د اتفاق کولو څخه وروسته د دارالندوې څخه خپاره شول.

الله تعالی خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دې خطرناکې دسیسې او ناوړه پلان څخه خبر کړ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علي رضی الله عنه ته امر وکړ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په بستر باندې ویده شي او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څادر کې ځان پټ کړي او اطمینان یې ورکړ چې تاته به هېڅ ډول تکلیف نه رسول کېږي.

د قوم ځوانان د شپې له خوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دروازه کې

راغونډ شول او د حملې لپاره تيار ولاړ وو، رسول الله صلى الله عليه وسلم له کور څخه راووت، په لاس کې يې يو موټی خاوره نيولې او د مشرکينو په سرونو يې اچوله، الله تعالى د هغوی سترگې پندې کړې، هغه يې هېڅ ونه لیده په داسې حال کې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د سورت يس د لومړي آيت څخه تر {فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ} [يس : ۹] پورې تلاوت کولو. څه وخت وروسته يو څوک راغی او دې مشرکينو ته يې وويل: دلته د څه انتظار باسي؟ هغوی وويل: د محمد په انتظار کې يو، هغه ورته وويل: نامراده شی قسم په خدای هغه وتی دی او په خپله لار تللی دی، هغوی د دروازې په چاودونو کې د کور داخل ته وکتل گوري چې په کټ کې څوک ویده دی، هغوی يقين درلود چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپل کټ کې ویده دی، کله چې سهار شو علي رضی الله عنه له کټ څخه را پورته شو، هغوی مایوسه او شرمنده ولاړل.

مدینې منورې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم هجرت

رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته راغی ورته یې وویل: الله جل جلاله راته د مکې څخه د وتلو او هجرت کولو اجازه وفرمایله. ابوبکر صدیق رضی الله عنه غوښتنه وکړه چې هغه ورسره په دې مبارک سفر کې ملگری شي، رسول الله صلی الله علیه وسلم موافقه وښودله، ابوبکر رضی الله عنه له ډېرې خوشحالی وژل، بیایې دوه سورلۍ وړاندې کړې چې د همدې سفر لپاره یې چمتو کړې وې.

ابوبکر رضی الله عنه عبدالله بن اریقظ په مزدورۍ ونيوه چې د لارې ښودنه ورته وکړي، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علي کرم الله وجهه ته امر وکړ چې په مکه کې پاتې شي تر څو خلکو ته خپل امانتونه وسپاري چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ایښودل شوي وو ځکه په مکه کې ټولو خلکو حتی مخالفینو هم خپل قیمتي امانتونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ایښودل ځکه چې هغه په ټولو خلکو کې په امین او صادق باندې شهرت درلود.

د ثور په غار کې:

رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د شپې په پټه ووتل، ابوبکر رضی الله عنه خپل زوی عبدالله ته وظیفه ورکړه چې د دوی په اړه د مکې د خلکو خبرې را رسوي او خپل غلام عامر بن فھیره ته یې وظیفه ورکړه چې د ورځې رڼه وڅروي او د ماښام په وخت یې د هغوی لوري ته وروړي او اسماء بنت ابوبکر به ورته خوراک وررسولو، رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر رضی الله عنه د ثور غار ته ولاړل، ابوبکر صدیق رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه مخکې غار ته ننوت او په غار کې یې لاس وواهه له دې وېرې چې په غار کې کوم خطرناک څیز نه وي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ضرر و رسوي بیا یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بلنه ورکړه چې غار ته را داخل شي .

کله چې هغوی غار ته داخل شول نو الله تعالی غنیه وگمارله چې د غار په خوله او د هغې ونې باندې چې دغار په خوله کې ولاړه وه جال جوړ کړي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر رضی الله عنه د مشرکینو له سترگو څخه پټ شي

{...وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ... (٤)} [الفتح : ٤]

الله لره دي د ځمکې او آسمانونو لښکرې.

مشرکین د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پښو په پل پسې روان شول تردې چې غره ته ورسېدل هلته ورڅخه د پښو پل ورک شو د غره سر ته وختل او د غار په مخ کې ودرېدل گوري چې د غار په خولې باندې غنې جال خپور کړی، هغوی وویل: که څوک غارته ننوتی وای نو د غنې جال به نه ووپاتې شوی.

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ((غم مه کوه الله مونږ سره دی)):

کله چې هغوی په غار کې وو ابوبکر صدیق رضی الله عنه د مشرکینو پښې ولیدلې وې وېل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که په دوی کې کوم یو خپله پښه پورته کړي مونږ به وويني، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: ای ابوبکره! د هغه دوو په اړه دې څه گومان دی چې درېیم یې الله جل جلاله دی؟ په دې اړه قرآن کریم فرمایي:

{ثَانِيًا أَتَيْنَا إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا} [التوبة : ٤٠]

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په غار کې دوهم کس ؤ او خپل ملگري ته یې وېل چې غم مه کوه الله مونږ سره دی.

سراقه په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې شو: قريشو د هغه چا لپاره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته وسپاري د سلو اوبښانو انعام اعلان کړ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم او ملگری یې ابوبکر رضی الله عنه درې ورځې په غار کې پاتې شول بیا د خپل لاره پېژندونکي عبدالله بن اريقط سره چې تراوسه لا مشرک ؤ د ساحل په لور حرکت وکړ.

سراقه بن مالک بن جعشم په دې طمع چې د سلو اوبښانو انعام ترلاسه کړي په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې شو او د هغوی پسې د خپل تیز آس په

واسطه روان شو، آس یې وتریده او هغه ترې وغورځېده بیا په آس سپور شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې روان شو بیا یې آس وترېده او هغه ترې وغورځېده بیا یې د هغه پسې شو کله چې ورته رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر رضی الله عنه له ورايه ښکاره شول او ویې لیدل آس یې وتریده او په ځمکه یې را وغورځاوه.

د آس مخکینی پښې یې په ځمکه کې خښې شوې، یو خطرناک طوفان چې سخت گرد او غبار ورسر و راواوت کله چې سراقه دا حالت ولیده پوه شو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله په ساتنه او حمایت کې دی او خامخا به کامیابېږي. بیا یې هغوی ته آواز وکړ ویې ویل: زه سراقه بن مالک بن جعشم یم ما ته لږ انتظار وکړئ زه غواړم چې تاسې سره یو دوه خبرې وکړم او قسم په خدای زما لخوا به تاسې ته هېڅ تکلیف او کړاو ونه رسېږي. رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر رضی الله عنه ته وویل: پوښتنه ورځینې وکړه چې هغه زموږ څخه څه غواړي؟ سراقه وویل: چې ماته یو خط ولیکه چې زما او ستا ترمنځ نښه وي.

عامر بن فُهیره ورته په یوه هډوکي ولیکل ((سوار کسری فی ید سراقه)) رسول الله صلی الله علیه وسلم سراقه ته وویل: ((کیف بک اذا لبست سواری کسری؟)) هغه ورځ به څنگه وي چې ته د کسری ښکاري په لاس کړې؟ او همداسې وشول کله چې د حضرت عمر رضی الله عنه په خلافت کې فارس فتح شو او د کسری ښکاري، تاج او کمر بند حضرت عمر رضی الله عنه ته په غنائمو کې راوړل شو نو عمر رضی الله عنه سراقه را وغوښته او د کسری ښکاري یې ورته په لاس کړل.

سراقه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته توبښه او خواږه ورکول غوښتل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم قبول نه کړل او همدومره غوښتنه یې ورڅخه وکړه چې زموږ حال چا ته مه وایه او د ځان سره یې پټ وساته.

برکتی انسان:

دلارې په اوږدو کې د خزاعه قبیلې دام معبد د خیمې ترڅنگ تېر شول د هغې د خیمې په یوه کونج کې یوه مېړه چې د خوارۍ او کمزورۍ له امله د رمې څخه پاتې شوې وه ولاړه وه. رسول الله صلی الله علیه وسلم د مېړې په غولانځه لاس کش کړ

بسم الله يې وويله او دعاء يې وکړه، د مېرې غولانځه کې ښې ډېرې شيدې را پيدا شوې او رسول الله صلى الله عليه وسلم را ولوشله، اول يې ام معبد پرې مړه کړه بيا يې خپلو ملگرو ته د تربسه ورکړې او بيا يې په خپله په مړه خېټه وڅښلې، بيا يې د دوهم ځل لپاره مېره ولوشله چې ستر لوبښی تر څوکو پورې ډک شو.

کله چې ابو معبد د رمې څرولو څخه بېرته کورته راغی د پېښې په اړه يې پوښتنه وکړه، ام معبد ورته وويل: قسم په الله دا د هغه بختور سړي برکت دی چې زموږ کور ته راغلی او داسې، داسې ښې خبرې يې کولې، ام معبد د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ښکلو صفاتو يادونه وکړه.

ابومعبد وويل: قسم په الله زه باور کوم چې دا همغه قريشي دی چې قوم يې په لټه او د نيولو په هڅه کې دی. لارښود عبدالله هغو ی دمدینې په لور روان کړي وو تردې چې د دوشنبې په ورځ د ربيع الأول په دولسمه نېټه قباء ته چې د مدینې منورې يو کلی دی ورسېدل او همدا د اسلامي تاريخ د پيل ټکی وگڼل شو.

په مدینه منوره کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم تود او دروند هرکلی: په مدینه منوره کې انصارو له مکې څخه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وتلو او هجرت آوازې واورېدې، نو هغوی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته سترگې په لار ولاړ وو لکه څوک چې د کوچني اختر د مياشتې د راختم انتظار کوي. هره ورځ به سهار د لمانځه له اداء کولو څخه وروسته د مدینې منورې څخه دباندې دښتې ته وتل او ترهغې پورې به يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم انتظار کولو چې د غرمې لمر به ډېرگرم شو ځکه چې د دوبي موسم ؤ، بيا به خپلو کورونو ته ولاړل.

رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسې وخت کې مدینې ته ورسېده چې خلک خپلو کورونو ته ننوتې وو، يهودو ليدل چې انصار څه کوي. د لومړي ځل لپاره رسول الله صلى الله عليه وسلم يو يهودي سړي وليده او په لوړ آواز يې نازې کړې او انصار يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د رارسيدو څخه خبر کړل.

هغوی ټول د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هرکلي لپاره مخې ته ورغلل په داسې حال کې چې ابوبکر رضی الله عنه هم ورسره ؤ او د يوې خرما تر سيوري لاندې تم شوي وو او زيات انصار له دې د مخه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ليدنه او

ملاقات مشرف شوي نه وو . د خلکو گټه جوړه شوه، هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر ترمځ توپیر نه شو کولای نو ابوبکر رضی الله عنه دې خبرې ته متوجه شو بیا یې خپل څادر د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاسه ونيولو او په دې توگه خلکو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر رضی الله عنه ترمځ توپیر ښکاره شو.

د مدینې خلکو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په رارسیدلو له خوشحالی څخه د تکبیر نارې پورته کړې او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په راتگ دومره خوشحاله شول چې په ژوند کې په بل څه هومره نه وو خوشحاله شوي، تردې چې ښځو، ماشومانو او غلامانو د ډېرې خوشحالی نه داسې ویل: هغه دی رسول الله صلی الله علیه وسلم راغی هغه دی رسول الله صلی الله علیه وسلم راغی او د انصارو لوړگانو له خوشحالی څخه دا بیتونه زمزمه کول .

طلع البدر علینا + من ثنّیات الوداع

وجب الشکر علینا + دما دعا لله داع

ایها المبعوث فینا + جنت بالأمر المطاع

د رخصت کولو(وداع) دغونډ یو له لوري د څوارلسم سپوږمۍ په مونږ راوخته، تر هغې پورې پر مونږ د الله شکر اداء کول واجب شو تر کومه چې کوم دعوت کوونکی د الله په لور بلنه کوي! ای مونږ ته رالېږل شوي استازیه! تا داسې پیغام راوړی چې د هغه اطاعت کولی شي.

حضرت انس بن مالک الأنصاري رضی الله عنه وایي اوهغه په دې وخت کې کوچنی ؤ: په کومه ورځ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې ته راغی بیا له هغې څخه روښانه او ښه ورځ په مدینه رانغله.

د قباء جومات او په مدینه منوره کې لومړۍ جمعه:

رسول الله صلی الله علیه وسلم په قباء کې څو ورځې پاتې شو او هلته یې جومات جوړ کړ چې اوس د قباء د جومات په نوم یادېږي.
د ابو ایوب انصاري رضی الله عنه په کور کې:

رسول الله صلى الله عليه وسلم چې کله مدينې ته راورسېده ډلې ډلې خلک يې د هرکلي لپاره لارې ته راوتلي وو او هر يو د اوبنې مهار نيوه او غوښتنه يې کوله چې د هغوی کره ميلمه شي، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوی ته ويل: اوبنه پرېږدئ هغې ته د کيناستو ځای په گوته کړای شوی دی خوځله دا کيسه تکرار شوه تردې چې اوبنه د بنی مالک بن النجار کلي ته ورسېده، اوبنه په هغه ځای کې چو او کيناسته چېرته چې نن ورځ د نبوي جومات دروازه ده، دا ځمکه په هغه وخت کې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د ماماګنۍ بنی نجار قبيلې د دوو يتيمو هلکانو د خرما د وچولو ځای ؤ نبی صلى الله عليه وسلم له اوبنې څخه را کوز شو.

ابوایوب (خالد بن زيد) يې سامان واخيسته خپل کورته يې يوړ او رسول الله صلى الله عليه وسلم دابوایوب ميلمه شو، ابوایوب انصاري رضی الله عنه د هغوی په ميلمستيا او اکرام کې ډېره هڅه کوله، رسول الله صلى الله عليه وسلم د کور په لاندې منزل کې اوسېده نو ابوایوب ته دا سخته تمامه شوه چې هغوی د کور په پورته او رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاندې پورکې وي خو رسول الله صلى الله عليه وسلم ابوایوب ته وويل: مونږ سره ښېګڼه داده چې مونږ په لاندې پور کې پاتې شو. د نبوي جومات او کوټو جوړونه:

رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه دوه هلکان راوغوښتل او د هغه ځای په اړه يې ورسره خبره وکړه چې د جومات د جوړولو لپاره يې ورڅخه د قيمت په بدل کې واخلي هلکانو وويل: دا ځای مونږ تا ته د تحفې په ډول درکوو خو رسول الله صلى الله عليه وسلم يې د تحفې په توګه قبول رد کړل او بيا يې ورڅخه په قيمت واخيسته او جومات يې پرې جوړ کړ.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د جومات د جوړولو کار په خپله پيل کړ، ډېرې اوڅښتې به يې راوړلې او مسلمانانو هم ورسره کار کولو، رسول الله صلى الله عليه وسلم به ويل: ((اللَّهُمَّ إِنَّ الْأَجْرَ أَجْرُ الْآخِرَةِ، فَأَرْحِمِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ)) ای الله حقيقي اجر خو د اخرت اجر دی نو انصارو او مهاجرينو باندې ورحمېږه.

ټول مسلمانان ډېر خوشحاله اوښک بخته وو، شعرونه يې ويل او د الله جل جلاله شکر يې پرځای کاوه.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د ابویوب انصاري رضی الله عنه په کور کې (۷) اووه میاشتې پاتې شو تر څو جومات او د نبي عليه السلام خونې جوړې شوې بیا رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلو خونو(حجرو) ته ورغی او نورو مسلمانانو هم د مکې څخه هجرت وکړ او په مدینه کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم څنگ ته ولاړل او په مکه کې یوازې هماغه مسلمانان پاتې شول چې د مشرکینو په قید او زندان کې وو او د انصارو په کورونو کې هم داسې کوم کور پاتې نه شو چې اوسېدونکو یې ایمان نه وي راوړی.

د مهاجرینو او انصارو ترمنځ د ورورگلۍ تړون:

رسول الله صلى الله عليه وسلم په مدینه منوره کې د مهاجرینو او انصارو ترمنځ د ورورگلۍ تړون وکړ، دا تړون د مرستې او ښېګڼې پر بنسټ ولاړ ؤ. انصار د مهاجرینو سره د ورورگلۍ د تړون په کولو کې یو له بل څخه مخکې کېدل تردې چې انصارو په یو یو مهاجر قرعه اندازې کوله.

انصارو به خپلو مهاجرو وروڼو ته د خپلو کورونو، د کور د سامانونو، مالونو، د کښت ځمکو او څارویو واک ورکاوه او هغوی ته به یې په خپل ځان لومړی والی ورکولو. انصاري به خپل مهاجر ورور ته ویل: زما نیمایي مال او دارايي واخله، مهاجر به ویل الله تعالی دې ستا په کورنۍ او مال کې برکت واچوي ما ته د بازار لار وښايه زه د تجارت په چارو کې بلدیم، په حقیقت کې انصارو د ایثار، سربښندنې او قربانۍ تل پاتې مثال قائم کړ او مهاجرینو د عزت النفس او استغناء.

د ګډ ژوند تړون:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د مهاجرینو او انصارو ترمنځ د ګډ ژوند او خپل منځي تعاون او مرستې یو تړون ولیکه چې په مدینه کې میشت یهودان یې هم په کې شامل کړل، له یهودو سره یې د مرستې معاهده وکړه او په خپل دین باندې د پاتې کېدو او عمل کولو او خپلو مالونو کې د تصرف اختیار او واک یې ورکړ، په اسلامي ټولنه کې یې د هغوی حقوق او مسؤولیتونه وټاکل.

د اذان پیل:

کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په مدینه منوره کې د ډاډ ژوند پیل کړ او

د اسلام رینېې مضبوطي او اسلامي ټولنه قائمه شوه نو مسلمانان به د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په ټاکلو وختونو کې د لمونځونو د اداء کولو لپاره د بلنې پرته راټولېدل.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د یهودو، انصارو او مجوسو د عبادت د اعلان طریقې (بوق، شپېلی او اور) ښه نه گڼلو او کرکه یې ورځینې کوله نو په دې وخت کې الله تعالی اذان وربانښه، الله تعالی ځینو مسلمانانو ته اذان په خوب کې وروښود، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ومنلو او د مسلمانانو لپاره یې تشریح کړ او بلال بن رباح حبشي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مؤذن په توگه وگمارل شو او ترقیامته پورې به د مؤذنینو سردار او امام وي.

په مدینه کې د منافقینو څرگندېدل:

په مدینه منوره کې اسلام په چټکتیا سره مخ په خپرېدو ؤ، د یهودو ځینو علماوو لکه عبدالله بن سلام او نور هم په اسلام مشرف شول خو د یهودو او هغو خلکو زړونو ته حسد او کینې لار وکړه کومو چې د سردارۍ او پاچاهۍ خوبونه لیدل او فکر یې کاوه چې د سردارۍ تاج به یې په سر کېښودل شي، امر او نهې به یې وچلېږي او یې شریکه واکدار به شي لکه عبدالله بن ابی بن سلول، په رښتیا هم هغوی همداسې د شریک پرته د واکدارۍ چانس درلود چې مدینې ته د اسلام نور راوړسېد او ډلې ډلې خلک په اسلام کې داخل شول نو هغو خلکو چې په زړونو کې یې د نفاق مرض ؤ او یا د مشرۍ او سردارۍ په طمع ؤ د اسلام او مسلمانانو سره کینه او حسد شروع کړ چې په هغوی کې ځینو د اسلام په خلاف ښکاره او په ډاگیزه توگه دښمني اعلان کړه او ځینو نورو بیا په پټه د اسلام دښمني ته ملا وتړله.

د قبلي بدلون:

د کله نه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو مدینې منورې ته هجرت وکړ شپاړس مياشتې یې د بیت المقدس په لور لمونځونه کول خو رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خوښ گڼل چې د مکې په لور وگرځول شي او عربو مسلمانانو هم چې د کعبې مینه او تعظیم یې په وینه او غوښه کې اغېرل شوی ؤ او کعبه یې هېڅکله په بل کور نه بدلوله او نه یې د ابراهیم او اسماعیل علیهما السلام قبله په بله

قبله بدلوله او ټولو دا غوښتل چې د کعبې په لور وگرځول شي او په حقیقت کې د بیت المقدس په لور د لمونځ کولو حکم د مسلمانانو لپاره یو لوی امتحان او ابتلا وه، خو مسلمانانو د زړه څخه د الله جل جلاله دا حکمونه منلي و او ویلي وو: ((سَمِعْنَا وَ اطَعْنَا)) وامو ورېدل او اطاعت مو وکړ او ویې ویل: ((آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا)) مونږ پرې ایمان راوړی دا ټول احکام زمونږ د رب له لوري دي.

مسلمانانو یوازې د الله جل جلاله احکامو ته سرتیتونه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پیروي او اطاعت پېژندلو، که هغه به دخواهشاتو او غوښتنو سره موافق و او که نه او د هغوی عاداتو سره به یې اړخ لگاوه او که نه، کله چې الله تعالی د مسلمانانو زړونه د تقوی لپاره غوره کړل او هغوی د الله جل جلاله په ټول پوره شول نو الله جل جلاله د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو مخونه د کعبې په لور راواړول، په دې اړه قرآن کریم فرمایي:

{وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعَ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ... (۱۴۳)} {البقرة: ۱۴۳}

او په همدې توګه مونږ تاسې یو غوره امت ګرځولی یاست ترڅو تاسې پرګرد بشریت شاهدان واست او پیغمبر په تاسې شاهد وي او پخوانۍ قبله مو یوازې ددې لپاره غوره کړې وه چې هغه خلک په ډاګه کړو چې د رسول مننه کوي له هغو څخه چې په شاه اوږي، هو! دا خورا دروند کار و خو هغوی ته دروند نه وو چې الله پاک ورته سمه لار ښودلې وه.

او مسلمانانو د الله جل جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت او پیروي کې د کعبې په لور خپل مخونه وگرځول او کعبه د قیامت تر ورځې پورې د مسلمانانو قبله شوه، هرچېرې چې وي د هغې په لور به مخونه اړوي.

قریش په مدینه کې هم د مسلمانانو وجود نه زغمي:

اسلام په مدینه منوره کې ټینګښت وموند او قریش په دې وپوهېدل چې د هرې ورځې په تېرېدو سره اسلام وده کوي، ځواکمن کېږي او د ځواکمنتیا او خپراوي دائره ورځ تربلې پراخېږي.

د اسلام ترقي او د مسلمانانو ځواکمن کيدل قريشو ونه زغمل او د مسلمانانو په خلاف يې يې د دښمنۍ او جگړې لپاره بډې راووهلې، خو الله تعالى په پرله پسې توگه مسلمانانو ته د صبر، زغم، عفوې او د گذشت امر او تلقين کولو او ورته يې فرمايل ((كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ)) هغوی سره د جنگ کولو څخه ډډه وکړې او لمونځونه قائم کړي)).

د جگړې اجازه:

کله چې مسلمانان په مدینه منوره کې قوی او ځواکمن شول د قتال او جگړې اجازه ورته وشوه خو فرض پرې نه وه . الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي:

{أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَأْتِهِمْ ظُلْمًا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (۳۹)} [الحج : ۳۹]

هغو خلکو ته د قتال او جگړې اجازه وکړای شوه چې ظلم پرې شوی او الله تعالى د هغوی سره په مرسته کولو قادر دی .

دابواء لښکر گوټی او غزاء:

له دې وروسته چې مسلمانان په مدینه منوره کې د عسکري ځواک خاوندان شول د مدینې په اطرافو کې پرتو مشرکانو قبائلو ته یې لښکر گوټي استول شروع کړل چې جنگ به نه واقع کېده خو کله کله به کوچني ټکرونه پېښېدل، ددې لښکر گوټو د استولو بنسټیزه موخه د مسلمانانو د قوت او غښتلتیا ښکاره کول او د مشرکانو په زړونو کې د رعب، وېرې او ترهې اچول وو .

دابواء غزاء رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله وکړه دا د رسول الله صلی الله علیه وسلم لومړۍ غزاء وه چې بیا نورې ډېرې غزاءگانې واقع شوې .

د رمضان د میاشتې د روژو فرضیت:

د هجرت په دوهم کال د رمضان د میاشتې روژې فرض کړای شوې، الله تعالى په قرآن کریم دا آیت نازل کړ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ... (۱۸۳)} [البقرة : ۱۸۳] ای مؤمنانو په تاسې باندې د رمضان د میاشتې روژې فرض کړای شوې دي لکه څنگه چې له تاسې څخه پرمخکښو خلکو فرض کړای شوې وې .

همدا راز الله تعالى فرمایي:

{شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْقُرْآنِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ...} [البقرة : ۱۸۵] روژه هغه میاشت ده چې په دې کې قرآن نازل شوی، د خلکو لپاره لارښود او د حق او باطل ترمنځ د جلاوالي څرگند دلايل دي نو څوک چې له تاسې څخه دا میاشت ومومي نو روژه دې ونیسي .

د بدر پرېکنده غزاء

د هجرت په دوهم کال د رمضان په میاشت کې د بدر تاریخي غزاء پېښه شوه .
الله تعالی دې غزاء ته په قرآن کریم کې یوم الفرقان ویلی ده.

الله تعالی فرمایي:

{إِنْ كُنْتُمْ أَمْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّفْكِ الْجَمْعَانِ ... (٤١)} [الأنفال : ٤١] که تاسې په الله او هغه څه باندې ایمان راوړئ وي چې مونږ پر خپل بنده د پرېکړې په ورځ چې دواړه ډلې سره مخ په مخ شوي نازل کړي دی.

ددې تاریخي غزاء شالید دا دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راوړسید چې ابوسفیان بن حرب د قریشو د یوې لویې قافلې سره چې د هغوی تجارتی مالونه پرې بار وو د شام له لوري مکې ته راروان دی په داسې حال کې چې د مسلمانانو او قریشو تر منځ جنګي وضعیت او حالات روان وو، قریشو د مسلمانانو د ضعیفولو او د اسلام سره د جنګ په لار کې خپل ټول مالونه او اسباب خرڅ کول . د قریشو پوځیان او لښکرې د مدینې حدودو ته رارسېدلې وې.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدل چې ابوسفیان د شام له لوري د یو لوی کاروان سره راروان دی، ابوسفیان د اسلام سره په دښمنۍ کې لوی نوم او لاس درلود نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځینو خلکو څخه وغوښتل چې د ابوسفیان د قافلې مخې ته ووځي خو ددې لپاره یې ډېر تبلیغات ونه کړل ځکه چې خبره د قافلې وه د جنګ نه وه، کله چې ابوسفیان خبر شو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان یې مخې ته راوتلي دي مکې ته یې یو قاصد واستاوه چې قریش د مرستې لپاره راشي، د مکې ټولو خلکو ته د ابوسفیان آواز ورسېده، د مسلمانانو د مقابلې لپاره یې په ډېره بیړه ځانونه چمتو کړل، د ابولهب پرته چې په خپل ځای یې بل سړی واستاوه د قریشو هېڅ مشر ددې جګړې څخه وروسته پاتې نه شو.

دانصارو ځواب او بې ساری اطاعت:

کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له دې خبر شو چې د مکې لښکر پر مسلمانانو باندې د حملې په تکل له مکې څخه خوځېدلی دی اصحابو سره یې مشوره وکړه او له مشورې څخه یې عمده هدف د انصارو د رای معلومول وو، ځکه هغوی ورسره په دې خبره بیعت کړی و چې په مدینه کې به یې دفاع کوي.

کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د دښمن مقابلې ته د مخامخ کېدو اراده وکړه غوښتل یې چې د انصارو رایه معلومه کړي، د مهاجرینو سره یې خبرې وکړې، هغوی ښه مشوره ورکړه او له خپله طرفه یې ډاډ ورکړ، بیا یې دویم ځلې ورسره خبرې وکړې هغوی بیا ډاډ ورکړ کله یې چې په درېیم ځل له مهاجرینو څخه پوښتنه وکړه هغوی بیا ډاډ ورکړ نو انصارو پوهېدل چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم هدف هغوی دي.

سعد بن معاذ پورته شو او ویې ویل: یا رسول الله صلى الله عليه وسلم! گویا چې مونږ ته خبره اوروې ته له دې خبرې څخه وېره لرې چې انصار به ستا مرسته اونصرت یوازې په خپل وطن او ټاټوبي کې پرځانونو لازمي بولي؟ د انصارو په ځای زه درته وایم او د هغوی له لوري زه ځواب وایم: چېرته دې چې خوښه وي ولاړ شه د چا سره چې معاهده او جوړه کوې ویې کړه او د چا سره چې مقاطعه او پرېکون کوې ویې کړه. زمونږ له مالونو څخه چې څه اخیستل غواړې وایې ځله او څه چې مونږ ته راکول غواړې رایې کړه ته چې له مونږ څخه څه واخلې هغه مونږ ته له هغې ډېر خوښ دي چې مونږ ته یې پرېږدې، ته چې زمونږ د مالونو په اړه څه فیصله او امر کوې زمونږ فیصلی ستا د فیصلې او امر تابع او پیرو دي. قسم په الله جل جلاله که ته **برک** **الغمدان** ته ولاړ شې مونږ به درسره هرومرو ولاړ شو. قسم په الله جل جلاله که مونږ دې بحر ته مخامخ کړو مونږ به درسره بحرته هم ننوځو.

مقداد پورته شو او ویې ویل: مونږ تا ته هغه څه نه وایو کوم چې بني اسرائیلو موسی علیه السلام ته ويلي وو:

{فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} [المائدة: ٢٤، ٢٥] ته او ستا

رب ولاړ شئ او د هغوی سره وجنگېږئ او مونږ دلته ناست یو. مونږ به ستا له ښي اړخ، کښي اړخ، مخې او د شا لوري څخه دفاع کوو او دښمن سره به جنگېږو.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلو اصحابو د مېړانې او ددې خبرې په اورېدو سره ډېر خوشحاله شو او مخ یې د گل په څېر وغوړېده او ویې فرمایل: د الله جل جلاله په برکت مخ په وړاندې ولاړ شئ او د کامیابۍ او فتحې زیری ومنئ. د جهاد او شهادت په میدان کې د تنکیو ځوانانو سیالي:

کله چې مسلمانان د کفارو سره د مقابلې لپاره د بدر د میدان په لور روان شول یو کوچنی هلک چې عمیر بن ابي وقاص نومیده او نوی یې د عمر په شپاړسم پسرلي کې پښه ایښې وه، وېرېده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به یې د کوچنیوالي له وجې په لښکر کې قبول نه کړي، له همدې امله ټیټ ټیټ کیده چې څوک یې ونه گوري.

مشر ورور یې (سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه) ورڅخه پوښتنه وکړه چې ولې د خلکو تر شا پټ پټ روان یې؟ ویې ویل: وېرېم چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مې بیرته کورته ونه لېږي، زه د الله جل جلاله په لاره کې د جهاد لپاره د وتلو سره مینه لرم او امید لرم چې الله تعالی مې شهادت په نصیب کړي او همداسې وشول. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورڅخه وغوښتل چې بېرته کور ته ولاړ شي ځکه چې تراوسه کوچنی دی او د یو جنگي سړي مرحلې ته نه دی رسېدلی ددې خبرې په اورېدو سره عمیر سخت وژپل، د رسول الله صلى الله عليه وسلم زړه پرې وسو او جهاد ته د تلو اجازه یې ورکړه او د غزاء په میدان کې یې د شهادت لوړ مقام وگاټه. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ د شمېر او وسالو توپیر:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلو ۳۱۳ سرتېرو صحابه کرامو سره په تېزۍ د دښمن مقابلې ته ووت. له هغوی سره یوازې دوه آسونه او اویا اوښان وو په هر اوښ به درې کسه په نوبت سپرېدل چې د مجاهد او قومندان، تابع او متبوع فرق په کې نه و، په هغوی کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ابوبکر صدیق، عمر فاروق، او نور جلیل القدر صحابه کرام وو. رسول الله صلى الله عليه وسلم د غزاء توغ حضرت مصعب بن عمیر د مهاجرینو بیرغ علی ابن ابي طالب او د انصارو بیرغ سعد بن معاذ رضی الله عنهم ته ورکړ.

کله چې د مشرکینو د قافلي مشر ابوسفیان د اسلامي لښکر د راوتلو څخه خبر

شو د بحر د ساحل له لوري يې قافله تاوه کړه او له اصلي لارې څخه ليرې ولاړ نو په دې ډاډه شو چې قافله د خطر څخه وژغورل شوه قريشو ته يې خط واستوه او غوښتنه يې ورڅخه وکړه چې تاسې د قافلې د حفاظت او ساتنې لپاره راوتلي وي اوس چې قافله په امن ده او د خپل منزل په لور په اطمینان سره روانه ده تاسې هم خپلو کورونو ته بېرته ولاړشئ.

قريشو بالفعل د بېرته تلو اراده وکړه خو د قريشو د لښکر يو مشر ابوجهل لوړه وکړه چې مسلمانانو ته به د درس ورکولو پرته مکې ته ستون نه شم، په دې لښکر کې د قريشو څه دپاسه زر تنو سپرو گډون درلود چې په هغوی کې د قريشو مشران، سرداران، سپاره اوقهرمانان وو، په دې مناسبت رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل ((هذه مكة قد اقلت اليكم افلاذ كبدها)) مکې د خپل زړه ټوټې ستاسې په وړاندې اچولي دي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلو ملگرو سره اوبو ته ځان ورسولو حوضونه او ډنډونه يې جوړ کړل او هغه کفارو ته يې هم د اوبو څښلو اجازه ورکړه چې هلته يې ځانونه رسولي وو. په دې شپه الله تعالی باران ووراهو چې د مشرکانو لپاره سخت طوفان جوړ شو او هغوی يې له مخکې تگ څخه منع کړل خو د مسلمانانو لپاره رحمت شو، ځمکه ورته برابره شوه، شکه يې سخته او قدمونه يې ورته ثابت او زړونه يې ورته مضبوط کړل، الله تعالی فرمايي:

{... وَيَنْزِلُ عَلَيْكُمْ مَاءٌ لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ (١١)} [الأنفال : ١١] الله تعالی تاسې ته له آسمان څخه اوبه نازلې کړې چې تاسو پرې پاک کړي او د شيطان گندگي در څخه ليرې کړي او زړونه مو پرې تقويه کړي او قدمونه مو ټينگ کړي.

د جگړې لپاره تياری:

د رسول الله صلی الله عليه وسلم لپاره د میدان ترڅنگ په جگه غونډۍ باندې يو څپرگی جوړ کړای شو چې له هغه ځايه د جگړې رهبري او څارنه وکړي. رسول الله صلی الله عليه وسلم د جنگ د شروع کېدو څخه مخکې میدان ته راکوژ شو او په خپله مبارکه گوته يې اشاره وکړه چې که الله جل جلاله وغواړي دا ځای د فلاني مشرک

د هلاکت دی، دا ځای د فلاني مشرک او دا ځای د فلاني او وروسته د جگړې څخه هېڅ یو مړشوی مشرک د هغه ځای نه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته اشاره کړې وه بې ځایه نه وو پروت .

کله چې د مشرکانو لښکر د جنگ میدان ته راغی او دواړه لښکرې یو بل ته مخامخ شوې نو رسول الله صلی الله علیه وسلم دا وفرمایل: ((اللهم هذه قریش جاءت بخيلائها وفخرها جائت تحاربک وتکذب رسولک)) ای الله! قریش په ډېر تکبر او غرور سره د جنگ میدان ته راغلي دي هغوی تا سره جنگ کوي او ستا د رسول تکذیب کوي.

دا د جمعي مبارکې شپه د رمضان د میاشتې ۱۷ مه نېټه وه کله چې سهار شو قریش د خپلو جنگي ټولپو سره میدان ته راغلل او دواړه لښکرې په صفونو کې ودربدلې.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په عاجزۍ سره دعاء کوي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د مجاهدينو صفونه برابر کړل او بيا د قوماندې څپرکي ته راغی، ابوبکر رضی الله عنه ورسره دواړه څپرکي ته ننوتل رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډېره عاجزۍ د الله جل جلاله په وړاندې لاسونه پورته کړي دعاء کوي او د مجاهدينو لپاره مرسته او نصرت غواړي ځکه چې مرسته يوازې د الله جل جلاله له لوري ده، ای الله که د مجاهدينودا ډلگۍ هلاکه کړې د ځمکې پرمخ به ستا عبادت ونه شي .

الله تعالی ته يې په عذر او زاری وويل: ای الله ما سره کړې وعده پوره کړه! ای الله ما سره مرسته وکړه او لاسونه يې د آسمان په لور اوچت کړي وو او ځادر يې له اوږو څخه پریوت، د ابوبکر رضی الله عنه زړه ورباندې وسوزيده او تسلي او ډاډ يې ورته ورکاوه، بيا رسول الله صلی الله علیه وسلم له څپرکي څخه راووت او مجاهدين يې د کفارو مقابلې ته وهڅول، د مشرکينو له صف څخه د لښکر قومندان عتبه بن ربیعہ او د هغه ورور شیبه بن ربیعہ او د عتبه زوی ولید راووتل، کله چې د صفونو منځ ته راوړسېدل د مقابلې لپاره يې د خلکو غوښتنه وکړه، درې کسه ځوانان يې د مقابلې لپاره میدان ته راغلل، مشرکينو پوښتنه ورځينې وکړه تاسې څوک یاستی؟ هغوی وويل مونږ

انصار یو مشرکینو ورته وویل: تاسې شریف او سیال خلک یاستئ مونږ ته د خپل قوم خلک راولېږئ .

رسول الله صلی الله علیه وسلم چې دا واورېدل وېې ویل: یا عبیده بن حارث یا حمزه او یا علی پورته شئ او د مشرکینو مقابلې ته ولاړ شئ. قریشو چې د دوی نومونه واورېدل وېې ویل: هو! دوی زمونږ سیالان او شریف خلک دي.

عبیده چې په عمر کې مشر ؤ د عتبه مقابلې او حمزه د شبیهه او علي د ولید بن عتبه مقابلې ته ووتل، حمزه او علي رضی الله عنهما د سترگو په رپ کې خپل مقابله کوونکي له تیغه تېر او ووژل خو د عبیده او عتبه ترمنځ د تورو د گوزارونو تبادله وشوه او دواړه زخمي شول، حمزه او علي رضی الله عنهما چې د خپلو ملگرو د وژلو څخه فارغ شول عتبه یې هم په تورو وواهه او وېې وژلو او عبیده یې په زخمي حالت کې له ځان سره یووړ چې بیا له همدې تپونو څخه په شهادت ورسېده.

د گرمې او پرېکنده جگړې پیل:

دواړه لوري یوبل ته نږدې شول، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: ((قوموا الی جنة عرضها السموات والارض) ای مؤمنانو دهغه جنت په لټه او طلب کې پورته شئ چې پراخي یې د ځمکې او آسمانونو په اندازه ده .

د بدر د غزاه لومړی شهید:

عمیر بن الحمام الانصاري راپورته شو وېې ویل یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه جنت چې پراخوالی یې د آسمانونو او د ځمکې په اندازه دی مونږ ته راګول کېږي. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: هو عمیر بن الحمام وویل: بخ بخ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم واه واه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! رسول الله صلی الله علیه وسلم پوښتنه ځینې وکړه واه واه دې ولې وویل؟ هغه وویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! په دې هیله مې وویل چې کاش زه هم جنتي شم. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: عمیره ته جنتي یې په همدې وخت کې عمیر د خپل تیر کش څخه څو دانې خورما راواخیستې او د هغې په خوراک یې پیل وکړ. بیا یې وویل: چې زه دومره ژوندی پاتې شم چې دا ټولې خورما وخورم دا خو ډېر اوږد وخت دی خورما یې په ځمکه وغورځولې او په جنگ کې ورګډ شو او تر هغې وجنګیده چې د

شهادت لوړه مرتبه يې وگټله او هغه په دې غزاء کې لومړی شهید ؤ. مسلمانان په خپلو صفونو کې په صبر او استقامت ثابت قدم پاتې شول او په داسې سخت حالت کې هم د الله جل جلاله له ذکر څخه غافل نه وو او فرښتې د رحمت او الهي نصرت سره راکوځېدې او مشرکان يې وهل. په سيالي جنگ:

ځوانانو د ښکمرغۍ او شهادت د لاس ته راوړلو په ډگر کې يوله بل سره مسابقه کوله دا مسابقه د ملگري او ملگري، ورور او ورور تر منځ وه. عبدالرحمن بن عوف وايي چې زه د بدر د غزاء په ورځ د مجاهدينو په يو صف کې ولاړ وم وينم چې زما ښي او چپ لوري ته دوه تنګي ځوانان چې عمرونه يې هم ډېر کم دي ولاړ دي، د جنگ په ميدان کې خپل څنگ ته کم عمرو ځوانانو په ليدو خونې نه شوم په همدې وخت کې يو چې د خپل ملگري څخه يې خبره پتوله ما ته ورو وويل: کاکا جانۀ ابوجهل را وښايه. ما ورته وويل: وراره جانۀ څه پرې کوي؟ هغه وويل: ما د الله جل جلاله سره وعده کړې چې ويې گورم وژنم به يې او يا به پرې ځان مړ کړم.

بل هم په داسې حال کې چې هڅه يې کوله خبره د خپل ملگري څخه پټه کړي له ما څخه همغه پوښتنه وکړه. زه د دوی په دې خبره خوشحاله شوم، هغوی ته مې د لاس په اشاره ابوجهل وښوده، دواړو ورباندې د بازانو په څېر حمله وکړه او د تورو پر له پسې مرګوني گوزارونه يې پرې وکړل او د جهنم په لور يې ولېږلو، کله چې ابوجهل ووژل شو رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: هذا أبوجهل فرعون هذه الأمة، دا ابو جهل د دې امت فرعون دی. ستره فتحه:

کله چې جنگ د مسلمانانو په فتح او د مشرکينو په شرموونکې ماتې سره پای ته ورسېد رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله اکبر، الحمد لله الذی صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، الله ډېر لوی دی، ټول صفتونه هغه الله لره دي چې خپله وعده يې رښتني کړه د خپل بنده مرسته يې وکړه او د دښمن ډلو ته يې يوازې ماتې ورکړه الله تعالی رښتيا ويلي دي:

{وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرِ وَانْتَمَ أَذَلُّهُ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (۱۲۳)} [آل عمران : ۱۲۳] بې شکه الله د بدر په ورځ ستاسې مرسته وکړه چې تاسې کمزوري وی د الله څخه ووبرېږئ بڼايي تاسې شکرگذار شئ.

بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم امر وکړ چې د مشرکانو مړي په کوهي ((قلیب)) کې واچوئ، اصحابو ټول مړي په کوهي کې واچول رسول الله صلی الله عليه وسلم د کوهي په غاړه ودریده او داسې خطاب یې ورته وکړ .
ای مشرکینو! آیا هغه څه چې الله جل جلاله یې درسره وعده کړې وه، و مومیندل؟ ما سره خو چې زما رب د څه وعده کړې وه ټول مې رښتني ومیندل.

د بدر په ورځ د کفارو اويا تنه د مسلمانانو په لاس ووژل شول او اويا یې بنديان شول. او د مسلمانانو څخه شپږ کسه له قريشو او اته کسه د انصارو څخه په شهادت ورسېدل.

رسول الله صلی الله عليه وسلم بنديان د صحابه وو ترمنځ ووېشل او هغوی ته یې نصیحت وکړ چې له بنديانو سره ښه سلوک وکړي.
د بدر د غزاه اغېزې:

د بدر په میدان کې د فتحې او کامیابۍ څخه وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم کامیاب او فتحه مند د مدینې په لور روان شو. په مدینه او شاوخوا سیمو کې ټول دښمنان په وېره کې شول، د مدینې ډېر خلک په اسلام مشرف شول، خو د مکې په هر کور کې دغم ژړا وه، هر چا په خپل مړي ژړل او د دښمنانو زړونه وېرې او رعب واخیستل.

د مشرکانو بنديان د فديې په بدل کې د مسلمانانو اولادونو ته تعلیم ورکوي:
رسول الله صلی الله عليه وسلم بنديانو ته پخښنه وکړه او فدیة یې ورځینې قبوله کړه او هغو بنديانو چې هېڅ یې نه درلودل رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته معافي وکړه او همداسې یې خوشې کړل.

ځينو قريشو د خپلو بنديانو په بدل کې فدیة ورکړه او آزاد یې کړل او هغو بنديانو چې د فديې توان یې نه درلود او لوست لیک یې یا د وو، د هغوی لپاره یې دا فدیة مقررہ کړه چې د انصارو ماشومانو ته به لوستل او لیکل ورزده کوي او په هر بندي یې

لسو ماشومانو ته تعلیم لازمي وگرځولو، زید بن ثابت رضی الله عنه په همدې طریقه لیک او لوست زده کړ.

دیهودو سره شخړه:

بنوقینقاع په مدینه کې لومړۍ د یهودیانو قبيله وه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې تړون مات او جنگ یې ورسره وکړ او مسلمانانو ته یې زیان ورساوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم د بنوقینقاع قبيله پنځلس ورځې تر محاصرې لاندې ونیوله تردې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فیصلې ته تسلیم شول خو د هغوی په پلوي د منافقینو مشر عبدالله بن ابی بن سلول د هغوی سپارښتنه وکړه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یې سفارش قبول کړ او د هغوی ۷۰۰ جنگیالي چې زیاتره یې زرگران او تاجران وو پرېښودل.

د احد غزاء

د جاهليت دفاع او انتقام:

د بدر په ورځ د قريشو زيات شمېر مشران ووژل شول او ماتې خوړلې لښکر يې مکې ته ستون شو نو د مکې په خلکو دغم غر راپريوت، هغه خلک چې پلرونه، زامن او يا وروڼه يې له لاسه ورکړي وو ابوسفیان ته ورغلل خبرې يې ورسره وکړې او هغو خلکو ته چې د شام په تجارتي قافله کې يې مالونه وو غوښتنه وکړه چې دهغو مالونو څخه د مسلمانانو په خلاف په جنگ کې استفاده وشي، هغوی موافقه وښودله، قريشو خپل منځ کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په جنگ کولو اتفاق وکړ، شاعرانو هم خلک د خپلو پارونکو شعرونو په واسطه را وپارول او په هغوی کې يې دغيرت او انتقام اور بل کړ.

قريش او د هغوی تابع قبایل د هجرت په درېيم کال د شوال د مياشتې په نيمايي کې د مسلمانانو د جنگ لپاره وکوچېدل او د مدينې په وړاندې يې پړاو واچولو، د قريشو مشرانو خپلې ښځې هم له ځان سره د جنگ ميدان ته د غيرت په خاطر راوستې وې.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم رايه داوه چې مسلمانان د مدينې په داخل کې پاتې شي او دښمن جنگ ته راوبلي که هغوی مدينې ته داخل شي جنگ به ورسره وکړي، رسول الله صلى الله عليه وسلم له مدينې څخه وتل ښه نه گڼل. عبدالله بن ابي هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شان رايه درلوده خو هغو مسلمانان چې د بدر غزاء ورڅخه پاتې شوي وه او شرکت يې نه و کړی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې ويل: ای د الله رسول! مونږ د دښمن مقابلې ته اوباسه ته به وگورې چې مونږ ډارن او ضعيف نه يو، ترهغې پورې يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په اصرار سره غوښتنه کوله چې هغه هم له مدينې څخه ييرون د دښمن د مقابلې اراده

وکړه کورته ولاړ خپله زغره یې واغوستله، هغو خلکو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې په ټینګار سره غوښته کوله پښېمانه شول نو ویې ویل چې ګویا مونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم مجبور کړ، بیا یې وویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په تا دې د الله جل جلاله له طرفه درود او سلام وي، که غواړئ نو د مدینې په داخل کې پاتې شئ. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: نبي چې کله جنگي جامې (زغره) واغوندي ترهغې ورته ایستل نه ښايي ترڅو یې چې د الله جل جلاله په لار کې جنگ نه وي کړی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلو زرو کسو سره د دښمن مقابلې ته ووت او د مدینې او احد نیمایي ته چې ورسېده نو د منافقانو مشر خلک ولسول او درېمه برخه یې بېرته د ځان سره مدینې ته بوتلل.

د احد په میدان کې:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلو ملګرو سره پرمخ ولاړ ترڅو چې د احد درې ته ورسېدل نو د احد د غره مخې ته یې پړاو واچوه او شایې غره ته کړه، بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم خلک جهاد ته وهڅول او ورته یې وویل: ترڅو پورې مې چې درته امر نه وي کړی جنگ به نه شروع کوی.

په دې وخت کې د مسلمانانو تعداد ۷۰۰ تنه وو. رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن جبير د ۵۰ کسو غشي ویشتونکو امير وټاکه او د رماټ په غره یې وګمارل او سپارښتنه یې ورته وکړه چې له مونږ څخه سپاره په غشو وتمبوي، چې پرمونږ د شا لخوا حمله ونه شي که مونږ کامیاب شو او که ماته مو خوړلې وه تاسې باید خپله مورچه خالي نه کړئ تردې که لیدل مو چې مرغان په پنجو کې مجاهدین پورته کوي له غره راکوز نه شئ.

بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه زغره د بلې د پاسه غبرګې واغوستې او د جنگ توغ یې حضرت مصعب بن عمير رضی الله عنه ته ورکړ.

د همزولو ترمنځ سیالي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د هلاکانو یوه ډله د کوچنیوالي له امله د احد له غزاه څخه بېرته کور ته ولېږل. رسول الله صلی الله علیه وسلم سمره بن جندب او

رافع بن خدیج چې دواړه پنځلس کلن هلکان وو له غزاء څخه منع کړل .
 ابورافع د خپل زوی لپاره سفارش وکړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته په
 غزاء کې د شرکت اجازه ورکړه. بیا سمره بن جندب چې د رافع همزوی و رسول الله
 صلی الله علیه وسلم ته راوړی شو رسول الله صلی الله علیه وسلم بیا د کوچنیوالي له
 امله رد کړ. سمره عرض وکړ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې رافع ته اجازه
 وکړه او ما ته یې نه راکوئ که په غیره ورغلم ورباندې غښتلی یم. بیا په غیره ورغلل
 رافع یې ځملاوه او په دې توګه سمره ته هم په غزاء کې د برخې اخیستو اجازه وشوه
 او دواړه د احد په غزاء کې شریک او د کفارو په مقابل کې په مېړانه وجنګیدل.
 جنګ:

دواړه لښکرې یو بل ته مخامخ او بنی نږدې شوې. د مشرکانو د لښکر تر شا
 هند بنت عتبّه او نوري بنیخې چمبې په لاس ولاړې وې او د جنګي ترانو په ویلو سره
 یې خپل سرتیري د مسلمانانو مقابلې ته تشویقول، جنګ ونښته او ښه تود شو. ابو
 دجانه کوم چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې توره اخیستې وه او ژمنه یې
 کړې وه چې حق به یې اداء کوي نو ابو دجانه د خلکو په منځ کې ننوت هرڅوک چې
 مخې ته ورتلو وژلو یې.

حضرت حمزه بن عبدالمطلب رضی الله عنه هم په مېړانه جنګ وکړ، ډېر مشرک
 قهرمانان یې له تیغه تیر کړل هېڅ شی ورته مخې ته نه شو تم کېدلای، خو د جیبر
 بن مطعم غلام وحشي ورته پټ په کمین کې ناست او د فرصت په انتظار و چې کله
 یې هم د نیزې وارخطا نه تللو، جیبر بن مطعم چې کاکا یې طعیمه د بدر په ورځ وژل
 شوی و له وحشي سره یې وعده کړې وه که حمزه یې وواژه نو آزاد به یې کړي .

د ابوسفیان بنیخې هند هم وحشي د حمزه د قتل لپاره چمتو کړی و ترڅو زړه
 یې پرې یخ شي. وحشي په حضرت حمزه رضی الله عنه د نېزې یو خطرناک گوزار وکړ
 چې د پښو ترمخ یې نیزه ووتله او حمزه رضی الله عنه په شهادت ورسېده. حضرت
 مصعب بن عمیر رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په مېړانه غزاء
 وکړه ترڅو چې په شهادت ورسېده، د احد په ورځ مسلمانان د سختې ابتلاء او
 ازمیښت سره مخ شول.

د مسلمانانو غلبه:

لومړی الله تعالى مسلمانانو ته خپل مدد راولېږه، د مسلمانانو فتح او کامیابي ښکاره وه، مشرکان د جنگ له ډگر څخه په تېښته شول، د مشرکانو ښځو هم دوی پښې خپلې او دوه پردۍ کړې او د میدان څخه په تېښته شوې، د کفارو په ماته او شکست کې شک نه و.

د مسلمانانو فتحه په ماتې بدله شوه:

جنگ تود شو مشرکانو ماته وخوړه، د جنگ میدان ته یې شا کړه او په تېښته یې لاس پورې کړ تر دې چې خپلو ښځو ته ورسېدل. کله چې د رماتو په غونډۍ د عبدالله بن جبیر تر قوماندې لاندې گمارل شوو پنځوسو مجاهدینو د دښمن ماته او تېښته ولیده او د مجاهدینو په فتح او کامیابی یې پوخ باور راغی یو بل ته یې وویل: دښمن ماته وخوړه راځئ چې غنیمت راټول کړو. امیریې (عبدالله بن جبیر رضی الله عنه) ورته د رسول الله صلی الله علیه وسلم وینا او تاکید وریاد کړ خو هغوی ورته توجه ونه کړه. هغوی گمان کاوه چې مشرکان بېرته نه شي راگرځېدلای نو خپله مورچه یې خالي کړه او د مسلمانانو ښاګانې یې د دښمن سپروته لوڅې پرېښودې، د مشرکانو د لښکر د سپرو ټولې ددې فرصت څخه په استفادې سره د شا د لوري په مسلمانانو ناڅاپي حمله وکړه، په همدې خطرناک حالت کې چا آوازه خپره کړه چې محمد صلی الله علیه وسلم ووژل شو مسلمانان خواره واره شول.

په دې وخت کې کفار رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسېدل، یوه ډېره د رسول الله صلی الله علیه وسلم پرمخ مبارک ولگېده چې مخ مبارک یې زخمي، غاښونه یې مات او د وینو بهیر یې پرمخ را روان شو. رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلې وینې پاکولې او داسې یې ویل: ((كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ خَضِبُوا وَجْهَ نَبِيِّهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ)) هغه قوم به څنگه کامیاب شي چې د خپل پیغمبر مخ یې په وینو سور کړ په داسې حال کې چې هغه یې د رب په لور رابلې.

مسلمانانو ته په دې مهال کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موجودیت ځای معلوم نه و. په همدې وخت کې نبي علیه السلام په یوه کنده کې ولویده چې بیا حضرت علي رضی الله عنه له لاسه ونيوه او طلحه بن عبیدالله راپورته کړ او مستقیم

ودریده. مالک بن سنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پرمخ وینه په ژبه وختله او تیره یې کړه، ددې څخه وروسته مسلمانان په کراره کراره د احد په لمنه پورته ختل. دا له جنگ څخه تینبسته نه وه بلکې دا جنگي تکتیک ؤ چې لښکر ورته کله کله اړ کېږي او بیا د دینمن په خلاف حمله کوي.

مسلمانانو ته چې کوم تکلیف او مصیبت ورسېده او هغه خلک په شهادت ورسیدل چې د اسلام او مسلمانانو لپاره د قوت او عزت سبب ؤ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د راوړي دین مرستندوی او همکاران وو یوازینی سبب او لامل یې دا ؤ چې غشي ویشتونکو ستره غلطي وکړه او د جنگ ترپای پورې یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اوامرو او هدایاتو عمل ونه کړ او هغه مورچه یې خالي کړه په کومه کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم گمارلې وو. په دې اړه الله جل جلاله په قرآن کریم کې داسې فرمایلي دي:

{ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أُرَاكُم مَّا تُحِبُّونَ ... (۱۵۲) } { آل عمران : ۱۵۲ } الله پاک په یقیني ډول له تاسې سره خپله وعده پوره کړه چې تاسې د هغه په حکم کافران وژل، ترڅو چی تاسې یې زړه شوی، د غره په ساتلو کې یوله بل سره په جگړه او له خپل امیر څخه مو سر غړونه وروسته له هغه وکړه چې الله پاک هغه څه دروښودل چې تاسې خوښول.

د مینې او سربښندنې تل پاتې نمونې:

ابوعبیده بن الجراح په خپلو غاښونو د رسول الله له مخ مبارک څخه د زغرې یوه کړۍ راوښکله نو د مخې یو غاښ یې ولوید بیا یې بله کړۍ راوښکله نو بل غاښ یې ولویده نو ځکه ورته ساقط الثنیتین (هغه څوک چې د مخې دوه غاښونه یې پریوتی وي) وایي.

ابودجانه رضی الله عنه خپل ځان د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره سپر کړی ؤ، هغه په رسول الله صلی الله علیه وسلم ځان ورکړ کړی ؤ په ملا یې غشي لږیدل تر دې چې یې شمېره غشي پرې ولگېدل.

او سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دفاع

کې په دښمن د غشو باران جوړ کړی ؤ، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته د خپل تیرکش څخه غشي ورکول او ورته یې ویل: ((اِرم، فِدَاكَ اَبِي وَ اُمِّي)) زما پلار او مور دې له تا نه قربان شي د زړه د اخلاصه یې وله.

د قتاده بن النعمان رضی الله عنه سترگه ولږېده او ووتله او په انگي یې پریوتله، رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپل لاس راواخیسته او بېرته یې په خپل ځای کې کښوده چې له پخوا څخه یې ښه کار کولو. مشرکانو غوښتل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ځانونه ورسوي او هغه په شهادت ورسوي خو الله تعالی د هغوی هڅې ناکامې کړې، لس کسه سرتیرو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دفاع کې ځانونه قربان او د شهادت لوړې مرتبې ته ورسیدل. بیا طلحه بن عبید الله د مشرکانو سره په میړانه وجنگیده خپل لاسونه یې د رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره سپر کړي وو چې گوتې یې پرې او لاس یې شل شو. رسول الله صلى الله عليه وسلم غوښتل چې د احد په دره کې په یو لوړه ډبره پورته شي خو د زخمونو او ناتوانۍ له امله ونه توانېده، طلحه رضی الله عنه ورته کیناست او رسول الله صلى الله عليه وسلم دهغه په مرسته په ډبره پورته شو. کله چې د لمانځه وخت راغی رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته په ناسته لمونځ ورکړ.

خلکو ماته خوړلې وه خو د انس بن مالک کاکا انس بن النضر ماتې نه وه خوړلې هغه مخ په وړاندې روان ؤ، سعد بن معاذ رضی الله عنه ورته مخې ته ورغی ویې ویل: ابو عمره! چېرته ځې؟ انس وویل: واه واه د جنت خوشبویې!!! قسم په خدای ای سعده! زه د احد په لمنه کې د جنت خوشبویې احساسوم، بیا انس بن النضر د انصارو او مهاجرینو یوې ډلې ته ورسیده چې اسلحه یې په ځمکه ایښې او ماتې یې تسلیم کړې وه، انس ورته وویل: ولې لاس تر زڼې ناست یاستې؟

هغوی وویل: څه به وکړو رسول الله صلى الله عليه وسلم وژل شوی، انس ورته وویل: له هغه وروسته تاسې په ژوند څه کوئ؟ پورته شی د هغه هدف لپاره تاسې هم مړه شی د کوم لپاره چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مړ شوی دی. بیا یې د دښمن مقابلې ته ورودانگل او ترهغې پورې وجنگیده چې شهید شو.

انس بن مالک رضی الله عنه وایي: د احد په ورځ د هغه (انس بن النضر) په

جسم باندې اویا زخمونه وو یوازې خور یې د گوتو له بندونو څخه وپېژنده، همدا راز زیاد بن السکن رضی الله عنه د نورو پنځو انصارو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په میړانه دفاع وکړه. یو یو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دفاع کې ځان قربان کړ. زیاد هم په میړانه وجنګیده د زخمونو تاب یې رانه وړ په ځمکه پریوت، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ما ته یې رانږدې کړئ هغوی ورنږدې کړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله پښه تکیه کړ، په داسې حال کې یې سا ورکړه چې مخ مبارک یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په پښه مبارکه ایښی و.

عمرو بن الجموح چې گوډ و او څلور ځوانان زامن یې درلودل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې غزاه گانې کولې، د احد د غزاه په ورځ یې غوښتل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په جهاد کې شریک شي نو زامنو یې ورته وویل: الله تعالی تا ته د جهاد نه کولو اجازه درکړې مونږ ستا په ځای جهاد کوو الله تعالی په تابدې جهاد نه دی فرض کړی.

عمرو بن الجموح رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغی او له زامنو څخه یې شکایت وکړ چې تاسې سره مې له جهاد کولو نه منع کوي، په الله جل جلاله قسم زه هیله لرم چې شهید شم او د خپلې گوډې پښې سره جنت ته ولاړ شم، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: الله تعالی ته له جهاد څخه معاف کړی یې او د هغه زامنو ته یې وویل: ولې یې جهاد ته نه پرېږدئ؟ کېدای شي شهادت یې په نصیب شي، د احد په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جهاد ته ولاړ او په شهادت ورسېد.

زید بن ثابت رضی الله عنه وایي: د احد په ورځ زه رسول الله صلی الله علیه وسلم د سعد بن الربیع د پلټنې لپاره واستولم، راته یې وویل: که سعد دې ولیده زما سلام پرې وایه، او پوښتنه ترې وکړه چې څنگه یې؟ زید وایي: د مړو په منځ کې مې د سعد لټه شروع کړه په داسې حال کې مې وموند چې آخري سلگۍ یې په خوله کې وه او په جسم یې د تورو، نیزو، خنجرو او غشو د اویا څخه زیات زخمونه وو ورته مې وویل: ای سعد! رسول الله صلی الله علیه وسلم درته سلام وایي او پوښتنه در څخه کوي چې په څه حالت کې یې، سعد وویل: د الله جل جلاله په رسول صلی الله علیه

وسلم دې درود او سلام وي، ورته ووايه يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! د جنت خوشبويي احساسوم او زما قوم انصارو ته ووايه، که ستاسې په يو رگ کې هم سا وي او مشرکان رسول الله صلى الله عليه وسلم ته نقصان او تکليف ورسوي د الله جل جلاله په وړاندې به هېڅ عذرنه لري. په همدې حالت کې يې روح خالق ته وسپاره.

داحد په ورځ عبدالله بن جحش رضی الله عنه وويل: اى الله زه له تا غوښتنه کوم چې سبا ته د دښمن سره مخامخ شم، ومې وژني بيا مې نس څېرې کړي او غوړونه او پزه مې پرې کړي او بيا له ما د قيامت په ورځ پوښتنه وکړې چې دا ولې؟ او زه درته ووايم: دا ستا په خاطر.

مسلمانان خپل مرکز ته راټول شول:

کله چې مسلمانانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ژوندی وليده ډېر خوشحاله شول او ترې راچاپيره شول، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره دغره د لمنې په لور روان شو، په همدې وخت کې ابې بن خلف د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لور را روان ؤ او ويل يې: که نن تا نجات وموند ما نجات ونه موند.

رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلو ملگرو ته وويل: پرېږدئ چې راشي کله چې ښه رانږدې شو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل يو ملگري څخه نيزه واخيسته او ورمخې ته شو او په ورمېر کې يې يو مرګونی گوزار ورکړ چې له امله يې څو ځله له آس څخه پرېوت.

حضرت علي رضی الله عنه خپل څرمني ډال له اوبو ډک راوړ چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مخ وينې پرې ووينځي، فاطمې رضی الله عنها يې مخ پرېمېنځلو او علي رضی الله عنه پرې اوبه اچولې، کله چې فاطمې رضی الله عنها وليده چې د مينځلو سره يې وينه لارياتېږي نو د پوزي يوه ټوټه يې و سوځوله، په زخم يې پورې کړه او وينه يې ودرېده.

د احد په ورځ بي بي عائشې رضی الله عنها او ام سليم رضی الله عنها په خپلو اوږو د اوبو ډک ژي راوړل او د زخميانو په خوله کې يې ورکول بيا به تللې او بيا به يې ژي راډکول او د تېرو مجاهدينو او زخميانو په خولو کې به يې خالي کول او ام سليم رضی الله عنها ورته ژي له اوبو څخه ډکول. هند بنت عتبې او د مشرکانو نورې ښځې

لگیاوې د مسلمانانو مړي يې مثله کول، پزې او غوړونه يې ترې پرېکول، هند د حضرت حمزه رضی الله عنه سینه څېرې کړه، د هغه ځيگر يې راوښکته او په خوله کې يې وژووه چې تېر يې نه کړای شو گوزار يې کړ.

د جگړې د پای ته رسېدو وروسته چې کله ابوسفیان د مکې په لور روان شو د يو لوړ غره په څوکه ودرېد او په لوړ آواز يې وويل: جنگ فتح او شکست دی، يوه ورځ د بلې په بدل کې بيا يې وويل: هبل لوړ شو. نبي صلی الله عليه وسلم عمر رضی الله عنه ته وويل: پورته شه ځواب ورکړه. عمر ورته په ځواب کې وويل: الله اعلى واجل. الله تر ټولو لوړ او تر ټولو ستر دی. مونږ او تاسې د انجام په اعتبار يو شان نه يو زمونږ مړي په جنت کې اوستاسې په دوزخ کې دي.

بيا ابوسفیان وويل: لنا العزى ولا عزى لکم، زمونږ عزى شته او تاسې عزى نه لرئ. رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وويل: ځواب ورکړئ صحابه کرامو رضی الله عنهم وويل: يا رسول الله صلی الله عليه وسلم څه ورته ووايو؟ رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: ورته ووايي: الله مولانا ولا مولالکم: الله زمونږ مل اوناصر دی او ستاسې مرستندوى او بادار نشته، کله چې ابوسفیان روان شو او مسلمانان هم مدينې ته د ستنيدو په تکل روان شول نو هغه په لوړ آواز وويل: په راتلونکي کال کې بدر زمونږ او ستاسې د مخامخ کېدو ځای دی. رسول الله صلی الله عليه وسلم خپل يو ملگري ته وويل: ووايه! هو هغه زمونږ او ستاسې د مخامخ کېدو ځای دی.

د جگړې د پای ته رسېدو وروسته خلک د خپلو مړو په څښولو بوخت شول. رسول الله صلی الله عليه وسلم د حضرت حمزه په مرگ چې تره او رضاعي ورور او کلک مدافع يې وو ډېر خواشینی شو.

د مؤمنې مېرمنې صبر:

د عبدالمطلب لور صفیه رضی الله عنها چې د حمزه رضی الله عنه سکنی خور وه د جگړې د پای ته د رسيدو وروسته د خپل ورور د ليدلو لپاره د جنگ ميدان ته راغله. رسول الله صلی الله عليه وسلم د هغې زوی زبير بن العوام ته وويل: زبیره! ته ورسره وگوره او د بېرته ستنيدو غوښتنه ترې وکړه ترڅو خپل ورور په دې حالت کې ونه وينی.

زبیر رضی الله عنه هغې ته وویل: مورجانې! رسول الله صلی الله علیه وسلم درته د بېرته ستندو امر کوي، صغې وویل ولې؟ زه خبره شوې یم چې زما ورور مثله شوی دی (غورونه او پزه یې پرې شوي دي) دا چې د الله جل جلاله په لار کې مثله شوی دی زه به پرې هرو مرو د ثواب په نیت صبر کوم. بیا ورغله، ورورته یې کاته دعاء یې ورته وکړه او بخښنه یې ورته وغوښتله او (انا لله وانا الیه راجعون) یې وویل: بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د حمزه رضی الله عنه د خښولو امر وکړ او خاوروته وسپارل شو.

د مصعب بن عمیر او نورو شهیدانو د دفن کولو حالت:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرغچي مصعب بن عمیر رضی الله عنه هم د احد په غزا کې په شهادت ورسید. مصعب رضی الله عنه چې د اسلام قبولو څخه مخکې په قریشو کې تر ټولو نازولی ځوان ؤ داسې چېن یې کفن ؤ چې سر به یې پټ کړای شو پښې به یې بر بندې شوې او پښې به یې چې پټې شوې سر به یې لوڅ شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: سر یې په کفن کې پټ کړئ او په پښو یې سرگړي واچوئ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم به د احد دوه دوه شهیدان په یوه قبر کې ایښودل بیا به یې پوښتنه وکړه، د کوم یو زیات قرآن یاد ؤ؟ د کوم په اړه به چې ورته وویل شول چې فلاڼی نو هغه به یې لومړی په لحد کې ایښوده. رسول الله صلی الله علیه وسلم د احد شهیدان د خپلو وینو سره د غسل او جنازې پرته دفن کړل او ویې فرمایل: د قیامت په ورځ به زه د دوی لپاره گواهي ورکوم.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره د ښځو د سر ښندنې نمونې:

مسلمانان مدینې منورې ته د راستنېدو په وخت کې د بني دینار قبیلې د یوې مسلماني ښځې چې مېړه، ورور او پلار یې په احد کې په شهادت رسېدلي وو تېرېدل، کله چې مسلمانانو هغې ته د مېړه، ورور او پلار تعزیه وویل هغې وپوښتل: رسول الله صلی الله علیه وسلم په څه حال کې دی؟ هغوی وویل: هغه په خبر دی، هغې وویل: ما ته یې راوښايئ چې په لیدلو یې خپلې سترگې یخې کړم، چې کله یې ولیده ورته یې وویل: چې ته په خیر یې نو بل هر مصیبت کوچنی او آسان دی.

رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانان د دښمنن پسې شول: مشرکانو یو بل ته د ملامتیا په توګه وویل هېڅ مو ونه کړل، د دښمنن قهر مو راوپارولو او بیا مو پرېښود. رسول الله صلى الله عليه وسلم مسلمانانو ته امر وکړ چې د دښمنن د تعقیبولو لپاره ځانونه چمتو کړي.

په داسې حال کې چې اکثره مسلمانان ټیټان وو، د احد د غزاه په سبا د رسول الله صلى الله عليه وسلم له خوا اعلان وشو ټول هغه کسان چې پرون یې د احد په غزاه کې برخه اخیستې وه د دښمنن د تعقیبولو لپاره دې ووځي، ددې سره سره چې مجاهدین په ټپونو کې پټ هم وو د اعلان داوړېدو سره سم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په قیادت کې د دښمنن په لټه پسې روان شول او یوتن هم په مدینه کې پاتې نه شو، کله چې لښکر د مدینې منورې څخه اته میله وړاندې د حمراء الأسد منطقي ته ورسېده رسول الله صلى الله عليه وسلم هلته اسلامي لښکر ته د پړاو اچولو امر وکړ او د درې ورځو تېرولو وروسته بېرته مدینې ته راستانه شول.

د احد په غزاه کې اویا کسه مسلمانان چې زیات یې انصار وو په شهادت ورسیدل او مقابل لوری ته ۲۲ څخه تر ۳۸ پورې مشرکان په جګړه کې ووژل شول. دځان نه هم ګران:

د هجرت په درېیم کال دعضل او قاره قومونو د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د قرآن کریم او اسلام د تعلیم څو تنه ښوونکي وغوښتل چې هغوی ته د دېن ښوونه وکړي. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورسره خپل شپږ تنه صحابه کرام چې عاصم بن ثابت، خبيب بن عدي، او زيد بن الدثنه هم په کې وو واستول، هغوی په لاره کې ورسره خیانت وکړ او اکثره یې په شهادت ورسول او خبيب بن عدي او زيد بن الدثنه یې ژوندي ونیول او په مکه کې یې په قريشو وپلورل.

کله چې زيد بن الدثنه له حرم څخه بیرون د وژلو لپاره بوتل کېده د قريشي ځوانانو یوه ډله هلته راټوله شوه چې ابوسفیان بن حرب هم پکې ؤ، ابوسفیان زيد ته کتل: ستا دې قسم په الله وي رښتیا راته وایه چې ته دا خوښوې چې ستا په ځای دې محمد زموږ په لاس کې وي او ته روغ رمټ په خپل کور کې وی؟ هغه وویل: قسم په الله! دا هم نه شم زغملای چې زه دې د خپلو ماشومانو سره په خپل کور کې ناست یم

او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دې د اغزي هومره تکلیف ورسېږي .
ابوسفیان وايي: ما هېڅوک نه دي لیدلي چې د بل چا سره په هغه کچه مینه وکړي په کومه کچه چې د محمد صلى الله عليه وسلم ملگري له هغه صلى الله عليه وسلم سره محبت کوي. بیا زید بن الدثنه رضی الله عنه په شهادت ورسول شو. او کله یې چې حضرت خبيب بن عدي رضی الله عنه په دار باندې دځړولو لپاره راوسته مشرکینو ته یې وویل: که اجازه راکوئ د مرگ نه مخکې به یو دوه رکعتۀ لمونځ وکړم، هغوي وویل: ویې کړه. خبيب رضی الله عنه په ډېره ښه توګه دوه رکعتۀ لمونځ وکړ. مشرکینو ته یې ویل: که تاسې دا گمان نه کولای چې ما د مرگ له وېرې لمونځ اوږد کړ قسم په الله جل جلاله ما به دا لمونځ ډېر اوږد کړی وای.

بیا یې دایتنونه وویل:

فَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا ... عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ لِلَّهِ مُصْرَعِي
وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَاءُ ... يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَلْوٍ مُمَزَّعٍ

د الله په لار کې چې مسلمان ووژل شم باک او پروا مې نشته چې په هر اړخ پریوځم ځکه چې د الله جل جلاله په لار کې او د الله جل جلاله لپاره دي اوکه هغه (الله جل جلاله) وغواړي زما په ټوټه، ټوټه اندامونو کې برکت اچولی شي.

د بئر معونه پېښه:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د ابو البراء عامر بن مالک نومي سړي په غوښتنه خپل اویا کسه پوهان او عالمان ملگري نجد ته واستول چې د نجد خلک اسلام ته راوبلي. د سفر په اوږدو کې چې کله د بئر معونه نومې ځای ته ورسېدل د بني سليم ځينو قبیلو (عصبه، رعد او ذکوان) پرې حمله وکړه او محاصره یې کړل، مسلمانانو چې کله د دښمن ناوړه ارادې ولیدې تورو ته یې لاس کړ او د دواړو لورو ترمنځ سخت خونړی جنگ وشو او د کعب بن زید رضی الله عنه نه پرته ټول مسلمانان په شهادت ورسېدل. کعب بن زید رضی الله عنه چې د شهیدانو ترمنځ په زخمي حالت کې ژوندی پاتې شو بیا د خندق په غزاء کې د شهادت لوړ مقام ته ورسېده.

د غازي او شهید وينا د مسلمانیدو لامل:

حَرَامُ بْنُ مِلْحَانَ. د بئر معونه په حادثه کې د عامر بن الطفیل په امر د جبار بن

سلمی په لاس په شهادت ورسیده. د حرام بن ملحان یوه وینا چې د شهادت په وخت کې یې ویلې وه هغه د قاتل جبار بن سلمی د اسلام قبولولو لامل شوه. جبار بن سلمی وایي: زه چې اسلام ته څه شي راوبللم هغه دا و چې ما د مسلمانانو یو سړی د اوږو په منځ کې په نیزه وواهه او د نیزې سرمې ولید چې د هغه له سینې څخه بوت راووت او په همدې حالت کې هغه وویل: فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، د کعبې په رب قسم چې کامیاب شوم. ما له ځان سره وویل: نه دی کامیاب شوی، ولې ما ونه واژه؟ بیا مې د هغه د دې وینا په اړه پوښتنه وکړه. خلکو وویل: هغه شهادت ته کامیابي وایي. بیامي وویل: هو! قسم په الله کامیاب شو. او همدا د ډاډ او اطمینان وینا د جبار بن سلمی د اسلام قبولولو سبب شو.

د مدینې څخه د بني نضیر یهودي قبیلې شړل:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلو څو تنو ملگرو سره چې ابوبکر، عمر، او علی رضی الله عنهم هم پکې وو د بني نضیر قبیلې ته چې د یهودو یوه لویه قبيله وه او په مدینه کې میشت وه ولاړل چې د بني عامر د قبیلې د دوه سړو چې د عمرو بن امیه په لاس وژل شوي وو، د دیت په اړه ورڅخه مرسته وغواړي ځکه چې د بني عامر او بني نضیر ترمنځ د سولې تړون موجود ؤ.

د بني نضیر سړو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ښه تعامل او نرمې خبرې وکړې او ژمنه یې وکړه چې په دې اړه به ورسره مرسته وکړي. خو په پټه یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملگرو د وژلو دسیسه جوړه کړې وه پداسې حال کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یو دېوال ته تکیه کړی ناست ؤ، ځینو همدا ښه فرصت و گټلو او ویې ویل چې بیا به داسې موقع په لاس درنه شي، که څوک د دېوال د پاسه پرې یوه لویه ډبره راواچوي او مونږ ټول ورڅخه خلاص کړي.

الله تعالی د وحی په ذریعه خپل پیغمبر د یهودو ددې ناوړه ارادې څخه خبر کړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم سمدستي راپورته شو او د خپلو ملگرو سره د مدینې په لور روان شو. رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې ته په رسېدو امر وکړ چې خلک د بني نضیر سره د جنگ او حملې لپاره چمتو شي. رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په څلورم کال په بني نضیر حمله وکړه او ټوله قبيله یې پوره شپږ ورځې د کلکې

محاصرې لاندې ونيوله.

الله تعالى د بني نضير په زړونو کې وېره او رعب واچولو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې غوښتنه وکړه چې هغوی ونه وژني او د مدينې منورې څخه ورته د وتلو اجازه ورکړي، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته په دې شرط د مدينې د پرېښودو اجازه ورکړه چې خپلې وسلې او مالونه به په مدينه کې پرېږدي يوازې د دومره څه وړلو اجازه يې ورکړه چې يو اوبن يې وړلاى شي. هغوی مدينه پرېښوده. مالونه، سامانونه او کورونه يې رسول الله صلى الله عليه وسلم په لومړنيو مجاهدينو ووېشل.

د ذات الرقاع غزاء:

د هجرت په څلورم کال رسول الله صلى الله عليه وسلم د نجد په باندېه چيانو باندې د حملې په تکل د صحابه و د لښکر سره د نجد په لور حرکت وکړ، کله چې نخل نومې ځای ته ورسېدل د دښمن سره مخامخ شول نږدې و چې خونړۍ جگړه پېښه شي خو دښمن ووېرېده او تېښته يې وکړه او د جگړې د پېښېدو پرته مسلمانانو فتحه ترلاسه کړه، دواړو طرفونو ته وېره دومره ډېره وه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د مسلمانانو سره صلاة الخوف (د وېرې لونځ) اداء کړ. په دې غزاء کې د اسلامي لښکر دزياتو غازيانو پښې زخمي شوې وې هغوی زړې ټوټې پرې تړلې وې نوځکه د ذات الرقاع په نوم ونومول شوه. د ذات الرقاع يعنې دپيوندو نو والا غزاء.

د خندق یا احزاب غزاء

خندق یا احزاب غزاء د هجرت په پنځم کال د شوال په میاشت کې پېښه شوه، ډېره پرېکنده غزاء او د مسلمانانو لپاره د ازمیښت او امتحان یوه ستره پېښه وه چې له دې څخه مخکې په مسلمانانو داسې ازمیښت نه و راغلی. الله تعالی د خندق د غزاء په اړه فرمایي:

{ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (١٠) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا (١١) } [الأحزاب: ١٠، ١١] کله چې هغوی له پاسه او له لاندې پرتاسې یرغل وکړ، او کله چې سترگې له وېرې ټیغې وختلې، او زړونه خولې ته راغلل او تاسې د الله جل جلاله په باب راز راز گمانونه وکړل. په هغه وخت کې مؤمنان ښه وازمایل شول او سخت ولړزول شول.

ددې جگړې لامل یهود وو، د بني نضیر او بني وائل قبیلو یوه ډله خلک د مکې قریشو ته ورغلل او هغوی یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم جنگ او مقابلې ته راوبلل. قریشو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د جگړې ترخه تجربه لیدلې او د هغې اور داغلي وو، د مسلمانانو سره جگړې ته یې زړه نه ښه کاوه او ډه ډه یې ورځینې کوله. خو د یهودو پلاوي جگړه ورته آسانه او د پایلو په لحاظ ښکېلې ښکاره کړه او په نفسي لحاظ یې جگړې ته تیار کړل.

ورته یې وویل: چې مونږ ترهغه وخته پورې ستاسې ترڅنګ ولاړ او ملاتړ به مو کوو چې د محمد صلی الله علیه وسلم جرړې له بېخه وباسو. قریش په دې خبره ډېر خوشحاله او د جگړې بلنه یې ومنله او ټولو پرې توافق وکړ او تیاری یې ورته پیل کړ. د یهودو وفد بیا د غطفان قبیلې ته ولاړ او هغوی یې هم د مسلمانانو په خلاف د یوې مشترکې جبهې جوړولو ته راوبلل، همدا وفد مختلفو قبائلو ته ولاړ او هغوی ته یې په مدینه منوره د یو پرېکنده یرغل پلان او د هغې سره د قریشو موافقه وړاندې کړه.

د څو شرطونو په اساس یې د یوې گډې جبهې په جوړولو او مدینه منوره باندې په حملې کولو موافقه وکړه. او په دې توگه د ابوسفیان بن حرب د قوماندې لاندې په مدینه باندې د حملې لپاره په لس زرو جنگیالیو ستر پوځ جوړ کړای شو چې څلور زره د قریشو جنگیالي او شپږ زره د غطفان جنگیالي پکې وو. پوهه د مؤمن ورکه پانگه ده:

د مسلمانانو د لښکر شمېر چې په هېڅ توگه له درې زرو جنگیالیو څخه زیات نه و فیصله وکړه چې د مدینې څخه د دفاع په خاطر د مدینې په داخل کې سنگر ونیسي او له مدینې څخه بهر ونه وځي .

د احزاب د غزاه په وخت کې سلمان فارسي رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د مدینې په ځینو اطرافو کې د خندق د کیندلو مشوره ورکړه او ورته یې وویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په فارس کې به چې مونږ د دښمن د سپور پوځ د حملې خطر ه محسوس کړه مونږ به په خپلو څلورو خواوو کې خندقونه کیندل. رسول الله صلی الله علیه وسلم یې مشوره ومنله او مسلمانانو ته یې امر وکړ چې د مدینې شمال ته په هغه لوڅ طرف کې خندق وکني د کوم لوري څخه چې د حملې وېره وي. رسول الله صلی الله علیه وسلم د خندق کیندل په خپلو ملگرو ووېشل چې هرو لسو وگړو ته څلوېښت گزه خندق کیندل ورپه برخه شول. د مسلمانانو ترمنځ د برابرۍ او تعاون روحیه:

رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې په خاطر چې مسلمانان اجر او ثواب ته وهڅوي په خپله د خندق په کندلو کې کار کاوه، مسلمانانو هم ورسره په ډېر شوق کار کولو. رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان په شوق او اخلاص سره په کار کولو لگیاوو، د سختې یخنۍ سره سره د خوراکي توکو سخت کمبود و او مسلمانانو یوازې دومره خوراک درلود چې خپل ژوند پرې وساتي.

ابوطلحه وایي: مونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته له لوړې شکایت وکړ او خټې مو ورته وښودلې چې یوه یوه ډبره مو ورپورې تړلې وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله مبارکه خټه وښودله چې دوه ډبرې یې ورپورې تړلې وې.

صحابه کرام خوشحاله او راضي وو، د الله حمد یې بیانولو، شکایت یې نه کاوه

او د ستړیا احساس یې ورته ناشناؤ.

حضرت انس رضی الله عنه وایي: رسول الله صلى الله عليه وسلم د خندق د کندلو په وخت په داسې حال کې چې هوا هم ډېره سړه وه راغی، گوري چې مهاجرین او انصار په خپله لگیا دي کار کوي او خندق کني، هغوی غلامان هم نه درلودل چې کار یې ورته کړای وای. رسول الله صلى الله عليه وسلم چې د هغوی د لوړې او ستړیا حالت ولیده نو ویې فرمایل: اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ * فَأَغْفِرِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ ، یا الله اصل او حقیقي ژوند خو د آخرت ژوند دی یا الله انصارو او مهاجرینو ته بخښنه وکړې.

انصارو او مهاجرینو په ځواب کې ویل:

نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا ... عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِيَْنَا أَبَدًا.

مونږ د محمد صلی الله علیه وسلم سره د عمر تر آخرې سلگۍ پورې په جهاد

بیعت او تړون کړی دی.

د خندق د کندلو په وخت کې یوه غټه او کلکه ډبره راڅرگنده شوه چې د صحابه کرامو د کلنگونو زور پرې نه رسیده، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته یې شکایت وکړ. رسول الله صلى الله عليه وسلم کلنگ پورته کړ د بسم الله په ویلو سره یې یو پیغمبري گوزار ورکړ، درېیمه برخه یې ترې ماته کړه او ویې ویل: الله اکبر! د شام کلیگاني راکړی شوې. په الله سوگند ما د شام سترې ماڼۍ ولیدلې. بیا یې دوهم گوزار ورکړ بله درېیمه برخه یې ترې ماته کړه. ویې ویل الله اکبر! د فارس (ایران) کلیگاني راکړی شوې، په الله سوگند د مدائن سپینه ماڼۍ مې ولیدله، بیا یې د بسم الله په ویلو سره درېیم گوزار ورکړ او ډبره یې ټوټه ټوټه کړه او ویې ویل: الله اکبر! د یمن کلیگاني راکړی شوې. په الله سوگند! د یمن کلیگاني راکړی شوې. په الله سوگند زه همدا اوس له دې ځایه د صنعاء دروازې ونیم.

په غزاء گانو کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم معجزې:

په ځینې غزاء گانو کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم معجزات را څرگند شول، د خندق په کندلو کې مسلمانان د یوې کلکې ډبرې سره مخامخ شول چې د صحابه کرامو پرې وسه نه رسېدله. نو رسول الله صلى الله عليه وسلم د اوبو یو لوبښی را

واخیستلو خپلې لپارې یې په کې واچولی بیا یې د الله څخه دعاء وغوښته بیا یې هغه اوبه په ډبره وشیندلې ډبره د شگې د ډبرې په څېر پسته شوه. همدا راز په لږ خوراک کې الله جل جلاله برکت کېښوده، د ټول لښکر د مړښت لپاره پوره شو.

کله چې دښمن د پورته او ښکته لوري په تاسې راغی:

قریش او غطفان د خپلو خپلو قبائلو د لس زره لښکر سره د مدینې منورې مخې ته پړاو واچوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلو درې زره مجاهدینو سره د جنگ لپاره تیار شو. د مسلمانانو او دښمن ترمنځ خندق واقع و.

په مدینه کې د یهودو د بني قریظه قبیلې او مسلمانانو ترمنځ د سولې معاهده او تړون و، د بني نضیر مشر حیی بن اخطب بني قریظه تړون ماتولو ته وهڅوله او د څه تردد او زړه نازړه توب وروسته یې تړون مات کړ چې په دې سره مسلمانان په یوه لوی ازموینه او وېره کې اخته شول، د ځینې منافقینو نفاق راڅرگند شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم اراده کړې وه چې د غطفان قبیلې ته د مدینې منورې په حاصلاتو کې د درېیمې برخې میوو په ورکولو سوله وکړي ترڅو په مسلمانانو او خصوصاً په انصارو چې د جنگ زیاتره لگښت د هغوی په غاړه و څه تخفیف او اسانتیا راشي.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دښمن په مقابل کې د انصارو د مشرانو سعد بن معاذ او سعد بن عبادہ مقاومت، ثبات او استقامت ولیده نو د غطفان قبیلې سره د مدینې د میوو په بدل کې د جنگ بندۍ له تړون څخه وگرځیده، هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل: ای د الله رسول صلی الله علیه وسلم چې کله مونږ او هغوی مشرکان وو د بوتانو عبادت مو کولو نه مو الله پېژنده او نه مو د الله عبادت او بندگي کوله، د مدینې میوې یې په میلمستیا او یا د اخیستلو پرته نه شوې ترلاسه کولای.

اوس چې الله تعالی مونږ ته په اسلام عزت راکړی او د سمې لارې هدایت یې راته کړی او ستا او د اسلام په واسطه یې مونږ ته شرف او عزت راڅښلی دی آیا خپل مالونه دوی ته ورکړو؟ په الله سوگند! مونږ ته ددې تړون ضرورت نه شته، سوگند په الله جل جلاله چې له تورې پرته به بل څه ورنه کړو، ترڅو الله جل جلاله زموږ او د دوی ترمنځ فیصله وکړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: دا تاسې او دا دښمن.

د اسلام او جاهلیت د قهرمانانو ترمنځ دوه په دوه مقابله:

رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانانو په مدينه کې د جنگ لپاره تيارى کړى ؤ او دبنمن له بيرون څخه د مدينې ښار تر محاصرې لاندې نيولى ؤ تراوسه د دواړو لورو ترمنځ په پوره توگه جنگ نه وو پيل شوى، د قريشو د لښکر ځينې سپرو خپل آسونو د مدينې په لور وزغلول گوري چې مخکې يې لوى خندق کيندل شوى دى هغوى وويل: دا کوم نوى چل او تکتیک دى چې عربان يې نه پېژني، بيا يې په خندق کې يو تنگ ځاى وليده آسونو ته يې متروکه ورکړه او د خندق څخه واوښتل او د مدينې خاورې ته ورننوتل، په دې سپرو کې مشهور اتل سپور عمرو بن عبد و د هم ؤ هغه چې د زر کسه سپرو انډول گڼل کېده. کله چې هغه د مسلمانانو د لښکر مخې ته راغى ودریده او په لوړ آواز يې ويل: څوک شته چې زما مقابلې ته راوځي.

حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه يې مقابلې ته راووت ورته يې وويل: اى عمرو! تا د الله سره دا ژمنه کړې وه چې که کوم قريشي سړى تا له دوه کارونو څخه يو کار ته راولي ته به يې قبول کړې، عمرو وويل: هو. علي رضی الله عنه ورته وويل: زه تا الله جل جلاله او د هغه رسول صلى الله عليه وسلم او اسلام ته رابولم. هغه وويل: زه هغوى ته اړتيا نه لرم، علي رضی الله عنه ورته وويل: زه تا جگړې او مقابلې ته رابولم. عمرو وويل: وراره ولې؟ قسم په الله زه نه غواړم چې تا ووژنم.

علي رضی الله عنه ورته وويل: خو قسم په الله زه تا وژل غواړم، ددې خبرې په اوریدلو سره عمرو ډېر گرم شو او له آس څخه يې ټوپ کړ، پښې يې ورته پرې کړې او په مخ يې وواهه، بيا علي رضی الله عنه ته مخامخ شو دواړو جگړه شروع کړه او هر يو د بل د وژلو هڅه کوله، د لږې جگړې وروسته د دين دبنمن د علي رضی الله عنه په لاس ووژل شو.

مور خپل زوى شهادت ته هڅوي:

د خندق د غزاه په وخت ام المؤمنین عائشه رضی الله عنها د نورو مسلمانانو ښځو سره د بني حارثه په کلا کې وه ترهغې وخته پورې حجاب فرض شوى نه ؤ، سعد بن معاذ چې لنډه زغره يې په تن وه او ځنگلې يې ترې راوتلې وې له هغه ځاى څخه تېر شو مور يې ورته وويل: زويه! مسلمانانو ته په بېړه ځان ورسوه قسم په الله

ته ډېر وروسته پاتې يې: عائشه رضی الله عنها وايي: ما د سعد مور ته وويل: د سعد مورې څومره به ښه وای که د سعد زغره لږه څه اوږده وای او په جنگ کې همغه څه پېښې شول چې عائشې رضی الله عنها سره يې وېره وه. سعد په غشي ولږېده او د لاس رگ يې پرې شو چې د همغه زخم څخه د بني قريظه دغزاه په وخت کې په شهادت ورسېده.

د آسمانونو او ځمکې ټولې لښکرې د الله جل جلاله دي:

د مشرکينو لښکرو مسلمانان نږدې يوه مياشت د ټولو خوا و څخه ترکلکې محاصرې او بنديز لاندې ونيول، ابتلاء او امتحان ډېر سخت شو، د منافقينو نفاق راڅرگند شو. ځينو په دې بهانه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه مدينې ته د تگ اجازه وغوښتله چې: {إِنَّ يَبُوتَنَا عَوْرَةً وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا (۱۳)} [الأحزاب: ۱۳] زموږ کورونه خالي دي، حال دا چې کورونه يې خالي نه وو، په دې پلمه يې تېښته کوله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم او صحابه کرام د سختې وېرې په حالت کې وو چې نعيم بن مسعود الغطفاني رضی الله عنه راغی او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې وويل: زه مسلمان شوی يم، خو قوم مې تراوسه خبر نه دی، څه چې دې خوښه وي امر راته وکړه چې ويې کړم. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: ته زموږ له جملې څخه يو وگړی يې که کولای شي نو دښمن له مور څخه ليرې کړه ځکه چې جنگ تکتیک دی.

نعيم بن مسعود رضی الله عنه د بني قريظه قبيلې ته ورغی داسې خبرې يې ورته وکړې چې په خپل موقف کې يې متردد او شکمن کړل چې د قريشو او غطفان سره مرسته وکړي سره ددې چې هغوی د مدينې اوسېدونکي نه دي، او د انصارو او مهاجرينو سره چې د مدينې اوسېدونکې او ددې هميشنې گاونډيان دي، دښمني وکړي او بني قريظه ته يې وويل: ترهغې پورې د قريشو او غطفان سره په جگړه کې برخه وانه خلئ ترڅو چې د هغوی مشران ستاسې سره برمه پاتې نشي.

ترڅو دا ډاډ درسره وي چې د ماتې په حالت کې مو يوازې پرې نږدې. د بني قريظه خلکو وويل: نعيمه! ډېره ښه مشوره دې راکړه. بيا قريشو ته ورغی هغوی ته يې

د خپل اخلاص او خیر خواهي څرگندونه وکړه او ورته يې وويل: د بني قريظه يهود په خپل هغه تړون چې تاسې سره يې کړی پښېمانه دي، هغوی له تاسې څخه د تړون د ضمانت په توگه ستاسې مشران غواړي او بيا به د يو جوړې چارې په توگه محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه ملگروته سپاري چې سرونه يې پرې کړي، بيا دغطفانيانو قبيلې ته ورغی او همغه څه يې ورته وويل چې قريشو ته يې ويلي و. په دې سره دواړه ډلې د يو بل څخه په وېره کې شوې او د احزابو زړونه د يهودو په خلاف شکمن او د کرکې او کينې څخه ډک شول او متحده جبهه د داسې تفرق او اختلاف ښکار شوه چې هرې ډلې د بلې څخه د وېرې احساس کاوه.

کله چې د قريشو سالار ابوسفیان او دغطفان مشرانو د يهودو څخه د مسلمانانو په خلاف د يوې پرېکنده جگړې غوښتنه وکړه، يهود زړه نازړه شول او د هغوی څخه يې د مشرانو د برمتې په توگه داخيستلو غوښتنه وکړه. په دې سره قريشو او غطفانيانو ته د نعيم بن مسعود د خبرې رښتينولي ښکاره او د هغوی دا غوښتنه يې رد کړه چې په دې توگه يهودو ته هم د نعيم خبره رښتيا معلومه شوه او د متحدې جبهې ډلې يو له بلې څخه زړه بدې اتحاد يې درې وړې او خبره ماته شوه.

الله تعالی د خپل پيغمبر سره د مرستې په خاطر د ژمي په يخه شپه کې په احزابو (متحدې جبهې) توفاني باد مسلط کړ چې ديگونه او خيمې يې ورته چپه کړې. ابوسفیان ودرید په لوړ آواز يې وويل: ای قريشو په الله سوگند تاسې په مناسب او محفوظ ځای کې نه یاست، څاروي او سورلی موله منځه ولاړې.

بنوقريظه هم راسره خپله کړې وعده او تړون مات کړ او د خواشينۍ سره يې مخ کړي يو، او گورۍ چې توفان باد او يخني راسره څه ناکردې وکړې، ديگونه مو په ځای نه درېږي او اور نه بلېږي خيمې مونه ټينگېږي کوچ وکړی، زه هم کوچ کوم. ددې خبرې سره سم ابوسفیان خپل گونډه شوي اوښ ته ورغی گونډه يې ورته خلاصه کړه پرې کيناست اوښ د يو گوزار ورکولو سره ودرید او د مکې په لور يې مخه کړه، کله چې غطفان د قريشو د دغه کړو څخه خبر شو او د ماتې احساس يې وکړ نو هغوی هم د خپل ټاټوبي په لور وخوځېدل.

حذيفه بن اليمان رضی الله عنه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د متحده

لښکر د حالاتو د معلومولو لپاره استولی ؤ په داسې حالت کې راغی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه ولاړ و، د احزابو د سترگو لیدلی حال یې ورته بیان کړ. په سهار کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مسلمانانوسره یوځای د مدینې په لور واپس ولاړ.

الله تعالی د خندق دغزاه په اړه په قرآن کریم کې فرمایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا (٩)} [الأحزاب : ٩] ای مؤمنانو! د الله هغه پیرزوينه در په زړه کړئ چې (همدا اوس اوس) هغه پرتاسې کړې ده . کله چې لښکرو پرتاسې يرغل وکړ نو مونږ پر هغو يو سخت طوفان ولېږه او داسې پوځونه مو ولېږل چې ستاسې په نظر نه راتلل . الله هغه هرڅه لېدل چې تاسې په دې وخت کې کول .

همدارنگه الله فرمایي:

{وَرَدَ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا (٢٥)} [الأحزاب : ٢٥]:

. الله د کافرانو مخ واړوه، هغوی له کومې ګټې تر لاسه کولو پرته د خپلو زړونو له تاو سره همداسې بېرته ښتانه شول، او د مؤمنانو لخوا هماغه الله د جنگېدو لپاره کافي شو، الله ډېر زورور او برلاسی دی

جنگ پای ته ورسېد او مشرکانو د مسلمانانو په خلاف د جنگ توان له لاسه ورکړ. په دې مناسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: ددې څخه وروسته به قريش هېڅکله ستاسې په خلاف جنگ ونه کړای شي. له دې وروسته به تاسې د هغوی ټاټوبي ته د جگړې او غزاه لپاره ورځئ.

د خندق په غزاه کې اووه يا شپږ کسه مسلمانان په شهادت ورسېدل او څلور مشرکان ووژل شول.

د بني قريظه غزاء:

بني قريظه يهودو تړون مات كړ، كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مدينې منورې ته هجرت وكړ نو په هماغه لومړنيو مياشتو كې يې د مهاجرينو او انصارو ترمنځ يو ميثاق او تړون وليكه او په مدينه كې ميشته يهود يې هم په كې شامل كړل او معاهده يې ورسره وكړه.

هغوی ته يې د خپلو ديني مراسمو د اداء كولو اجازه وركړه او په خپلو مالونو كې يې د پوره تصرف واک وركړ، په هغوی يې ځينې شرائط ولگول او د هغوی ځينې شرائط يې ومنل.

په هغه تړون كې راغلي وو چې كه په دې تړون كې د شريكو وگړو په خلاف څوك جگړه وكړي دوی به يو د بل سره مرسته كوي او په ناوړه چارو كې به يو له بل سره همكاري نه كوي او كه څوك په مدينه منوره حمله وكړي ټول به يې د مقابلې لپاره راوځي .

د خيبر يهودي قبيلې مشر حبي بن اخطب بني قريظه قبيله د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د تړون ماتولو او قريشو سره د تعاون كولو لپاره چمتو كړه، ددې سره چې د بني قريظه سردار كعب بن اسد القرظي وويل: د محمد صلى الله عليه وسلم څخه مو د صدق او وفا پرته بل څه نه دي ليدلي خو بيا يې هم تړون مات كړ او د هغه عهد څخه يې د بيزارۍ اعلان وكړ چې د هغه او رسول الله صلى الله عليه وسلم ترمنځه شوی و.

كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د بني قريظه له لوري د تړون د ماتولو خبرورسيده نو د هغوی د حليفو قبيلو اوس او خزرج سرداران سعد بن معاذ او سعد بن عبادہ رضی الله عنهما يې د انصارو د يوې ډلې په ملگرتيا ددې خبرې د رښتيا او درواغو معلومولو لپاره بني قريظه ته واستول . كله چې هغوی ورغال د هغې څخه يې په ډېرېد حالت كې ومندل كوم چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته رسيدلی و، هغوی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته بدې ردې ويلې، ويل يې رسول الله صلى الله عليه وسلم څوك دی؟ زمونږ او محمد ترمنځ هېڅ تړون او عهد نه شته.

هغوی په مسلمانانو باندې د حملې تياری كولو، غوښتل يې چې د مسلمانانو په

لښکر د شا له لوري حمله وکړې چې دا په میدان کې د مخامخ حملې څخه ډېره سخته او خطرناکه وه. الله تعالی هغې ته په قرآن کریم کې داسې اشاره کوي.

{إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ (۱۰)} [الأحزاب : ۱۰] هغه وخت یاد کړئ چې د بنمن په تاسې له پورته او ښکته لوري حمله وکړه او دا د مسلمانانو لپاره د سخت امتحان وخت ؤ.

د بني قريظه په لور:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان د خندق څخه مدینې ته راستانه شول او وسله یې له اوږو ښکته کړه، جبرئیل علیه السلام راغی ورته یې وویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم آیا وسله دې ایښې ده؟ هغه وفرمایل: هو، جبرئیل علیه السلام وویل: ملکوت تراوسه وسله نه ده ایښې، الله تعالی درته د بني قريظه په لور د تگ امر کوي زه هم د بني قريظه په لور روان یم هغوی ولېږوم.

رسول الله صلی الله علیه وسلم آواز کوونکي ته امر وکړ چې تاسو خلکو ته اعلان وکړئ چې خامخا دې دمازدیگر لمونځ په بني قريظه کې وکړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم د بني قريظه قبيله ۲۵ ورځې تر کلکې محاصرې لاندې ونیوله چې د محاصرې په نتیجه کې ښه وځپل شوه او الله تعالی د هغوی په زړونو کې رعب او وېره واچوله.

سعد د دین په اړه د هېچا پروا نه کوي:

د محاصرې د سختېدو او اوږدېدو په نتیجه کې بني قريظه قبيلې د رسول الله صلی الله علیه وسلم فیصلې ته غاړه کېښوده، د اوس قبيله چې د هغوی حلفاء او ملګري وو د هغوی لپاره سپارښتنه وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس ته وویل: آیا تاسې دا خونړیو چې ستاسې یو سړی د دوی په اړه فیصله وکړي؟ هغوی ټولو وویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ همدا غواړو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: د دوی په اړه پرېکړه سعد بن معاذ ته وسپارل شوه. سعد یې راوباله، کله چې سعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغی، د قبيلې خلکو یې ورته وویل: ای ابوعمر! د خپلو ملګرو سره ښکې وکړه، ته رسول الله صلی الله علیه وسلم ځکه ددې فیصلې لپاره ټاکلی یې چې د هغوی سره ښېګڼه

وکړې، کله چې هغوی په دې اړه ډېر ټینګار وکړ نو سعد وویل: اوس سعد ته هغه وخت په لاس ورغلی چې د الله جل جلاله ددین په اړه د هېچا پروا ونه کړي.

بیا سعد وویل: زه د دوی په اړه فیصله کوم چې سړي دې ووژل شي، مالونه او دارايي دې توزیع شي او ښځې او اولادونه یې دې د جنګي بندیانو په توګه ونيول شي. ددې فیصلې په اورېدو سره رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: ای سعد! په حقیقت کې دې د دوی په اړه د الله جل جلاله د خوښۍ فیصله وکړه. دا فیصله د بني اسرائيلو په شریعت کې د جنګي قوانینو او هغه څه چې په دې اړه په تورات کې دي سره سمون خوري او په دې توګه د بني قریظه په حق کې د سعد بن معاذ پرېکړه نافذ او عملي شوه او مسلمانان د شا له لوري د حملې او داخلي انتشار او ګډوډۍ څخه خوندي شول.

د خزرګ قبیلې سلام بن ابی الحقیق (هغه څوک دی چې د مسلمانانو په خلاف یې متحده جبهه یعنې الاحزاب تشکیل کړی ؤ) وواژه، اوس له دې څخه د مخه د اسلام او رسول الله صلی الله علیه وسلم ستر دښمن کعب بن اشرف وژلی ؤ. او په دې توګه مسلمانانو د کفر د هغه مشرانو او سردارانو څخه خلاصون وموند چې تل به یې د اسلام او مسلمانانو په ضد دسیسې جوړولې او ډلې ټپلې به یې تنظیمولې او د هغوی په وژلو او د بني قریظه په هلاکت مسلمانانو د آرام سا واخیسته.

ظالم ته بڅښنه کول او هغه چا ته څه ورکول چې هغه یې ورڅخه سپموي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د نجد په لور د سپرو مجاهدينو یو ډلګۍ واستوله او هغوی د چرکي عملیاتو په نتیجه کې د بني حنیفه قبیلې ثمامه بن اثال سردار ونيوه، مدینې ته یې راوستلو او د جومات د یوې ستنې پورې یې وتړلو، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه ترڅنګ تېرېده ورته یې وویل: ته څه وایې ای ثمامه؟

هغه وویل: که زه دې ووژلم یومجرم به و وژنې او که په ما مهرباني وکړې یو قنبر پېژندونکي باندې به مهرباني وکړې او که مال او دولت غواړې څومره چې غواړي در به کړای شي. بیا یې پرېښوده او ورڅخه ولاړ. بیا ورته راغی بیا یې ورڅخه همغه پوښتنه وکړه او همغه ځواب یې ورکړ چې مخکې یې ورکړی ؤ.

بیا درېیم ځلی ورته راغی امر یې وکړ ثمامه خوشې کړئ، صحابه کرامو ثمامه خوشې کړ. ثمامه د جومات ترڅنگ د خرماگانو باغ ته ولاړ، غسل یې وکړ، جومات ته راغی او اسلام یې قبول کړ او ویې ویل: په الله جل جلاله سوگند تراوسه پورې زما په وړاندې د ځمکې پرمخ تر ټولو

بدترین شخصیت وې او نن ته ماته ترټولو محبوب ترین شخصیت شوې. په الله جل جلاله قسم ستا دین زما په وړاندې د ځمکې پرمخ تر ټولو بد دین ؤ، او نن ستا دین ما ته ترټولو محبوب دین شو. ستا سپرو زه په داسې حال کې ونیولم چې ما د عمرې اراده کړې وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته زیری ورکړ او د عمرې د اداء کولو امر یې ورته وکړ.

کله چې ټمامه مکې ته ولاړ قريشو وویل: ټمامه ته صابني شوی یې (دپلرونو دین دې پرېښی دی)؟ ټمامه وویل: نه داسې نه ده، قسم په الله جل جلاله ما د محمد صلی الله علیه وسلم سره اسلام قبول کړی او قسم په الله ترهغې پورې به د یمامه څخه یوه دانه غنم هم رانشي ترڅو محمد صلی الله علیه وسلم د هغې اجازه نه وي کړي. یمامه د مکې لپاره د غلې دانې اساسي گودام گڼل کېده.

کله چې خپلې خاورې یمامه ته ولاړ مکې ته یې د غلو دانو استول بند کړل تردې چې قريش د سختۍ سره مخ شول، قريشو د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د یو لیک په ترڅ کې غوښتنه وکړه چې ټمامه ته امر وکړي چې مکې ته د خوراکي موادو په لېږلو بندیز پورته کړي، رسول الله صلی الله علیه وسلم همغسې وکړل. د حدیبیې صلح:

رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب ویني او مسلمانان د مکې د تگ لپاره تیارې کوي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په مدینه کې خوب ولید چې مکې ته داخل شوی او د بیت الله شریف طواف یې کړی. خپلو ملگرو (اصحابو کرامو) ته یې خپل خوب بیان کړ، هغوی دا یو زیری وباله او ډېر پرې خوشحاله شول ځکه چې ډېره موده تېره شوې وه چې د مکې او کعبې څخه لیرې شوي وو او زړونه یې د بیت الله گرد چاپېره طواف ته ډېر پخسیدل.

مهاجرین چې په مکه کې زیږدلي او لوی شوي وو او هغې سره یې ډېره مینه درلوده د مکې تلو ته ډېر لیواله وو، په داسې حال کې چې قريشو هغوی مکې ته د داخلیدو څخه منع کړي وو. خو چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته د مکې د تگ خبره یاده کړه ټول د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مکې ته د تگ

لپاره تیار شول او ډېر لږ چې د یادولو وړنه دي پاتې شو

د مکې په لور د شوق سفر:

د هجرت په شپږم کال د ذی القعدې په میاشت کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلو پنځلس سوه اصحابو سره د عمرې د اداء کولو په نیت د مدینې څخه د مکې په لور وخوځیده او کله چې مکې ته نږدې د حدیبیې سیمې ته ورسیدل هلته یې پړاو واچوه او د ځان سره یې د بیت الله لپاره یې ډالۍ راوړې وې او احرامونه یې ترلې وو ترڅو قریش پوهه شي چې محمد صلی الله علیه وسلم د عمرې د اداء کولو او د بیت الله د تعظیم لپاره راغلی دی.

خپل یو ملگری یې د ځان څخه مخکې قریشو ته د خبر ورکولو لپاره ولیږه، کله چې د عسفان منطقې ته ورسیده هغه خبروړونکی ملگری یې راوړسید او ویې ویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! د کعب بن لؤی قبیلې ستا مقابلې ته ډېرجنگیالي راټول کړي، هغوی تاسې د بیت الله دطواف څخه منع کوي او جنگ به درسره کوي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د حدیبیې په بل سر د اوبو د یوې چینې سره چې لږ شاتنه اوبه یې درلودې پړاو واچولو. صحابه کرامو رضی الله عنهم له تندې څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته شکایت وکړ نو هغوی د خپل تیرکش څخه یوغشي ورکړ او ورته یې وویل: په اوبو کې یې واچوئ، د چینې څخه دومره اوبه راووتې چې ټول لښکر پرې تر څو ورځو پورې خړوبه شو.

قریش د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتگ څخه وډار شول. رسول الله صلی الله علیه وسلم غوښتل چې قریشو ته خپل یو ملگری ورواستوي. رسول الله صلی الله علیه وسلم عثمان بن عفان راوغوښته قریشو ته یې ورولبږه او ورته یې وویل: قریشو ته ووايه چې مونږ د جنگ او جگړې لپاره نه یو راغلي د عمرې لپاره راغلي یو او اسلام ته یې راوبوله او ورته یې وویل: په مکه کې چې مسلمان سړي او مسلمانې ښځې دي هغوی ته ورشه ورته د فتحې زیری ورکړه او خبر یې کړه چې الله جل جلاله خپل دین په مکه کې برلاسی کوي چې بیا به په کې د ایمان د پټولو ضرورت نه وي، حضرت عثمان رضی الله عنه مکې ته ولاړ، ابوسفیان او د قریشو نورو مشرانو ته

ورغی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پیغام یې ورته ورسولو، کله چې عثمان رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پیغام اورولو څخه فارغ شو د قریشو مشرانو ورته وویل: که ته غواړې نو د بیت الله څخه طواف وکړه، هغه وویل: ترهغې به طواف ونه کړم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم نه وي کړی.

بیعة الرضوان (د رضوان بیعت):

رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر ورسېده چې قریشو عثمان رضی الله عنه وژلی دی نو رسول الله صلی الله علیه وسلم خلک بیعت ته راوبلل او د یوې ونې لاندې ناست و چې ټول مسلمانان ورته راټول شول او په دې خبره یې ورسره بیعت وکړ چې د عثمان رضی الله عنه انتقام به اخلو او تېښته به نه کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل لاس راواخیست او وېیل: دا د عثمان لاس دی، دې ته بیعت الرضوان وایي چې په حدیبیه کې د کیکر د ونې لاندې وشو، په دې اړه الله تعالی په سورت فتح کې دا آیت نازل کړ:

{لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (١٨)} {الفتح: ١٨} په رښتیا چې الله تعالی د مؤمنانو څخه هغه وخت راضي شو چې تاسره یې د ونې لاندې بیعت کاوه. د قریشو او رسول الله صلی الله علیه وسلم ترمنځ څلور پلاوي تبادله شول، رسول الله صلی الله علیه وسلم هر یو ته همدا ویل چې مونږ د چا سره د جنگ لپاره نه بلکې د عمرې لپاره راغلي یو.

خو قریش په خپل ضد باندې کلک ولاړ وو.

د قریشو له استازو څخه یو عروه بن مسعود الثقفي هم و هغه چې خپلو ملگرو ته ستون شو نو قریشو ته یې وویل: ای قومه! قسم په الله چې زه بادشاهانو ته هم په هیئتونو کې ورغلی یم، کسری، قیصر او نجاشي ته هم ورغلی یم، ماهیج بادشاه نه دی لیدلی چې ملگري یې هومره تعظیم او احترام کوي لکه څومره چې د محمد صلی الله علیه وسلم ملگري د هغه صلی الله علیه وسلم احترام او درناوی کوي، بیا یې ورته ټول هغه حالت تشریح کړ چې هلته یې په خپلو سترگو لیدلی و.

د تړون او صلحې حکمت:

قریشو په آخری ځل د استازي په توګه سهیل بن عمرو راولېږه کله چې رسول

الله صلى الله عليه وسلم وليده چې د قريشو له لوري د خپلو گټو د خوندي کولو لپاره راغی نو ويې ويل: قريشو چې سهيل بن عمرو راولېږه نو ښکاري چې هغوی اوس صلحه غواړي، بيا يې وويل: زمونږ او ستاسې په منځ کې د روغې جوړې تړون وليکه . بيا يې علي رضي الله عنه راوغوښته ورته يې وويل :وليکه :بسم الله الرحمن الرحيم سهيل وويل: قسم په الله مونږ رحمن نه پېژنو، داسې وليکه (باسمک اللهم) لکه څنگه دې چې پخوا ليکل، مسلمانان يوځل په قهر شول او ويې ويل: خامخا به بسم الله الرحمن الرحيم ليکو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: باسمک اللهم وليکه، بيا يې وفرمايل: وليکه چې دا د محمد رسول الله او د فلاڼي تر منځ تړون دی. سهيل وويل. په الله سوگند که مونږ ته د پيغمبر په حيث پېژندلې د بيت الله څخه به مو نه وې منع کړی او نه به مو درسره جنگ کړی وای بلکې داسې وليکه: محمد بن عبدالله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په الله قسم چې زه د الله رسول يم اگرکه تاسې مې درواغجن بولئ: بيا يې علي رضي الله عنه ته امر وکړ چې د رسول الله لفظ وران کړي، علی رضي الله عنه قسم وکړ چې زه يې نه شم وړانولی ځکه دا زما د ايمان برخه ده نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل :ما ته يې په گوته کړه چې وران يې کړم، هغه ورنښودلو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه لفظ وران کړ بيا داسې وليکل شول: دا د محمد بن عبدالله فيصله ده چې مونږ ته به د بيت الله د طواف اجازه وي. سهيل وويل: ددې لپاره چې عرب ونه وايي چې قريشو له وېرې دا روغه کړې نو بايد داسې وليکې چې مسلمانانو ته به په راتلونکې کال کې د بيت الله د طواف اجازه وي .

بيا سهيل وويل:دا هم وليکه چې زمونږ څوک اسلام راوړي او تاسې ته درشي تاسې به يې مونږ ته بېرته راکوئ. مسلمانانو په حيرانتيا سره ويل:سبحان الله! څوک مشرکانو ته واپس کولای شي چې مسلمانان راغلي وي، هغوی د همدې خبرو په جريان کې وو چې د سهيل زوی ابو جندل په داسې حال کې د مکې د کوزې برخې څخه د مسلمانانو کمپ ته ځان راوړساره چې په ځنځيرونو کلک تړلی شوی ؤ. سهيل وويل: محمده! دا لومړۍ پېښه ده چې زه يې د واپس کولوغوښتنه کوم. رسول الله

صلی الله علیه وسلم وویل: تراوسه زمونږ تړون لاسلیک شوی نه دی. سهیل قسم وکړ او ویې ویل: له دې وروسته به له تاڅخه د هېڅ شي غوښتنه ونه کړم (یعنې د صلحې دا تړون به ونه شي) رسول الله صلی الله علیه وسلم سهیل ته وویل: زما په خاطر یې پرېږده. سهیل انکار وکړ.

ابوجنډل وویل: ای مسلمانانو! ما څنگه مشرکانو ته حواله کوی زه خو مسلمان تاسې ته راغلی یم تاسې نه گورئ چې زه په څه حالت کې یم. خو ددې سره سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ژمنې او تړون په اساس ابوجنډل مشرکانو ته حواله کړ.

دواړه خواوې په دې سلا شوې چې لس کاله به جنگ نه وي او ټول خلک به د امن په فضاء کې ژوند کوي او یو په بل به تعرض نه کوي، او دایې هم شرط کړه چې که کوم قریشي د خپل ولي د اجازې پرته محمد صلی الله علیه وسلم ته ورشي واپس کولای به شي او که د مسلمانانو څخه څوک قریشو ته ورشي واپس کولای به نشي او څوک چې د محمد صلی الله علیه وسلم په عهد او پیمان او څوک چې د قریشو په عهد او پیمان کې داخلیدل غواړي داخل دي شي.

د حدیبیې په صلحه کې د مسلمانانو امتحان او مدینې ته ستنیدل:

کله چې مسلمانانو د صلحې ظالمانه شرائط او د عمرې او طواف پرته مدینې ته د ستنیدو خبره واورېده او ویې لیدل چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې ظالمانه شرائطو منلو ته اړ شو نو په هغوی یې ډېره بده اغېزه وکړه او په لوی امتحان کې واقع شول نږدې وه چې ټول په لویه گناه کې واقع شي، عمر رضی الله عنه، ابوبکر رضی الله عنه ته راغی او ورته یې وویل: آیا مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم نه و ويلي چې بیت الله ته به څو اوطواف به کوو؟ ابوبکر رضی الله عنه وویل: هو رسول الله صلی الله علیه وسلم ويلي و خو آیا دایې ويلي و چې همدا سړ کال به ورځي؟ عمر رضی الله عنه وویل: نه د کال تعیین یې نه دی کړی. ابوبکر رضی الله عنه وویل خامخا به بیت الله ته راځي او طواف به کوي.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د صلحې د تړون د لیکلو څخه فارغ شو خپله قرباني یې حلاله کړه او سر یې کل کړ، دا هم په مسلمانانو ډېره سخته تمامه

شوه ځکه چې هغوی سل په سلو کې په دې اراده له مدينې څخه راغلي وو چې مکې ته به ننوځي او عمره به کوي خو چې کله یې رسول الله صلی الله علیه وسلم وليده چې قرباني يې ذبحه کړه او سربې کل کړ ټولو خپلې قرباني ذبحه کړې او سرونه يې کل کړل.

د سپکاوي تړون که ښکاره بری؟

د صلحې د تړون د لاسلیک کولو څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم مدينې ته راستون شو چې په لاره کې ورباندې الله تعالی دا آیتونه نازل کړل:

{إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا (۱) لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا (۲) وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا (۳)} [الفتح: ۱-۳]

ای پیغمبره! مونږ تا ته څرگنده فتحه درکړه، ترڅو الله جل جلاله ستاسې تېرې او راتلونکې خطاوې وبخښي او خپله لورینه پر تا بشپړه کړي او سمه لار دروښايي او الله جل جلاله درسره خورا پیاوړی کومک وکړي.

عمر رضی الله عنه وویل: ای د الله رسوله آیا دا فتحه ده؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هو یا عمره دا فتحه ده.

{ وَهُوَ كَرُّكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى } [البقرة: ۲۱۶]

تاسې به یوشی بد گڼئ او هغه به ستاسې لپاره خیر وي.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدينې ته ورسیده د قريشو یو ځوان چې ابو بصیر(عتبه بن أسید) نومیده له مکې څخه ورته راغی، قريشو د ابوبصیر د بېرته وړلو په خاطر دوه سړي مدينې ته واستول هغوی نبي صلی الله علیه وسلم ته وویل: چې د صلحې د تړون په اساس ابو بصیر مونږ سره واستوه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبصیر هغوی ته حواله کړ، هغوی هغه د مکې په لور روان کړ، په لاره کې ورڅخه وتښتېده او د بحر ساحل ته ولاړ، ابو جندل هم د مشرکینو د زندان څخه په تښتېدو بريالی شو او ځان يې د بحر په غاړه ابوبصیر ته ورساوه بیا به چې د قريشو هر سړي ایمان راوړلو نو ابوبصیر ته به يې ځان رساوه، هلته د مسلمانانو یو لوی چريکي گروپ تشکیل شو او چې د قريشو هره قافله به د

تجارت لپاره شام ته تله د ابو بصير ډلې به يې ټول سړي مړه او مالونه به يې په غنيمت اخيستل، قريش له دې حالت څخه په تنگ راغلل، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې يو هيئت واستوه او د خپلولی او صله رحمی په اساس يې ورڅخه غوښتنه وکړه چې ابوبصير او د هغه ملگري مدينې ته راوغواړئ او هغوی به زمونږ لخوا په امن کې وي او مونږ يې د واپس کولو غوښتنه نه کوو.

دې وروستيو ټولو پيښو دا وښودله چې د حديبيې صلحه کومه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په کې د قريشو د اصرار او غوښتنې په وړاندې نرموالی ومنلو او کومه چې قريشو د ځان لپاره بريا او غټه لاس ته راوړنه بلله او مسلمانانو د خپل ايماني ځواک او خپل پيغمبر ته د کمال اطاعت په اساس قبوله کړې وه د عربو په لويه وچه کې د اسلام د چټک بري او انتشار لپاره د يوې نوې دروازې پرانستل وو.

او په عين وخت دا صلحه د مکې د فتحې د نړۍ د پاچاهانو، د روم د قيصر، د ايران د کسری، د مصر د مقوقس او د عربو پاچاهانو ته د دعوت او بلنې لپاره دروازه وه، الله تعالى ددې صلحې په اړه رښتيا ويلي دي چې:

{ وَهُوَ كَرَّةٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ } [البقرة : ۲۱۶] او کېدای شي تاسې يو شی بد وگڼئ خو هغه به ستاسې لپاره غوره وي او کېدای شي تاسې يوڅيز خوښ کړئ خو هغه به تاسې لپاره شر او بد وي الله پاک ښه پوهېږي او تاسې نه پوهېږئ. خالد بن وليد او عمرو بن العاص په اسلام مشرف شول:

د حديبيې صلحه د زړونو د فتحې سبب شوه، ددې صلحې څخه وروسته خالد بن وليد په اسلام مشرف شو. خالد بن وليد د قريشو د سپرو قومندان او د لويو لويو جگړو قهرمان ؤ.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته د (سيف الله) لقب ورکړ، خالد بن وليد د الله جل جلاله په لاره کې ښه امتحان ورکړ او کره ورڅخه ووت. الله تعالى د هغه په لاس شام او عراق فتح کړل، همداراز عمرو بن العاص چې د عربو د لويو مشرانو او قومندانانو له جملې څخه ؤ په اسلام مشرف شو چې بيا وروسته الله تعالى د هغه په لاس مصر فتح کړ. دواړه مشران (خالد بن وليد او عمرو بن العاص) د حديبيې د

صلحې څخه وروسته مدینې ته راغلل، اسلام یې قبول کړ او بیا یې د مسلمانۍ حق په ښه توګه اداء کړ.

د صلحې تړون د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ د اختلاط او ناستې ولاړې زمینه برابره کړه او په دې توګه مشرکین د اسلام د ځانګړتیاو او د مسلمانانو د اخلاقو څخه خبر شول او د صلحې لا یو کال هم نه و پوره شوی چې ډېر خلک د اسلام په دین مشرف شول.

د نړۍ پاچاهانو او امیرانو ته د اسلام بلنه او حکمت:

کله چې د حدیبیې صلحه ترسره شوه او وضعه آرامه شوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم د نړۍ پاچاهانو او د عربو امیرانو ته خطونه ولیکل او هغوی یې په حکمت او ښه اسلوب اسلام او د الله لارې ته یې راوبلل او دې کار ته یې ډېره توجه وکړه او هر پاچا او امیر ته یې د هغه د حال مناسب او لایق استازی غوره کړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل شول چې پاچاهان د مېړ پرته لیک نه قبلوي. په دې اساس رسول الله صلی الله علیه وسلم د سپینو زرو مهر جوړ کړ چې پرې لیکل شوي و ((محمد رسول الله)).

هرقل اسلام ومانه خو قبول یې نه کړ:

ددې پاچاهانو څخه د روم امپراطور هرقل، د ایران امپراطور کسری پرویز، د حبشې پاچا نجاشي او د مصر پاچا مقوقس هم و. هرقل، نجاشي او مقوقس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د استازو سره د ادب څخه کار واخیسته او نرم او مناسب ځوابونه یې ورکړل، هرقل د نبی علیه السلام د ښه پېژندنې اراده وکړه او د داسې چا په لټه کې شو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اړه ورته واقعي معلومات وي نو تصادفاً په دې وخت کې ابو سفیان د تجارت لپاره تللی و هغه د هرقل دربار ته راوستل شو او د هغه څخه یې د یو عقلمند، تجربه کار او داسې تاریخ پوهه په حیثیت پوښتنې وکړې گویا چې د ادیانو د تاریخ، د پیغمبرانو د خصائصو او سیرتونو او هغوی سره د ملتونو د تعامل او هغوی سره د الله تعالی د تعامل طریقې متخصص وي.

ابوسفیان ورته د پخوانیو عربو په څېر ښه رښتیا رښتیا وینا وکړه او له دې څخه وپېرېده چې خلک دې له هغه څخه درواغ منتقل کړي، کله چې هرقل د رسول الله صلی

الله علیه وسلم په اړه د ابوسفیان ټولې خبرې واوریدلې پوخ باور یې راغی چې دا خامخا پیغمبر دی. بیا یې ابوسفیان ته وویل: که ستا وینا رښتیا وي نو زما د پښولاندې ځمکه به هم نیسي، زه پوهېدم چې د اخري پیغمبر د بعثت او راتللو وخت پوره شوی خو دا باور مې نه ؤ چې ستاسې له منځه به راپاڅېږي. که زه پوهیدای چې هغه ته رسیدلی نشم نو د هغه د لیدنې به مې ډېره هڅه کړای وی او که زه د هغه په خدمت کې حاضر وی نو پښې به مې ورته پریمنځلې وې، بیا یې د روم مذهبي مشران شاهي ماڼۍ ته راوبلل د قصر دروازې یې وتړلې.

هرقل پورته شو د مشرانو په وړاندې یې وینا وکړه او ویې ویل: ای د روم خلکو! تاسې د خپل ملک او پاچاهۍ په خاطر له دومره عقلمندۍ څخه کار واخلي او ددې نوي پیغمبر پیروي وکړئ. خلک او ديني مشران ددې خبرې په اورېدلو ډېر خفه او کرکجن شول او د مجلس څخه پورته او د دروازې په لور یې د وتلو په تکل مخه کړه خو گوري چې دروازې تړلي دي.

هرقل چې د مشرانو کرکه او غوسه ولیده او د هغوی د ایمان راوړلو څخه مأیوس شو نو ویې ویل: دوی ما ته واپس راولئ ویې ویل: مخکې چې ما کومه خبره وکړه هغې کې مې د دین سره ستاسې د تړاو کچه او مضبوطیا معلوموله او ما ته څرگنده شوه چې تاسې په خپل دین کلک ولاړ یاستئ، ددې خبرې په اورېدو هغوی ټول هرقل ته په سجده پېښول او ورڅخه خوشحاله او راضي شول پاچاهۍ تخت ته یې په ایمان او هدایت ترجیح ورکړه.

د ابوبکر صدیق او عمر فاروق رضی الله عنهما د خلافت په وخت کې د مسلمانانو او هرقل د لښکر ترمنځ خونړۍ نښتې وشوې چې په هغې سره په شام کې د روم امپراطوري له منځه ولاړه.

د نجاشي او مقوقس ادب او ښه تعامل:

د حبشې پاچا نجاشي او د مصر پاچا مقوقس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د استازو ښه هرکلی او عزت وکړ او د خط نرم او مناسب ځواب یې ورکړ. مقوقس رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ځینې تحفې هم واستولې چې دوی وینځې هم پکې وې چې یوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوی ابراهیم مور ماریه وه.

د فارس د پاچا کسری کبرجنه رویه:

کله چې د فارس پاچا کسری ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم پیغام ولوستل شو نو څېرې یې کړ او ویې ویل: زما غلام او مرئى ماته دا ډول خط لیکي. کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې ناوړه چال چلند څخه خبر شو کسری ته یې نښېرې وکړې او ویې ویل ((مزق الله ملکه)) ای الله پادشاهي یې درې وړې کړې. کسری د خپلې امپراطورۍ د یمن والي باذان ته امر وکړ چې محمد صلی الله علیه وسلم ما ته حاضر کړه.

باذان خپل نماینده ابویه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته واستوه، ابویه، رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل: د پادشاهانو پادشاه کسری خپل والي باذان ته امر کړی چې ستا د وړلو په خاطر څوک درولېږي او زه یې د دې هدف لپاره تا پسې استولی یم ما سره ولاړ شه، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ته وویل: څه ولاړ شه! الله تعالی په کسری باندې خپل زوی شیرویه مسلط کړی دی او په دې توګه الله تعالی د کسری امپراطوري درې وړې کړه. الله تعالی یمنیانو ته د ایمان هدایت وکړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم عربو پادشاهانو ته هم لیکونه واستول چې ځینې یې مسلمانان شول او ځینو یې اسلامي دعوت قبول نه کړ.

د خیبر غزاء او د الله جل جلاله له لوري انعام

الله تعالی د صلحې حدیبیې په مهال بیعت الرضوان کوونکو صحابه کرامو ته د نږدې فتحې او ډېرو غنائمو زیږی ورکړ.
الله تعالی فرمایي:

{لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (١٩)} [الفتح: ١٨، ١٩] الله تعالی د هغو مؤمنانو څخه خوښ او راضي دی چې تاسې سره یې د ونې لاندې په مرگ بیعت کاوه، الله تعالی د هغوی په زړونو کې په اخلاص پوهېږي نو په هغوی یې له خپل لوري سکینه او اطمینان نازل کړ او نږدې فتحه او ډېر غنیمتونه یې ورپه برخه کړل، الله تعالی غالب او حکمت والا دی. د دې لوی فتحې او غنیمتونو پیلامه د خیبر غزاء وه.

خیبر چې د مدینې منورې په شمال کې ۷۰-۸۰ میلې لیرې پرته سیمه ده د یهودو سیمه وه چې د هغوی مضبوطې کلاگانې او چوڼۍ په کې وې. رسول الله صلی الله علیه وسلم غوښتل چې د یهودو له لوري ځان مطمئن او په امن کې کړي.
اسلامي لښکر د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر قیادت لاندې:

رسول الله صلی الله علیه وسلم چې کله د حدیبیې څخه راوگرځیده د څه ځنډ وروسته د خیبر په طرف ووت، عامر بن الأكوع د خیبر په لاره کې دا شعرونه زمزمه کول:

لَوْ لَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا ... وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزَلَنُ سَكِينَةً عَلَيْنَا ... وَثَبَّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا
إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَعَا عَلَيْنَا ... إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

قسم په الله که الله جل جلاله مونږ ته هدايت نه وی کړی نه به مو لمونځ کړی

وی او نه به مو زکات ورکړی وی.

که کوم قوم په مونږ تجاوز یا مونږ سره جنگ کوي مونږ ورته غاښ ماتونکی ځواب ورکوو.

ارومرو به په مونږ سکینه او اطمینان نازلېږي او کله چې مونږ د دښمن سره مخامخ کېږو ثابت قدمه پاتې کېږو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل لښکر سره چې څوارلس سوه پلي او پیاده مجاهدین او دوه سوه سپاره ورسره وو د خیبر په لور روان شول او هغو مسلمانانو ته یې د خیبر په غزاء کې ګډون او اجازه ورنه کړه چې په حدیبیه کې نه و شریک شوي. په دې لښکر کې شل صحابیاتې ښځې هم د مریضانو د تداوی او د زخمیانو د علاج او د جنگ په دوران کې د خوراک او څښاک د تهیه کولو لپاره تللي وې.

د لارې په اوږدو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خلکو څخه وغوښتل چې په خپله طعام راوړي طعام یو ځای ته راجمع کړی شو خو ټول خوراک یوازې ستوان وو، رسول الله صلی الله علیه وسلم او ټول لښکر په مړه ګیډه وخوړل، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خیبر پولو ته ورسید د الله تعالی څخه یې د خیبر غوښتنه وکړه او د خیبر د اوسېدونکو له شر څخه یې پناه وغوښته.

کله به چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د کوم قوم د جنگ اراده درلوده ترهغې پورې به یې پرې حمله نه کوله ترڅو به چې سبا شوی نه و، که د سهار اذان به یې واوریده حمله به یې پرې نه کوله او که اذان به یې ترغور نه شو نو حمله به یې پرې کوله. کله چې سهار شو د خیبر له لوري د اذان آواز را نه غی نو رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله سورلی سپور شو او صحابه کرام هم په خپلو خپلو سورلیو سپاره شول او په خیبر د حملې لپاره روان شول، په لاره کې ورته د خیبر څه خلک په مخه ورغلل، کله چې هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه لښکر ولیده په حیرانتیا سره یې وویل: محمد او لښکر یې، او دې سره په تېښته وتښتېدل.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د تکبیر په ویلو سره وویل: خیبر ښکته شو. مونږ چې کله د کوم قوم ساحې ته ورشو بیا د هغوی خبر نه شته.

کامیاب قومندان:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د خیبر په کلا گانو حمله وکړه او یو پر بل پسې یې کلاگانې فتحه کولې. لویه او کلکه کلا (حصن ناعم) د ډېر کړاو وروسته د حضرت علي رضی الله عنه په لاس فتحه شوه، په دې وخت کې د حضرت علي سترگې خوږېدلې، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: سبا به بیرغ هغه څوک اخلي چې د الله او د هغه رسول ورسره محبت لري او الله به ورته فتح نصیب کوي. مشرانو صحابه کرامو تمه درلوده چې د لویې فتح افتخار به د هغوی په برخه شي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسې حال کې حضرت علي رضی الله عنه راوغوښته چې دسترگو په خور اخته ؤ، رسول الله صلى الله عليه وسلم یې په سترگو کې خپلې لارې مبارکې واچولې او دعاء یې ورته وکړه، سترگې یې داسې روغې شوې چې گویا هېڅ نه خوږېدې بیا یې بیرغ ورکړ.

حضرت علي رضی الله عنه د بیرغ په اخیستلو سره وویل: آیا ترهغې پورې به ورسره جنگ کوم ترڅو زموږ په شان شي؟

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وویل: په ښه ډاډ سره روان شه ترڅو د هغوی غولي او انگې ته ورسېږې کله چې هلته ورسېدې اول یې اسلام ته راوبله او د الله جل جلاله په هغو حقوقو یې وپوهوه چې په هغوی واجب دي.

په الله جل جلاله قسم! که الله یوکس ته ستا په ذریعه هدایت وکړي دا ستا لپاره د سرو او ښانو څخه ډېر غوره دی.

د الله د زمري (علي رضی الله عنه) او یهودي قهرمان ترمنځ مقابله:

کله چې حضرت علي رضی الله عنه د خپل لښکر سره خیبر ته ورسیده د یهودو مشهور قهرمان مرحب ورته مخې ته راووت او د دواړو ترمنځ دگوزارونو تبادله شروع شوه، حضرت علي رضی الله عنه د سر په کوپړۍ داسې گوزار ورکړ چې سر یې ورته دوه ټوټې کړ او په ځمکه راپریووت او د فتحې پیل وشو.

لږ عمل او ډېر اجر:

د خیبر د خلکو یو تور حبشي غلام د خپل بادار رمه خړوله چې د خیبر خلک یې ولیدل چې په وسلو یې ځانونه سمبالول، ورځینې یې پوښتنه وکړه چې څه کوی؟ هغوی وویل: غواړو د هغه سړي سره چې ځان نبي بولي وجنګېږو! د نبي کلام د غلام

په زړه ژور اغېز وکړ، نوخپلې گډې يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لور يوړې او رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې پوښتنه وکړه ته څه وايي او څه ته بلنه کوي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: اسلام ته بلنه کوم او هغه دا چې گواهي ورکړې چې د الله جل جلاله پرته بل هېڅوک د عبادت او پرستش وړنه شته او دا چې زه د الله جل جلاله استازی يم او د الله تعالى پرته د بل چا عبادت ونه کړې، غلام وويل: که زه دا گواهي ورکړم او په الله جل جلاله ايمان راوړم زما لپاره به څه بدله وي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: که د ايمان په حالت کې مړ شي نو تا لپاره جنت دی. غلام بلنه ومنله او مسلمان شو، بيا يې وويل: ای د الله رسوله دا رڼه ما سره امانت ده.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: د ځان څخه يې وشړه او کاني ورپسې وار کړه، الله جل جلاله به ستا غاړه له امانت څخه آزاده کړي، غلام همداسې وکړل او گډې د خپل څښتن کور ته ولاړې. يهودي پوهه شو چې غلام يې مسلمان شوی دی. رسول الله صلى الله عليه وسلم خلکو ته وعظ او نصيحت وکړ او خلک يې جهاد ته تشويق کړل. کله چې مسلمانان او يهوديان د جنگ په ميدان کې سره مخامخ شول نو په شهيدانو کې هغه تور غلام هم و، رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلو ملگرو ته وويل: الله تعالى دې سړې ته عزت ورکړ او د خير طرف ته يې راوست، په داسې حال کې چې تراوسه يې الله جل جلاله ته يوه سجده هم نه ده کړې، ما ور سره د جنت دوې حورې وليدلې.

زه ددې په خاطر نه يم مسلمان شوی:

يو کوچی رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی، ايمان يې پرې راوړ او تابعدار يې جوړ شو او ويې ويل: زه درسره هجرت کوم. رسول الله صلى الله عليه وسلم ځينو صحابه کرامو ته د هغه سپارښتنه وکړه، کله چې د خيبر په غزا کې رسول الله صلى الله عليه وسلم غنيمتونه لاس ته راوړل په داسې حال کې چې هغه کوچی صحابي د مجاهدينو تر شا په دفاعي خط کې موجود و.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته د غنيمت څخه برخه جدا کړه، کله چې راغی صحابه کرامو ورته هغه برخه ورکړه، هغه وويل: دا څه دي؟ هغوی ورته وويل: دا

ستا د غنیمت برخه ده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم درته جدا کړې ده، وایې خيستله او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې یوړه او وېې ویل: ای د الله رسول له دا څه دي؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: دا ستا د غنیمت برخه ده! هغه وویل: ددې په خاطر مې ستا دین نه دی قبول کړی! بیا یې خپل حلق ته په اشارې سره وویل: ددې لپاره مسلمان شوی یم چې په دې ځای ولگېږم مړ شم او جنت ته داخل شم .

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: که د الله جل جلاله سره صداقت او د رښتینۍ معامله وکړې الله جل جلاله به دې په خپله ارزو کې بریالی کړي. یوځل بیا جگړه توده شوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم ته همغه کوچی راپل شو چې د شهادت لوړه درجه یې ترلاسه کړې وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: همغه سړی دی؟ صحابه کرامو وویل: هو همغه سړی دی .

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: د الله جل جلاله سره یې خپله وعده رښتینې کړه او الله جل جلاله خپل ارمان (شهادت) ته ورساوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته د خپلې چپنې څخه کفن جوړ کړ او د جنازې لمونځ یې پرې وکړ او دعاء یې ورته کوله: ((اللهم هذا عبدک خرج مهاجراً فی سبیلک قتل شهیداً وانا علیه شهیداً))

ای الله دا ستا بنده دی، ستا لپاره مهاجر شوی، ستا د دین لپاره شهید شو او زه پرې گواه یم.

په خیبر کې د پاتې کېدو شرط:

د څو ورځو محاصرې او جنگ په نتیجه کې د یهودو کلاگانې یوه د بلې پسې فتح شوې تردې چې یهودو د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د صلحې غوښتنه وکړه .

رسول الله صلی الله علیه وسلم د خیبر د خلکو سره په دې شرط تړون وکړ چې دوی دې په خیبر کې پاتې شي او د خیبر ځمکې دې کړي او د غلو دانو او میوو نیمایې به مسلمانانو ته ورکوي. د حاصل اخیستلو په وخت کې به رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن رواحه رضی الله عنه ورلېږه، هغه به ټول محصولات په دوه

مساوي برخو وېشل او هغوی ته به یې اختیار ورکړ چې هره برخه اخلي، هغوی به ویل: ځمکه او آسمانونه په همدې عدل او دانصاف ولاړ دي.

د یهودو مجرمانه هڅه:

د خیبر په غزاه کې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته زهر ورکړل شول، د سلام بن مشکم ښځې زینب بنت حارث الیهودیة رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په زهرو ککړ وړیت کړی گډوړی لاس ورکړ، هغې دا معلومه کړې وه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دلأس غوښه ډېره خوښوي نو په هغې کې یې د زهرو اندازه ورزیاته کړه، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د گډوړي د لاس څخه غوښه د غاښونو په واسطه راپرې کړه لاس خبر ورکړ چې زه په زهرو ککړیم، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم غوښه له خولې څخه وغورځوله.

یهود یې راغونډ کړل هغوی ته یې وویل: که له تاسې څخه څه وپوښتم آیا رښتیني ځواب راکوئ؟ هغوی په ځواب کې وویل: هو! رښتیا ځواب درکوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: آیا تاسې گډوړی زهرجن کړی دی؟ هغوی وویل: هو! رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: ولې مو دا کار کړی دی؟ هغوی وویل: مونږ غوښتل چې که ته درواغجن یې مونږ به درڅخه په آرام شو او که رښتینی پیغمبر یې نو تا ته هېڅ شی ضرر نه شي رسولی.

هغه ښځه هم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راوستل شوه هغې وویل: ما غوښتل چې تا ووژنم، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: الله جل جلاله تا په ما نه برلاسي کوي. صحابه وو رضی الله عنهم وویل: آیا دا ښځه ونه وژنو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: نه مه یې وژئ او هغه یې پرته د سزا ورکولو پرېښوده، خو کله چې بشر بن البراء بن معرور د همغه زهرجن گډوښي خوړلو په اساس مړ شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ښځه قصاصاً ووژله.

بریاوې او غنیمتونه:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خیبر د فتحې څخه فارغ شو نو د فذک سیمې ته ولاړ او بیا وادي قراء ته ولاړ او د هغه ځای اوسېدونکي یې اسلام ته راوبلل او ورته یې وویل: که اسلام مو قبول کړ مالونه او وینې به مو خو ندي شي او

باقي حساب مو د الله جل جلاله سره دی.

رسول الله صلى الله عليه وسلم يهودو ته هغه مالونه ورپرېښودل چې د هغوی په لاس کې وو او نور مالونه مسلمانانو په غنیمت کې واخیستل، رسول الله صلى الله عليه وسلم په صحابه کرامو رضی الله عنهم غنائم ووبښل او د کرهڼې ځمکې او د کجورو باغونه یې یهودو ته په دهقاني پرېښودل، کله چې د تیماء یهودیان د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه تړون څخه خبر شول چې د خیبر، فدک او وادي قراء د یهودو سره یې کړی و هغوی هم په همغو شرائطو د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د صلحې تړون امضاء کړ او په خپلو ځمکو او مالونو کې پاتې شول او رسول الله صلى الله عليه وسلم مدینې منورې ته راستون شو.

قضائي عمره:

دهجرت په اووم کال رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانان مکې ته ولاړل، قريشو هغوی ته اجازه ورکړه، هغوی غرونو ته وختل او د کورونو دروازې یې وتړلې. رسول الله صلى الله عليه وسلم درې ورځې په مکه مکرمه کې قیام وکړ او عمره یې اداء کړه، چې د هغې په اړه قرآن کریم داسې فرمایي:

{لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَبَجَلْ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتَحًا قَرِيبًا (٢٧)} [الفتح : ٢٧] الله خپل رسول ته حق خوب په ربښتیا وربښوولی وو چې کله د الله جل جلاله خوښه شي نو تاسې به هر ورو مسجده الحرام ته د امن او ډاډ په فضاء کې ننوځئ، سرونه به کلوی او هم به یې لنډوی، او هېڅ ډار به درسره نه وي، الله جل جلاله ته هغه څه معلوم وو چې تاسې پرې نه پوهېدئ نو ځکه یې د خوب له پوره کیدو وړاندې تاسې ته یوه بله نژدې فتحه در په برخه کړه.

د لور په برخه کې سپالي:

د اسلام په برکت د خلکو په نفسونو او عقولونو کې ستر بدلون راغی، هغه انجلۍ چې د جاهلیت په وخت کې به ژوندۍ څښېدله اوس مسلمانان د هغې په پالنې او روزنې کې یو د بل سره سپالي او مسابقه کوي.

د قضائي عمرې د اداء کولو څخه وروسته چې رسول الله صلى الله عليه وسلم

له مکې څخه د مدينې په لور د وتلو اراده وکړه د حضرت حمزه رضی الله عنه لور امامه يې ترشا د (کاکا يا کاکا) د چيغو سره منډې را وهلې، حضرت علي رضی الله عنه ور وړاندې شو او له لاسه يې ونيوله، حضرت فاطمې رضی الله عنها ته يې وويل: د کاکا لور دې د ځان سره کړه، هغې د ځان سره په سورلۍ سپره کړه .

د امامه بنت حمزه په اړه د علي، زيد او جعفر رضي الله عنهم ترمنځ شور جوړ شو. علي رضی الله عنه وويل: زه يې وړم ځکه چې زما د کاکا لور ده، جعفر رضی الله عنه وويل: زه يې وړم ځکه زما د کاکا لور هم ده او ترور (خاله) يې زما په کور کې ده، زيد رضی الله عنه وويل: زه يې د وړلو حقدار یم، زما د ورور لور ده، خو رسول الله صلی الله عليه وسلم يې ترور (خاله) ته وسپارله او ويې ويل: ترور د مور په ځای ده، حضرت علي رضی الله عنه ته يې وويل: ته زما او زه له تا څخه یم. جعفر ته يې وويل: ته د خلقت او اخلاقو له لحاظه زما سره نږدې مشابهت لرې او زيد ته يې وويل: ته زموږ ورور او مولا يې.

د مؤته غزاء

د مسلمانانو د سفیر او نماینده وژنه:

رسول الله صلى الله عليه وسلم حارث بن عمير الازدي د خپل خط سره په بصري کې د روم والي شرحبيل بن عمرو الغساني ته واستوه، شرحبيل هغه ونيوه، مضبوط يې وتړلو او بيا يې سر ورپرې کړ او ويې وژلو، په عمومي توگه بادشاهانو او حاکمانو سفيران او نمايندگان نه وژل ځکه دا د سفيرانو او استازو لپاره ستر خطر او د ليردونکي او پيغام سخت سپکاوی ؤ. نو ځکه خو دې تبري کوونکي ته تاديپ ورکول ضروري وو.

د روم په ځمکه لومړی اسلامي لښکر:

کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ددې دردونکې پېښې خبر ورسیده نو بصري ته يې د لښکر د لېږلو اراده وکړه، د هجرت په اتم کال د جمادي اولی په میاشت کې درې زره مسلمانان د رومیانو سره د جنگ لپاره تیار شول. رسول الله صلى الله عليه وسلم زید بن حارثه رضی الله عنه ددې لښکر قوماندان مقرر کړ په داسې حال کې چې د مجاهدينو او انصارو ستر ستر صحابه کرام موجود وو. بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: که زید بن حارثه شهيد شو جعفر بن ابي طالب به قوماندۀ په لاس کې اخلي که جعفر هم شهيد شو نو عبد الله بن رواحه دې د خلکو مشري په غاړه واخلي.

کله چې د لښکر د تگ نېټه راورسېده خلکو د قوماندانو او لښکریانو سره خدای پاماني وکړه د هغوی په مخ کې اوږد او سخت سفر اوقوي دښمن ؤ.

لښکر روان شو، کله چې د معان منطقي ته ورسیده مسلمانانو ته خبر راغی چې هرقل د سل زره رومي لښکر سره په بلقاء کې موجود دی او د عربي قبائلو بې شمېره لښکرې ورسره يوځای شوې. اسلامي لښکر دوه شپې په معان کې تم شو او د خپل حالت په اړه يې غور کاوه. پرېکړه يې وکړه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د يو

خط په واسطه د دښمن د تعداد په اړه خبر ورکړي چې یا به رسول الله صلی الله علیه وسلم نورې لښکرې را واستوي او یا به نوره لارښوونه وکړي چې دهمغې سره سم کار وکړو.

مونږ د خلکو سره د تعداد او قوت په اساس نه جنگېږو:

عبدالله بن رواحه اسلامي لښکر د دښمن مقابلې ته وهڅوه، عبدالله بن رواحه وویل: ای خلکو! د څه شي څخه چې وېرېږئ د همغې په لټه او طلب کې راوتلي یاست یعنې د الله جل جلاله په لاره کې شهادت. مونږ د خلکو سره د تعداد، قوت او ډېروالي په اعتبار نه جنگېږو، مونږ د خلکو سره د هغه دین په اساس جنگېږو په کوم چې الله جل جلاله مونږ ته عزت راکړی، مخ په وړاندې ولاړ شئ، هرومرو د دوو ښېگڼو څخه یوه ترلاسه کوئ، یا فتحه یا شهادت، په دې سره اسلامي لښکر د دښمن مقابلې ته وخوځېده.

د زمره حمله او د مرګ غوښتونکو جنگ:

کله چې اسلامي لښکر بلقاء ته ورسیده د رومیانو او عربو د لوی لښکر سره مخامخ شو، ورو ورو دښمن راتړدې شو اسلامي لښکر د مټه کلي ته ورغونډ شو، هلته دواړه لښکرې سره مخامخ شوې او جګړه ونښته.

د مسلمانانو لومړی سرلښکر زید بن حارثه رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د بیرغ سره په مېړانه وجنګیده او په داسې حال کې چې جسم یې د نیزو له گوزارونو څخه ډک ؤ د شهادت لوړ مقام ته ورسیده

بیا بیرغ جعفر رضی الله عنه واخیست او د اسلامي لښکر قیادت ته وروړاندې شو کله چې جنگ سخت او گرم شو نو له خپل آس څخه رانیښته او په پښه یې ګوډ کړ او د دښمن په صفونو کې ورننوت، ښی لاس یې پرې شو نو بیرغ یې په چپ لاس کې ونیوه، چپ لاس یې هم پرې شو نو بیرغ یې له دواړو څنګلو د سینې پورې کلک ونیوه او ترهغې پورې د دښمن په خلاف وجنګیده چې په شهادت ورسیده.

حضرت جعفر رضی الله عنه په دې وخت کې درې ډېرش کلن ؤ، مسلمانانو د هغه په سینه او ګوګل کې نوي (۹۰) د تورو او نیزو زخموونه وشمېرل چې ټول د مخې له لوري وو. کله چې حضرت جعفر رضی الله عنه په شهادت ورسیده عبدالله بن رواحه

بیرغ واخیست او پرمخ ولاړ د خپل آس نه پیاده شو د کاکا زوی یې د غوښې ډک یو هډوکې ورکړ او ورته یې وویل: په دې خپل ځان لږ تقویه کړه په دې ورځو کې تا ډېرې سختې ګاللي دي. هغه ورڅخه په غاښونو لږه غوښه راوشکوله او نور یې په ځمکه وغورځاوه او توره یې واخیسته او د دښمن په صفونو کې مخ په وړاندې ولاړ تردې چې په شهادت ورسېده.

د خالد بن ولید حکیمانه قومانداني:

د عبد الله بن رواحه رضی الله عنه له شهادت څخه وروسته خلک په خالد بن ولید رضی الله عنه باندې راټول شول او هغه یې خپل مشر وټاکه، حضرت خالد بن ولید رضی الله عنه چې یو زړور، مدبر، په جنګي سیاستونو او تکتیکونو پوه قائد ؤ د جهاد بیرغ یې په لاس کې واخیست.

اسلامي لښکر یې د جنګ د میدان په جنوب اړخ کې راټول کړ او د دښمن لښکرې د شمال په طرف پر شا ولاړې. شپه تیاره شوه، خلک په شا او خوا کې خپاره شول. دواړو ډلو سلامتیا غنیمت وګڼله او ګټه او مصلحت یې په دې کې لیده چې بیا جنګ تود نه شي. رومیان د خالد بن ولید د حکیمانه قیادت لاندې د اسلامي لښکر څخه مرعوب او د جنګ څخه په شا شول.

د سترګو لیدلی حال نه اورېدلي کیسه:

په هماغه وخت کې چې مسلمانان د دښمن په خلاف په خورا مېړانه جنګیدل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په مدینه منوره کې خپلو ملګرو (صحابه کرامو) ته د جګړې د سترګو لیدلی حال بیانولو، حضرت انس بن مالک رضی الله عنه وایي: مخکې له دې چې د جګړې له میدان څخه خبر راوړسېږي رسول الله صلی الله علیه وسلم خلکو ته وفرمایل: زید د جګړې بیرغ پورته او د دښمن مقابله ته ور وړاندې شو هغه شهید شو، بیا جعفر ور وړاندې او بیرغ یې واخیست خو هغه هم په شهادت ورسید، بیا ابن رواحه بیرغ واخیست او د مجاهدینو قیادت یې په لاس کې ونیوه تردې چې سیف الله (خالد بن ولید) بیرغ واخیست او الله تعالی د هغه په لاس مجاهدینو ته فتح او نجات ور په برخه کړ.

الوتونکی او د دوه وزرو والا:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د جعفر رضى الله عنه په اړه وويل: الله تعالى جعفر رضى الله عنه ته د دواړو لاسونو په عوض دوه وزروې ورکړي چې جنت کې هر لورته پرې وغواړي الوتنه کوي. او له همدې امله جعفر رضى الله عنه ته د الطيار او ذوالجناحين لقب ورکړ شوى دى.

نه تبنتيدونکي بيا راگرځيدونکي:

کله چې د خالد بن وليد په مشرۍ اسلامي لښکرې د مدينې منورې اطرافو ته رانږدې شوې، رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانان د هغوى د هرکلي لپاره مخې ته ورغلل. خلکو د لښکر په لورې خاورې شيندلې او ويل يې: اى تبنتيدونکو، د الله جل جلاله په لار کې مو تبنته وکړه. رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: دوى تبنتيدونکي نه دي بلکې دوى بيا د دښمن په خلاف جهاد ته ورگرځيدونکي دي ان شاء الله.

د مکې فتحه

د مکې د فتحې پیلامه:

کله چې د الله جل جلاله دین تقویه او د مسلمانانو تعداد ډېر شو، الله تعالی اراده وفرمایله چې پیغمبر او مسلمانان دې مکې ته ور داخل شي او کعبه شریفه دې د بتانو څخه پاکه کړي چې د خلکو لپاره د برکت او هدایت ذریعه شي او مکه خپل هغه اصلي حالت ته راوگرځوي چې پخوا وه او د خلکو لپاره د ثواب د گټلو او امنیت ځای شي. بنوبکر او قريشو تړون مات کړ:

الله تعالی د مکې د فتحې لپاره مناسب اسباب او شرایط برابر کړل او د قريشو تعامل هم پکې مهم رول ولوبوه. د حدیبیې د صلحې د تړون په وخت کې دا فیصله شوې وه چې که څوک د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تړون کې شاملیدل غواړي او که څوک د قريشو په تړون کې نو کولای شي. په همدې اساس د بنوبکر قبيله د قريشو سره او خزاعه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په تړون کې شامله شوه. په داسې حال کې چې د بنوبکر او خزاعه د قبیلو ترمنځ پخوانی دښمني موجوده وه.

د اسلام په راتگ سره خلک د اسلام په دښمنۍ کې مصروف او خپل منځي دښمنۍ یې تر یو وخت پورې هېرې کړې. خو کله چې د مسلمانانو او قريشو ترمنځ د صلحې تړون وشو نو د بنوبکر قبیلې ددې فرصت څخه په استفاده غوښتل د خزاعه څخه پخوانی انتقام واخلي، د بنوبکر قبیلې څو تنو د شپې په خزاعه قبیلې په هغو وگړو چې اوبه خور یې کاوه حمله وکړه او د دواړو اطرافو ترمنځ خونړۍ نښته وشوه، قريشو بنوبکر سره د اسلحې مرسته وکړه او د شپې په تیاره کې د قريشو اشرافو په پټه په جنگ کې برخه واخیسته تردې چې بني خزاعه حرم ته پناه یوړه او بنوبکر هم ورپسې ننوتل د هغوی ځینو سړو وویل: مونږ حرم ته داخل شوي یو، د الله کور ته دلته جنگ ناروا دی بنوبکر وویل: نن ورځ د الله د حرم حرمت پروا ونه کړئ خپل انتقام واخلي بیا به داسې فرصت په لاس درنه شي.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د مرستې غوښتنه:

عمرو بن سالم الخزاعي مدینې منورې ته رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورغی او د څه ابیاتو په ویلو سره یې د هغه حلف او تړون یادونه وکړه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم او خزاعه ترمنځ وه او د هغوی څخه یې د مرستې او کمک غوښتنه وکړه او د قريشو د وعده خلافۍ او د تړون ماتولو څخه یې خبرکړ او ورته یې وویل: پر مونږ د شپې په داسې حال کې حمله وکړه چې مونږ په خپلو فصلونو او به لگولې او د رکوع او سجده په حالت کې یې ووژلو، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وویل: ای عمرو بن سالم ستا مرسته شوې ده.

د تړون د نوي کولو هڅې:

قريش د هغه څه څخه چې خزاعه په خلاف یې کړې وو، په وېره کې وو، کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ددې خبر ورسېده خلکو ته یې وویل: ابوسفیان تاسې ته راځي، غواړي چې د صلحې تړون مضبوط کړي او وخت یې هم زیات کړي. مسلمانان رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په خپلو پلرونو او اولادونو لومړیتوب ورکوي:

ابوسفیان مدینې منورې ته راوړسېده نېع د خپلې لور (ام حبیبې رضی الله عنها) کور ته چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم بي بي وه ولاړ. غوښتل یې چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په بستره کښیني خو لور یې بستره راټوله کړه. ابوسفیان وویل: لورې! پوه نه شوم چې دا بستره دې ما لپاره مناسب ونه لیدو او که زه دې په دې بسترې د کښیناستو وړ ونه بللم.

هغې وویل: دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم بستره ده او ته ناولی مشرک یې، زه نه خوښوم چې ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم په بستره کښیني، ابوسفیان وویل: قسم په الله! لورې چې زما څخه وروسته څه دماغي تکلیف در رسېدلی دی.

د ابوسفیان حیرانتیا او مایوسي:

ابوسفیان رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی له هغه سره یې خبرې وکړې هغه هېڅ ځواب ور نه کړ، بیا ابوبکر رضی الله عنه ته ولاړ هغه ته یې وویل چې رسول

الله صلی الله علیه وسلم ته زما سفارش وکړه هغه وویل: دا کار زه نه کوم، بیا یې د عمر، علی او فاطمې رضی الله عنهم د راضي کولو هڅه وکړه، هېچا هم ورته مثبت ځواب ور نه کړ ټولو ورته وویل: دا کار زموږ له سویې څخه ډېر اوچت دی، په دې سره ابوسفیان ډېر حیران او مأیوس شو.

مکې ته د تگ تیاری:

رسول الله صلی الله علیه وسلم خلکو ته د تیاري امر وکړ او خپل کار یې پټ او سري وساته، بیا یې خلکو ته اعلان وکړ چې د مکې په لور د تگ اراده لري، د پوره او کلکې تیاري امر یې وکړ.

دعاء یې وکړه: یا الله! د قريشو جاسوسان او خبر وپوښکي واخله ترڅو مونږ په ناڅاپي توګه پرته له دې چې هغوی خبر شي مکې ته ورسېږو او حمله پرې وکړو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم دهجرت په اتم کال د روژې په میاشت کې د لس زره مسلمانانو سره له مدينې څخه د مکې په لور روان شو، او پرمخ ولاړ تردې چې په مرالظهران کې یې پړاو واچوه. الله تعالی د قريشو څخه د اسلامي لښکر خبر پټ وساته. قريش د وېرې او انتظار په حالت کې وو.

ظالمانو ته بڅښنه:

مکې ته د تگ په مهال په لار کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د کاکا زوی ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخې ته راغی رسول الله صلی الله علیه وسلم ورڅخه مخ واړوه ځکه هغه به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ډېر تکلیف ورکاوه او د هغه غیبت به یې کاوه. هغه حضرت علي رضی الله عنه ته ددې خبرې شکایت او گيله وکړه.

حضرت علي رضی الله عنه مشوره ورکړه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د مخې له لوري راشي او هغه خبره ورته وکړي کومه چې د یوسف وروڼو یوسف علیه السلام ته کړې وه { تَاللّٰهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ (۹۱) } [یوسف : ۹۱] قسم په الله چې الله تعالی تاته پرمونږ غوره والی درکړی پداسې حال کې چې مونږ په غلطۍ وو ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم نه غواړي چې څوک له هغه څخه ښه خبره ولري. ابوسفیان بن الحارث همداسی وکړل، رسول الله صلی الله علیه وسلم

ورته وویل:

{قَالَ لَا تَتْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَعْفُرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (۹۲)} [یوسف :

۹۲] تاسې نن ورځ آزاد یاست ارحم الراحمین رب دې تاسې ته بخښنه وکړي.

له هغې وروسته ډېر ښه او پوخ مسلمان شو او ترآخړه پورې یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکې له شرمه سر پورته نه کړ.

ابوسفیان بن حرب د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکې:

رسول الله صلی الله علیه وسلم لښکر ته امر وکړ چې ټول لښکر اورونه بل کړي، ابوسفیان بن حرب د حالاتو معلومولو لپاره له مکې څخه بیرون ولاړ، هغه وویل: د نن شپې د اور او لښکر په څېر مې کله هم داسې لوی لښکر او اور نه دی لیدلی، عباس بن عبدالمطلب لامخکې د خپلې کورنۍ سره د مسلمان او مهاجر په حیث له مکې څخه وتلی او ځان یې د اسلامي لښکر قرارگاه ته رسولی و، د ابوسفیان آواز یې وپېژنده او وېي ویل: هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی د خلکو په منځ کې. ابوسفیان یې بیا په خپله سپرلې له دې وېرې په ځان پسې سپور کړی چې کوم مسلمان یې ونه وژني او نېغ یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولو.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیده ورته یې وویل: خوار شې ای ابوسفیانه! آیا ددې وخت نه دی را رسېدلی چې په دې پوه شې چې لا اله الا الله (نه شته دی معبود برحق مگر یو الله)؟ هغه وویل: زما مور اوبلار دې له تا نه قربان شي، ته څومره حلیم، څومره مهربانه او څومره خپلوي پالونکی یې سوگند په الله په یقین سره وایم چې که د الله جل جلاله پرته بل اله وی نو ما ته به یې فائده رسولې وه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: خوار شې ای ابوسفیانه! آیا ددې وخت نه دی رارسېدلی چې په دې پوه شې چې زه د الله جل جلاله رسول یم؟ ابوسفیان وویل: زما مور او پلار دې له تا نه قربان شي ته څومره حلیم، څومره کریم او څومره د خپلوی پالونکی یې. ددې په اړه تراوسه په زړه کې شک شته.

عباس بن عبدالمطلب ورته وویل: هلاک شې مسلمان شه، گواهي ورکړه چې نه شته دی معبود برحق مگر یو الله او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله رسول دی مخکې له دې چې سر دې له تنې څخه جدا شي. ابوسفیان د شهادت کلمه وویل او

مسلمان شو.

عامه معافي او هر اړخيز امنيت:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د امن او معافي دائره وسيع كړه تر څو چې د مكې ټول او سېدونكي په امن كې شول او د مرگ څخه يې نجات وموندلو مگر هغه چې د امن او ژوند څخه يې كركه درلوده . رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل : څوك چې د ابوسفیان كور ته ننوتو په امن كې دى . رسول الله صلى الله عليه وسلم خپلې لښكرې مكې ته د ننوتو په وخت كې د اسلحې د استعمال څخه منع كړې خو يوازې د هغه په خلاف چې مقاومت وكړي اومخه ونيسي او امر يې وكړ چې لښكر د مكې د اوسېدونكو مالونو او ملكيتونو ته لاس هم ورنه كړي او ځانونه ترې ليرې وساتي . ابوسفیان د فاتح لښكر په مخكې:

رسول الله صلى الله عليه وسلم عباس بن عبدالمطلب ته امر وكړ چې ابوسفیان په داسې اوچت ځاى كې كښيښه چې ترمخه يې د ايمان لرونكو لښكرې تېرېږي . د فاتح لښكر كڼكونه د بحر د موج وهونكو څپو په څېر په حركت راغلل ټولې قبيلې د خپلو خپلو پيرغونو سره تېرېدلې . هره قبيله به چې تېره شوه ابوسفیان به د عباس څخه د هغې د نوم پوښتنه كوله او ويل به يې : زما د فلانې قبيلې سره څه دي تر دې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په كتبيي الخضره كې چې د مهاجرينو او انصارو څخه جوړه وه را ورسېده، ددې لښكر يوازې سترگې په اوسپنيزو جامو كې ښكارېدې .

ابوسفیان وويل: سبحان الله اى عباس! دا څوك دى؟ هغه وويل: دا رسول الله صلى الله عليه وسلم دى چې د مهاجرينو او انصارو لښكر ورسره دى . ابوسفیان وويل: هېڅوك ددې لښكرو د مقابلې توان نه لري سوگند په الله جل جلاله اى ابوالفضله! د وراره پاچاهي دې ډېره لويه شوه . عباس وويل: اى ابوسفیان! پاچاهي نه نبوت دى هغه وويل: دا لا ښه دي .

ابو سفیان په حرم كې ودرېده او په لوړ آواز يې چيغه كړه: اى قريشو! دادى محمد صلى الله عليه وسلم د دومره لښكرو سره راغى چې هېڅوك يې د مقابلې توان نه لري، څوك چې د ابوسفیان كورته ننوت په امن كې به وي . قريشو وويل: هلاك

شي ستا کور به مونږ له څه نه بچ کړي . بيا يې وويل: چا چې د خپل کور دروازه وتړله هغه په امن کې دی. څوک چې جومات ته ننوت هغه په امن کې دی . څه خلک خپلو کورونو ته او څه جومات ولاړل.

دمتواضع او عاجزي کوونکي په څېر داخليدل نه د متکبر فاتح په توگه:

رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسې حال کې مکې ته داخل شو چې سر يې د عاجزۍ او تواضع څخه ښکته کړی ؤ چې کله يې وليدل الله تعالى په داسې لويه فتح نازولی دی .

نږدې وه چې زنه يې د سورلۍ په شا لگيدله او د سورت فتح تلاوت يې کاوه. کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مکې ته فاتح داخل شو د عدل، مساوات، برابري، عاجزۍ او تواضع ټول شعار يې قائم کړل. رسول الله صلى الله عليه وسلم اسامه بن زيد د ځان پسې په سورلۍ سپور کړی ؤ خو د بني هاشمو او قريشو د اشرافو زامن سره ددې چې ډېر زيات وو سپاره نه کړل.

دا د هجرت اتم کال د رمضان د مياشتې شلمه د جمعې سهار ؤ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم مکې ته فاتح داخل شو.

د فتحې په ورځ يو سړي د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره خبرې کولې او بدن يې لږ زېده رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: ولې لږ زېږې؟ زه خو څه بادشاه نه يم زه خو د قريشو د هغې غريبې ښځې زوی يم چې وچه ټکولې غوښه به يې خوړله.

د رحمت ورځ نه د وينې تويولو:

کله چې په کتيبة الانصار کې سعد بن عباد د ابوسفیان له مخې تېرېده ويې ويل: (اليوم يوم الملحمة) نن ورځ د سخت جنگ او وينو تويولو ورځ ده، نن به حرمتونه حلالېږي، نن به الله جل جلاله قريش ذليل کړي . کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپله کتيبة کې ابوسفیان ته راوړسېده ابوسفیان ورته شکايت وکړ.

ويې ويل: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم تا وانه وريدل سعد څه ويل؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: څه يې وويل؟ ابوسفیان وويل: دا دا يې وويل: رسول الله صلى الله عليه وسلم د سعد وينا نامناسبه وبلله او ويې ويل: (بل اليوم يوم الرحمة،

اليوم يعز الله قريشا ويعظم الله فيه الكعبة) بلکې نن د رحمت او مهربانۍ ورځ ده الله جل جلاله به قريشو ته عزت ورکوي او الله جل جلاله به د کعبې شرف او عظمت زیاتوي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د سعد څخه بیرغ واخیست او د هغه زوی قیس ته یې ورکړ هغه ولیده چې بیرغ د سعد له کورنۍ څخه نه دی وتلی چې د هغه زوی قیس ته منتقل شو.

واړه جنگونه

د فتحې په ورځ یو کوچنی چرپ د صفوان بن امیه، عکرمه بن ابی جهل او سهیل بن عمرو او د خالد بن ولید د ملگرو ترمنځ پیښ شو چې په نتیجه کې یې د مشرکینو دولس سړي ووژل شول او بیا یې ماته وخوړله. مکې ته د داخلیدو په وخت یې خپلو قوماندانانو ته امر کړی ؤ چې یوازې د هغو خلکو په خلاف وجنگېږئ چې تاسې سره جنگ کوي.

د بتانو څخه د حرم پاکول:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مکې ته ننوتلو او خلک مطمئن شول نو رسول الله صلی الله علیه وسلم بیت الله ته ولاړ او طواف یې ورځینې وکړ او په هغه وخت کې د کعبې گردچاپېره درې سوه شپېته بتان ایښي وو، نبي علیه السلام به په خپله لیندۍ چې په لاس کې ورسره وه ټول بتان وهل یا یې اشاره ورته کوله او دایې ویل:

{... جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا (۸۱)} [الإسراء: ۸۱]

حق راغی او باطل محوه شو باطل هرو مرو محوه کیدونکی دی بتان یو په بل پسې پرمخې پرېوتل. رسول الله صلی الله علیه وسلم د کعبې په داخل کې څه تصویرونه او انځورونه ولیدل نو د هغو د شلولو او ماتولو حکم یې وکړ او صحابه کرامو هغه له منځه یوړل.

نن د نېکۍ او وفادارۍ ورځ ده:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له طواف څخه فارغ شو نو عثمان بن طلحه یې راوغوښت او د کعبې کلیگاني یې ورځینې واخیستې او دروازه یې خلاصه کړه او کعبې ته داخل شو. په داسې حال کې چې مدینې ته د هجرت کولو څخه د مخه یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم ترې د کعبې کونجې وغوښته نو عثمان ورته

سختې خبرې وکړې او ويې رټلو خو رسول الله صلى الله عليه وسلم له تېري ورتېر شو او ويې ويل: اى عثمانه! کيدای شي ته دا کونجي يوه ورځ زما په لاس کې ووينې او چې چا ته مې خوبنه شي هغه ته به يې ورکوم.

عثمان بن طلحه وويل: په هغې ورځ به قريش هلاک او ذليل شوي وي. رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: بلکې اباد او عزتمند شوي به وي، عثمان بن طلحه ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم همغه خبره ورپه زړه شوه او گمان يې وکړ چې اوس به همغه څه کېږي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي و.

کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د کعبې څخه بهر شو علي بن ابى طالب رضی الله عنه وړپاڅيده، د کعبې کليگانې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس کې وې. علي رضی الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وويل: حجابہ (دکعبې کونجې ساتونکي) او سقايه (حاجيانو ته اوبه ورکول) زما په ذمه کړئ، بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: عثمان بن طلحه چېرته دی؟ عثمان رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راوغوښتل شو. رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: عثمانه! واخله دا کليگانې دي. نن ورځ د نېکۍ او وفادارۍ ورځ ده. واخله د تل لپاره په ميراثي ډول به له تاسره وي، له ظالم پرته به يې درڅخه بل څوک نه اخلي.

اسلام د توحيد او وحدت دين:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د کعبې دروازه خلاصه کړه دواړه پلې يې نيولې وې چې د قريشو څخه جومات ډک شو ټول په صفونو کې د دروازې لاندې په دې انتظار ولاړ وو چې څه به ورسره کوي. رسول الله صلى الله عليه وسلم په لوړ آواز وويل: (لا اله الا الله وحده لا شريک له، صدق وعده، ونصرعهده، وهزم الاحزاب وحده الاکل مأثرة، ومال او دم فهو تحت قدمي هاتين، الا سدانه البيت وسقايه)

(الحاج)

نه شته دی دعبادت لایق مگر یوازې الله دی، هېڅ شریک نه لري، خپله وعده یې رښتینې کړه، د خپل بنده مرسته یې وکړه، ډلو ته یې یوازې شکست ورکړ، خبردار د جاهلیت د زمانې هره د افتخار خبره او کار، مال او وینه زما د پښو لاندې شو(باطل او بې اعتباره شو) د جاهلیت د کارونو څخه یوازې سدانة البيت (د بیت الله خدمت) او

سقایه الحاج (حاجیانو ته اوبه ورکول) به په خپل حال پاتې وي.

بیایې وفرمایل: ای قریشو! الله تعالى له تاسو څخه د جاهلیت تکبر او د پلرونو بې ځایه تعظیم لیرې کړ، ټول خلک د آدم علیه السلام اولاد دي او آدم د خاورې څخه پیدا کړای شوی دی. بیا یې د قرآن کریم دا آیت ولوست:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (١٣)} [الحجرات: ١٣]

ای خلکو مونږ تاسې د یو سړي او یوې ښځې څخه پیدا کړي یاست او تاسې مو قومونه او قبیلې جوړ کړې ددې لپاره چې په خپلو منځونو کې پېژندگلو وکړي. په تاسې کې د الله جل جلاله په وړاندې ډېر عزتمند هغه دی چې د الله جل جلاله څخه ډېر وېرېدونکی وي بې شکه الله تعالى عالم او خبردار دی.

د محبت نبي او د رحمت استازی

بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم قریش مخاطب کړل او ورته یې وویل: ای قریشو! تاسې څه فکر کوئ چې زه تاسې سره څه کوونکی یم؟ هغوی ټولو په یو آواز وویل: ښکي، ته زمونږ مهربان ورور او د مهربان ورور زوی یې.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: زه نن تاسې ته هغه څه وایم څه چې یوسف علیه السلام خپلو وروڼو ته ويلي وو. نن په تاسې هېڅ نیکه نه شته ځی تاسې آزاد یاستی.

بیا یې بلال ته امر وکړ چې د کعبې د پاسه پورته شي او آذان وکړي. په مکه کې د آذان انگازې وې او د قریشو سردارانو او مشرانو اورېدل چې د الله جل جلاله کلمه پورته کېدله.

بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د ابوطالب د لور ام هانئ کور ته ولاړ غسل یې وکړ او د فتحې په مناسبت یې اته رکعت د شکرانې لمونځ اداء کړ.

د حدود الله په وړاندې ټول برابر دي:

د مکې د فتحې په وخت د بنو مخزوم د قبیلې یوې ښځې چې فاطمه نومیده غلا وکړه. د بنو مخزوم د قبیلې سپین زیري اسامه بن زید ته چې رسول الله صلی الله

علیه وسلم یې ډېر لحاظ کاوه ورغلل چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سفارش وکړي او فاطمه د حد جاري کولو څخه وژغورل شي. کله چې اسامه بن زید په دې اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خبرې وکړې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مخ مبارک رنگ بدل شو او ویې ویل: آیا د الله جل جلاله د حدودو په اړه سفارش کوې؟ اسامه د خبرې په معنی پوه شو او ویې ویل: ای دالله رسوله! ما ته بخښنه وغواړه.

مانبام رسول الله صلی الله علیه وسلم د خلکو په منځ کې پورته شو او داسې خطبه یې وفرمایله:

اول یې د الله جل جلاله حمد او ثناء بیان کړه بیا یې وویل: له تاسې څخه مخکیني خلک له دې وجې هلاک شوي دي چې شریف سړي به غلا وکړه نو هغه به پرېښودل کېده او چې ضعیف سړي به غلا وکړه حد به یې پرې جاري کړ قسم په هغه ذات اقدس چې د محمد روح د هغه په قبضه کې دی که د محمد لور فاطمه هم غلا وکړي لاس به یې پرې کړم.

بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حکم د هغې ښځې لاس پرې کړای شو او ښه توبه یې وکړه.

په اسلام باندې بیعت:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په اسلام باندې د بیعت کولو لپاره په مکه کې خلک راجمع شول. رسول الله صلی الله علیه وسلم د صفا په غونډۍ کېښناست او د خلکو څخه یې د الله د هغه د رسول لپاره په سمع او اطاعت بیعت واخیست چې د سړو دبیت څخه فارغ شو د ښځو څخه یې هم بیعت واخیست د هغوی په منځ کې د ابوسفیان ښځه هند بنت عتبه هم وه، د حضرت حمزه رضی الله عنه سره د ظلم له امله یې مخ پټ کړی ؤ او هڅه یې کړې وه چې ونه پېژندل شي خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د باجړته خبرو له انداز څخه وپېژندله، مسلمانان شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې بیعت وکړ.

زما مرگ او ژوند له تاسې سره دی:

کله چې الله تعالی خپل نبي ته په مکه کې فتحه نصیب کړه او مکه فتح شوه،

هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم وطن او د پیدایښت ځای ؤ، انصارو په خپل منځ کې دا خبره زمزمه کوله چې اوس الله تعالى د هغه ځمکه او وطن آزاد کړ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به همدلته پاتې شي او بېرته به مدينې ته ولاړ نه شي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د انصارو څخه ددې خبرې په اړه چې بل چا ته نه وه معلومه پوښتنه وکړه، اول حياء ورغله خو بيا يې اقرار وکړ په دې سره رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: معاذ الله (په الله پناه غواړم) المحيا محياکم والممات مماتکم .يعني زما ژوند او مرگ له تاسې سره دی.

د جاهليت د نښو او بُت پرستۍ شعار له منځه وړل:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د کعبې په شاوخوا کې د پاتې بتانو د ماتولو او له منځه وړلو په خاطر گروپونه واستول هغوی د لات، منات او عزی په شمول ټول بتان مات کړل.

بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم نماينده په مکه کې داسې اعلان وکړ: ((څوک چې په الله او د قيادت په ورځ ايمان لري په خپل کور کې موجود بتان دې مات کړي . همدا راز رسول الله صلى الله عليه وسلم د مکې په اطرافو کې پرتو قبائلو ته څه صحابه کرام واستول او هلته پاتې بتان يې هم مات کړل.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د يوې خطبې په ترڅ کې ترقيامته پورې د مکې حرمت او احترام اعلان کړ، هغه وويل : هر سړي ته چې په الله او د قيامت په ورځ ايمان لري روا نه ده چې په مکه کې وينه توی کړي او يا ونه قطع کړي، دا نه له ما مخکې چاته روا وو او نه له ما وروسته چا ته روا دی او بيا مدينې منورې ته ستون شو. د مکې د فتحې اغېزه:

د مکې فتحې د عربانو په نفسونو ډېر ژور تاثير وکړ. الله تعالى د ډېرو سيني د اسلام لپاره پراخه کړې او ډلې ډلې په کې داخليدل شروع شول.

{إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ (١) وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا (٢)}

[النصر : ١ ، ٢] کله چې د الله جل جلاله مرسته او فتحه راشي وبه وينې چې ډلې ډلې خلک دالله په دين کې داخلېږي.

د حنین غزاء

د هوازن د قبیلې غونډه:

کله چې د مکې فتحه بشپړه شوه او خلک ډلې ډلې په اسلام کې داخلیدل شروع شول نو عربو د اسلام او مسلمانانو په خلاف د خپل ترکش اخرنی غشی وویشت.

د مکې په اطرافو کې هوازن د قريشو وروسته بل لوی قوت وو او د هغوی او د قريشو ترمنځ سیالي او مقابله وه خو هغه څه ته یې غاړه کیښوده چې قريشو ورته غاړه ایښي وه.

د هوازن سردار مالک بن عوف النصري د جنگ اعلان وکړ، د هوازن سره یې ثقیف هم راټول کړل او فیصله یې وکړه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخې ته ورووځي او خلکو ته یې امر وکړ چې خپل مالونه، ښځې او اولاد د ځانونو سره د جنگ میدان ته راوړي ترڅو د جنگ په میدان کې ددې لپاره ثابت پاتې شي چې د خپل اولاد او ناموس څخه په مېړانه او مرگ دفاع وکړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکې څخه د حنین په لور روان شو، د هغوی سره دوه زره نوي کسان د مکې اوسېدونکي هم وو چې اکثره یې نوي مسلمانان وو او تر دې چې ځینو یې لا تراوسه اسلام هم نه ؤ قبول کړی. او لس زره هغه صحابه ورسره وو چې د مدینې څخه ورسره راغلي وو. د اسلامي لښکر تعداد دومره ډېر شو چې تراوسه پورې په هېڅ غزاء کې دومره نه ؤ، ځینې مسلمانان چې د لښکر په ډېروالي غره شول او ویې ویل: نن ورځ به د کموالي له وجې ماتې ونه خورو.

د حنین په دره کې:

د هجرت په اتم کال د شوال په لسمه مسلمانانو د حنین د درې په لوري مخه کړه او د سهار په تیاره کې درې ته ورکيوتل، هوازن له هغوی نه مخکې درې ته

رسېدلی وو او هلته یې کمین نیولی ؤ، د مسلمانانو د رسیدلو سره یې پرهغوی د غشو باران جوړ کړ او تورې یې پرې راوښکلې او ټولو پرې په یو وار حمله وکړه.

هوازن ډېر ویشتونکي خلک وو، عام مسلمانان پرته له دې چې یو بل ته وگوري د مکې په لوري په خغاسته شول ډېرې حساسې شېبې وې نږدې وه چې په مسلمانانو داسې میچن وگرځي چې بیا هېڅ د ودېدو توان پاتې نه شي، بلکه د احد ورځې ته ورته حالت ؤ کله چې په خلکو کې دا اواز خپره شوه چې پیغمبر علیه السلام شهید کړای شو او مسلمانان ورځینې خواړه واړه شول.

کامیایي او سکون:

کله چې د الله تعالی دا اراده پوره شوه چې هغو مسلمانانو ته تأدیب ورکړي چې د تعداد په زیاتوالي مغرور شوي وو او د فتحي د خورلنې وروسته یې د ماتې اوشکست تريخوالی ور وڅاکه. یوځل بیا الله تعالی دوی ته په دښمن باندې غلبه ورکړه، د خپل پیغمبر او مؤمنانو په زړونو یې سکون او اطمینان نازل کړ. رسول الله صلی الله علیه وسلم د وېرې او هیبت پرته په خپله سپینه اوبڼه په خپل ځای ثابت ولاړ ؤ یوازې د مهاجرینو، انصارو او اهل بیتو څو تنه ورسره پاتې وو، عباس بن عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اوبڼې مهار نیولی ؤ او هغه صلی الله علیه وسلم ویل:

انا النبي لا کذب

انا ابن عبدالمطلب

زه نبي یم درواغجن نه یم، زه د عبدالمطلب زوی یم.

کله چې د مخې له لوري پرې د مشرکینو ډلو یرغل راوړ رسول الله صلی الله علیه وسلم یو موټی خاورې واخیستلې او له لیرې یې د دښمن سترگو ته وروشیندلې چې د ټولو مشرکینو سترگې پرې ډکې شوې.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیدل چې مشرکان په خپلو ځانونو مصروف شول عباس ته یې وویل: انصارو او مهاجرینو ته آواز وکړه، عباس چې د لوړ آواز څښتن ؤ په لوړ آواز یې وویل: ای انصارو! ای مهاجرینو! ای اصحاب السمره! ټولو ورته په ځواب کې وویل: لیبیک، لیبیک حاضر یو حاضر یو هر سړی د خپل اوبڼې څخه پیاده کیده خپله توره اوډال یې اخیسته او د آواز په طرف یې منډه وهله چې رسول الله

صلی الله علیه وسلم ته به ورسېده تردې چې د صحابه کرامو کافي تعداد سړي د رسول الله صلی الله علیه وسلم ترڅنگ راټول او د دښمن سره مخامخ شول، په ډېره مېړانه وځنگېدل اوسخت مقاومت یې وکړ، مسلمانان چې د ماتې وروسته راټول شول د مشرکینو ډېر بنديان یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکې لاس تړلي ولیدل. الله تعالی د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مرستې لپاره دومره فرښتې راواستولې چې د حنین دره ترې ډکه وه او هوازن شرمنکه ماتې وخوړه چې هغې ته الله تعالی په قرآن کریم کې داسې اشاره کړې فرمایي:

{لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمُ مُدْبِرِينَ (٢٥) ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (٢٦)} [التوبة: ٢٥، ٢٦]

رښتیا چې الله پاک په خورا ډېرو حالاتو کې ستاسې ملاتړ کړی دی او د حنین په ورځ هم، کله چې تاسې خپل ډېروالي وغولولې خو څه گټه یې درته ونه رسوله او پراخه ځمکه درباندي تنگه او مخ په شاه مو منډه واخیسته، بیا الله پاک خپل اطمینان او اراموالی پر خپل رسول او مؤمنانو رانیښته او هغه لښکر یې راولېږه چې تاسې په سترگو نه لیده او په دې توگه یې کافرانو ته عذاب ورکړ او همدا د کافرانو جزاء ده.

د طائف غزاء

د ثقیف ماتې خوړلې ډله:

د حنین څخه د ثقیف ځینې ماتې خوړلې ډلې طائف ته په تېښته ولاړې، د هغوی د ننوتلو څخه وروسته د طائف خلکو د ښار دروازې وتړلې، خپلې کلاگانې او مورچې یې ترمیم کړې او دومره خوراکي مواد او جنگي سازو سامان یې په ښار کې ځای پرځای کړ چې د یو کال لپاره یې بس و او د جنگ لپاره یې پوره تیاری وکړ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د طائف په لور وکوچېد او کله چې طائف ته نږدې ورورسیده هلته یې پړاو واچوه، د مسلمانانو قرارگاه د طائف د ښار عمومي دېوال ته څیرمه وه خو مسلمانان ښار ته په داخلیدو بریالي نه شول، د طائف خلکو د ښار دروازې تړلې وې. د ثقیف سړو په مسلمانانو باندې ناترسه غشي وروول گویا د ملخانو پښې دي، د ثقیف خلک د غشو په ویشتلو کې خورا ډېر ماهر وو.

د طائف محاصره:

څه وخت وروسته د امنیتي ظروفو او شرائطو په نظر کې نیولو سره د مسلمانانو قرارگاه بل د امن ځای ته نقل شوه، مسلمانانو طائف څه د پاسه شل شپې محاصره او سخته جگړه یې پرې وکړه او دواړو طرفونو یو بل په غشو وویشتل. د لومړي ځل لپاره رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې محاصره کې منجنیق (توپ) استعمال کړ، محاصره ورځ تربله سختېدله، ځینې مسلمانان د غشو د لگیدلو له امله په شهادت هم ورسیدل.

د جنگ په میدان کې ترجم او زړه سوی:

کله چې محاصره تنگه او جنگ اوږد شو رسول الله صلی الله علیه وسلم د ثقیف د انګورو د پرې کولو امر وکړ کوم چې د هغوی معیشت او اقتصاد پرې ولاړ و خلکو بالفعل د انګورو په قطع کولو شروع وکړه. د ثقیف خلکو رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه غوښتنه وکړه چې د الله اوسله رحمۍ په خاطر د انګورو د قطع کولو څخه لاس واخله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: زه د الله جل جلاله په خاطر او د صله رحمۍ له امله د انګورو پرې کولو څخه لاس په سر کېږم.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لوري یو آواز کوونکي د طائف خلکو ته آواز وکړ چې کوم غلام هم د کلا او مورچل څخه راکښته او مسلمانانو سره یو ځای شي هغه آزاد دی، ددې اعلان په اورېدو سره څه دپاسه لس کسان د مسلمانانو د صفونو سره یو ځای شول.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د طائف د فتح کولو اجازه ونه شوه نو عمر بن الخطاب رضی الله عنه ته یې امر وکړ چې د لښکر د واپسۍ اعلان وکړي. خلکو د اعلان په اورېدلو شور جوړ کړ چې د طائف له فتحې پرته به څنگه ځو.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته سبا سهار د جنگ کولو حکم ورکړ، سبا چې جنگ وشو ډېر مسلمانان زخمي شول، بیا رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: که د الله جل جلاله خوښه شوه زه سبا واپس ځم ددې په اورېدلو مسلمانان ډېر خوشحاله شول.

د حنین وینځې او غنیمتونه:

کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم او ورسره مجاهدین د طائف څخه را وگرځېدل او جعرانې ته ورسیدل هلته یې پړاو واچوه. د هوازن د وینځو او غنیمتونو توزیع یې خوښې وځنډوله ترڅو مسلمانان راټول شي. بیایې د غنیمت مالونه وویشل، اول یې مؤلفه القلوب ته غنیمتونه ورکړل.

هوازن ته یې جنگي بنديان او وینځې واپس کړې:

د هوازن څوارلس کسيز هیئت رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی او غوښتنه یې وکړه چې بندي شوې ښځې او ماشومان او مالونه دې ورته واپس ورکړل شي.

تاسې گورئ چې ما سره څوک دي. ما ته رښتیا ووايئ چې تاسې ته ستاسې ښځې او بچي گران دي که مالونه؟ هغوی په ځواب کې وويل: ښځې او بچي په هېڅ شي نه شو بدلولای. رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وويل: لمونځ مې چې اداء کړ تاسې به را شئ او داسې ووايئ: مونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم مسلمانانو ته او

مسلمانان رسول الله صلى الله عليه وسلم ته واسطه کړو چې مونږ ته زمونږ بچي او ښځې واپس کړای شي. د لمانځه څخه وروسته د هوازن هیئت همغسې وکړل.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چې زما او د عبدالمطلب اولادې سره دي مونږ درته درکړل او د نورو خلکو څخه به هم غوښتنه وکړم. مهاجرينو او انصارو وويل: زمونږ سره چې څوک دي هغوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم په واک کې دي، د بني تمیم، بني فزاره او بني سلیم درې کسانو د خپلو بنديانو د واپس کولو څخه انکار وکړ.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: دا خلک په داسې حال کې تاسې ته راغلي چې په اسلام مشرف شوي دي ما د همدې په خاطر د دوی د مالونو او بنديانو د تقسیم کار ځنډولی ؤ. بیا ما د دوی څخه وغوښتل چې په مال او اولاد کې یوشی غوره کړي، دوی د بچو او ښځو سره هېڅ شی نه برابروي. چا سره چې د دوی د ښځو او اولادونو څخه څوک وي په خپله خوښه دې دوی ته ورکړي او که څوک د خپل حق څخه نه تېرېږي هغوی دې هم د دوی اولادونه او ښځې واپس کړي او هغوی ته به په آینده کې چې نور بنديان راغلل د یوې برخې په بدل کې بشپړ برخې ورکړم، ټولو خلکو وويل: مونږ یې په خپله خوښه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته واپس کوو. رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: مونږ پوه نه شو چې تاسې ته څوک خوښ او څوک خوښ نه دي تاسې ولاړ شئ چې ستاسې مشران راشي او ستاسې نمایندګي وکړي. ټولو خلکو په اتفاق سره د هوازن ښځې او ماشومان واپس کړل او هېچا مخالفت ونه کړ، رسول الله صلى الله عليه وسلم هرې ښځې ته یو یو مصري شال هم د تحفې په توګه ورکړ.

سڅا او زړه سوی:

کله چې مسلمانانو خپل بنديان رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راوستل په هغوی کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم رضاعي خور شیماء بنت حلیمه سعدیه هم وه په داسې حال کې چې مسلمانانو نه پېژندله.

هغې ورته ويلي ؤ چې قسم په خدای زه ستاسې د پیغمبر رضاعي خور یم خو هغوی یې په خبره باور نه ؤ کړی کله یې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته

راورسوله ویې ویل: ای رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه ستا رضاعي خور یم، هغه وفرمایل ننبه یې څه ده؟ هغې وویل: زما په شا باندې ستا دغابنې ننبه شته چې تا هغه وخت په ما خوله لگولی وه کله چې ما په شا کینولی وې.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ننبه وپېژنده بیا یې ورته خپل څادر خپور کړ په هغې یې کینوله. بیا یې هغې ته اختیار ورکړ چې ما سره په عزت او احترام پاتې کېږي او که غواړي چې جامې درکړم او خپل قوم ته ځي. هغې وویل: زه خپل قوم ته تلل غواړم.

شیماء بنت حلیمه سعدیه په اسلام مشرفه شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته د جامو نه علاوه درې غلامان، یوه وینځه او څو رأسه گډې او بزې هم ورکړې او په ډېر عزت یې رخصت کړه. په خپله خوښه، نه په زور:

کله چې مسلمانان د طائف څخه د مدینې په لور روان شول رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: دا دعاء ووايي: (آیون، تائبون، عابدون، لربنا حامدون) چا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! ثقیف ته بښېږي وکړه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: ای الله جل جلاله! ثقیف ته هدایت وکړه او اسلام ته یې راوله. مخکې له دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې ته ورسېږي، په لاره کې عروه بن مسعود الثقفي ورپسې راوړسېده او اسلام یې قبول کړ، بیا خپل قوم ته ورغی قوم ته د احترام وړ سپری ؤ او لوړ اجتماعي مقام یې درلود، خپل قوم یې د اسلام د قبولولو څخه خبر کړ او هغوی یې هم اسلام ته راوبلل خو ځینو شرخوښو په غشو وویشت او شهید یې کړ.

ثقیف د عروه د وژلو څخه څو میاشتې وروسته په خپلو کې مشوره وکړه او دې نتیجې ته ورسیدل چې د خوا او شا قبائلو سره د جنگ توان نه لرو نو په خپلو کې یې تعهد وکړ او ټول مسلمانان شول، او پلاوي یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته واستولو.

له بُت پرستی سره د سازش امکان نه شته:

د ثقیف هیئت په مدینه کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته راغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته د مسجد نبوي په یو طرف کې خیمه ووهله، د هیئت غړو اسلام قبول کړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې غوښتنه وکړه چې د هغوی ترټولو غټ بت لات مات نه کړي او تر درې کاله پورې یې پرېږدي، رسول الله صلی الله علیه وسلم داغوښتنه په کلکه رد کړه.

بیا یې د دوه کالو، بیا د یو کال، تردې چې د یوې میاشتې پورې یې د پرېښودو غوښتنه وکړه رسول الله صلی الله علیه وسلم یې دا ټولې غوښتنې رد کړې او امر یې وکړ چې په خپله د هغوی د قوم دوه مسلمانان ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه دي دلالت د نړولو لپاره ولاړ شي.

د ثقیف هیئت بیا غوښتنه وکړه چې لمونځ ورته معاف کړي ددې په ځواب کې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: (لا خیر فی دین لا صلاة فیه) په هغه دین کې چې لمونځ نه وي هېڅ خیر نه شته. هیئت چې کله په مدینه منوره کې خپل کارونه خلاص کړل او خپل ټاټوبي ته تلل رسول الله صلی الله علیه وسلم ورسره ابوسفیان بن حرب او مغیره بن شعبه واستول او لات یې ونړاوه. اسلام په ثقیف کې خپور شو او د طائف ټول خلک په اسلام مشرف شول.

د تبوک غزاء

عربي قبایلو د رومي امپراطورۍ په خلاف د جنگ او حملې جرأت نه کاوه او ځانونه یې له دې څخه ډېر واړه گڼل او رومیانو لا تراوسه پورې د مټه جگړه د یاده نه وه ایستلې او د زړه پراس یې نه و وتلی.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر دا و چې مخکې له دې چې رومي لښکرې عربي پولو ته داخلې شي او د اسلام مرکز د گواښ او د خطر سره مخامخ کړي باید اسلامي لښکرې د روم هېواد ته داخلې شي.

د غزاء وخت:

د تبوک غزاء د هجرت په نهم کال د رجب المرجب په میاشت کې پیښه شوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم دا غزاء د سختې گرمۍ په موسم کې وکړه چې میوې تیارې او سیوري کې کیناستل خوندور شوي وو، سفر لیرې او په بې اوبو صحراء کې و او د دښمن تعداد هم زیات و.

مسلمانانو ته یې د هغوی کار او مسؤولیت واضح کړ چې د غزاء لپاره تیاری ونیسي او د تگ لوري او جهت یې هم ورته اعلان کړ. دا په خلکو باندې د سختۍ وخت و او په هېواد کې وچکالي وه. منافقانود ځانونو لپاره بې شمېره بهانې و تراشلې او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې جهاد ته تگ او په گرمۍ کې د قوي دښمن سره مقابله بده گڼله.

په دې اړه الله تعالی فرمایي:

{فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ (٨١)} [التوبة : ٨١] هغه خلک ډېرخوښ شول چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تگ څخه وروسته پاتې شول او بده یې گڼله چې د الله جل جلاله په لاره کې په خپلو

مالونو او سرونو سره جهاد وکړي او ویلې یې چې په دې گرمۍ کې مه وځوئ. ای
 محمده صلی الله علیه وسلم! دوی ته ووايه چې د جهنم گرمي خورا ډېره ده کاشکې
 چې هغوی پوهیدلی.

صحابه کرام جهاد ته په تگ کې یو له بل سره سیالي کوي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم په پوره ټینگار سره د سفر تیاری شروع کړ او خلکو ته یې هم د تیاری امر وکړ او په خصوصي توګه یې مالداره مسلمانان اتفاق فی سبیل الله ته وهڅول، شتمنو مسلمانانو ځینې هغه مسلمانان چې سورلۍ او د لارې توبڼه یې نه درلوده هم د جهاد لپاره سمبال کړل، حضرت عثمان بن عفان دا لښکر په اسلحه او سورلیو سمبال کړ او زر دیناره یې مصرف کړل. رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه.

د تبوک په لور حرکت:

رسول الله صلی الله علیه وسلم د دېرش زره سرتېرو سره د مدینې څخه د تبوک په لور روان شو، د اسلام په تاریخ کې تردې وخته پورې غزا لپاره د تلونکو دا ترټولو لوی لښکر وو. د نمودیانو په ملک حجر باندې تېر شول، مسلمانانو ته یې وویل چې دا د هغه قوم ځای دی چې عذاب پرې نازل شوی دی او ورته یې وویل: د هغو خلکو له کورونو نه چې په ځانونو یې ظلم کړی وو د ژړا په حالت کې تېر شئ له دې وېرې چې هغه عذاب په تاسې رانه شي کوم چې په هغوی راغلی و.

د لښکر سره اوبه خلاصې شوې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې شکایت وکړ رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه الله تعالی ورېځ راپورته کړه او باران وشو، ټول خلک خړوبه شول او د ضرورت سره سمې اوبه یې د ځانونو سره واخیستې. رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته راستون شو:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تبوک ته ورسیده، د اسلامي هېواد په پولو کې پراته عرب حکمرانان رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او سوله یې ورسره وکړه او جزیه یې قبوله کړه، ځینو ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د امن تړون ولیکه چې د هغې ځینې شرطونه دا وو: د سرحداتو ساتنه، د لارو او اوبو تأمین او د داوړو طرفونو د امن او سلامتیا ضمانت.

په همدې وخت کې د رومي لښکر د شاته تگ خبرهم راوړسیده او دا هم واضح شوه چې رومیانو په اسلامي خاوره د تېرې او حملې کولو پلان بدل کړی دی. رسول

الله صلى الله عليه وسلم وليدل چې د غزاء هدف ترلاسه شو نو د روم په خاوره کې يې د هغوی تعقيب لازم ونه باله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم په تبوک کې شل شپې تېرې کړې او بيا د مدينې په لور روان شو.

د کعب بن مالک امتحان او کاميابي:

د تبوک د غزاء څخه وروسته پاتې کيدونکو کې کعب بن مالک، مراره بن الربيع او هلال بن أميه شامل وو، دوی د لومړيو مسلمانانو څخه وو او په اسلام کې يې ښه امتحان ورکړی و. مراره بن الربيع او هلال ابن اميه خو د بدر په غزاء کې هم شريک وو. د جهاد او غزاء گانو څخه وروسته پاتې کيدل د هغوی خوی او عادت نه وو، خو په دې کې د الله تعالى دا حکمت و چې د هغوی نفسونه ښه تصفيه او د نورو مسلمانانو لپاره د تربیې او عبرت درس شي.

د هغوی پاتې کيدل د تبلي او ضعيفې ارادې او په موجوده وسائلو باندې د حد څخه د زيات اعتماد نتيجه وه.

رسول الله صلى الله عليه وسلم مسلمانان د هغوی سره د خبرو کولو څخه منع کړل او مسلمانانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حکم د منلو په اساس په کلکه پرمخې عمل وکړ او د هغوی څخه يې لريوالی اختيار کړ. هغوی پنځوس ورځې په همدې حالت کې پاتې شول. کعب بن مالک به په جومات کې د مسلمانانو سره لمونځ کاوه بازار ته به تلو خو هېچا به ورسره خبرې نه کولې، دې عتاب او عقاب په هغوی کې نور هم د خپل دين او مسلمانانو سره مينه زياته کړه.

خبره ترهمدې حده پاتې نه شوه بلکې د هغوی ترښځو پورې ورسېده، هغوی ته امر وشو چې له خپلو ښځو څخه جدا شي او همداسې يې وکړل.

د اجتماعي مقاطعې په همدې سخت حالت کې د غسان پاچا کعب بن مالک د خپل هېواد پلازمېنې ته وبللو چې اکرام او عزت يې وکړي، د غسان استازی کعب ته راغی او د هغه يو خط يې ورکړ، کعب خط واخيست او په تنور کې يې واچولو.

کله چې ددې درې واړو مسلمانانو د نفسونو ښه تصفيه وشوه د کومې چې الله جل جلاله اراده کړې وه په داسې حال کې چې د هغوی نفسونه د هغوی لپاره تنگ

شوی وو او دا ځمکه د ټول پراخوالي سره په هغوی تنگه شوې وه، الله تعالی هغوی د ازیمینست څخه آزاد کړل او د هغوی توبه یې قبوله کړه او د اووه آسمانونو نه بره یې د هغوی په حق کې قرآن نازل کړ.

الله تعالی فرمایي:

{لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَقُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨)}

{ التوبة : ١١٧-١١٨ } په رښتیا چې الله پاک په خپل پیغمبر او هم یې په هغو مهاجرینو او انصارو لورینه وکړه چې په سختیو کې یې د پیغمبر تابعداري کړې وه، که څه هم نږدې وو چې د ځینو زړونه د ورانۍ په لور کاره شي بیا پرې الله پاک لورینه وکړه اوله کېږدونه یې وژغورل .

بې شکې چې الله پاک پرهغوی ډېر مهربان او ډېر د رحم څښتن دی، او پرهغو درې تنو یې هم لورینه وکړه چې د غزاه نه وروسته پاتې کړای شوی وو، آن تردې چې دا پراخه ځمکه پرې تنگه اوخپل ځانونه یې هم پرې تنگ شوي وو، او پوخ باور یې راغلی ؤ چې د الله جل جلاله له قهر نه د خلاصون ځای پرته له هغه نه بل هېڅ نشته . بیا الله جل جلاله پرهغوی لورینه وکړه ترڅو هغوی توبه وباسي، بې له شکې چې الله جل جلاله توبه منونکې او ډېر مهربان دی .

د تبوک غزاه اخري غزاه:

د تبوک په غزاه سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم غزاه گانې پای ته ورسېدې هغه چې تعداد یې ۲۷ ته رسېږي او د هغې او وړې لښکرې چې تعداد یې ۶۰ ته رسېږي په دې ټولو کې جگړه نه وه واقع شوې، په دې ټولو غزاه گانو کې د دواړو طرفونو د مړو شمېره د ۱۰۱۸ څخه زیاته نه وه، دې غزاه گانو د بې شمېره خلکو چې تعداد یې یوازې الله جل جلاله ته معلوم دی د وینې له توییدو ژغورلي دي او د عربو په ټاټوبي کې یې داسې امنیت او استقرار رامنځ ته کړی ؤ چې یوې ښځې به د حیرې څخه ترمکې پورې په داسې ډاډ او اطمینان سفرکولای شو، چې د الله پرته به بل د

هېچا څخه څه نه وررسېدل.

په اسلام کې لومړی حج او د براءت نزول
د هجرت په نهم کال حج فرض شو، رسول الله صلى الله عليه وسلم ابوبکر په
همدې کال د حج د امير په حيث مکې ته واستول چې له مسلمانانو سره د حج مناسک
اداء کړي .

د ابوبکر رضی الله عنه سره ۳۰۰ سړي د حج د فريضې د اداء کولو لپاره د مدينې
څخه مکې ته ولاړل، بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم علي بن ابی طالب رضی الله
عنه راوغوښته او ورته يې وويل: مکې ته ولاړ شه او هلته خلکو ته اعلان وکړه چې
جنت ته کافر نه شي داخلېدای، او د سړکال څخه ورسته به هېڅ مشرک حج ته نه
راځي او هېڅوک به د بيت الله څخه لوڅ طواف نه کوي.

د وفدونو کال

مدینې ته د وفدونو راتلل:

په داسې حال کې چې مکه هم د الله جل جلاله په فضل فتحه شوه او نبي عليه السلام د تبوک د غزاء څخه روغ رمټ د غنیمتونو سره مدینې ته راستون شوی ؤ، د اسلام مرکز مدینې ته د هر لوري څخه د وفدونو د راتګ لړۍ پیل شوه. دا وفدونه به خپلو ځایونو ته په داسې حال کې ستنېدل چې اسلام ته د بلنې کلک هوډ او ولوله او د بت پرستۍ او جاهلي شعائرو، رواجونه او مظاهرو سره به یې کلکه کرکه په زړونو کې د ځان سره وړله.

ضمام بن ثعلبه د بني سعد بن بکر د قبیلې د وفدونو په توګه مدینې ته راغی او بیا خپل قوم ته د اسلام د یو داعي په توګه ستون شو، قوم ته په رسېدو یې اوله خبره دا وکړه: لات او عزى نانباد او نامراد شول، د قوم سړو ورته وویل: یا ضمام! داسې مه وایه، د جزام له مرضه ووېرېږه، د پمنکي او لېونتوب څخه ووېرېږه.

هغه وویل: هلاک شی، په الله جل جلاله قسم چې لات او عزى نه ضرر رسولی شي او نه ګټه. الله جل جلاله خپل استازی د یو روښانه کتاب سره راستولی دی، چې ددې کتاب په واسطه تاسې د شرک او د جاهلیت څخه وژغورئ. زه ګواهي ورکوم چې د یو الله جل جلاله پرته بل هېڅوک د عبادت او پرستش وړ او لایق نه شته، هغه شریک نه لري او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله بنده او رسول دی.

زه همدا اوس د هغه صلی الله علیه وسلم له لوري تاسې ته راغلی یم او هغه څه مې د ځان سره راوړي چې تاسې ته یې امر کوي او هغه څه چې تاسې ورڅخه منع کوي. په همغه ورځ تر مابینام پورې د هغې قبیلې او کلي ټول خلک مسلمانان شول.

مشهور سخي عدي بن حاتم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغی او د هغه د نېکو اخلاقو او تواضع په لیدلو یې اسلام قبول کړ او ویې ویل: دا د کوم پاچا اخلاق نه دي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم مُعَاذُ بنِ جَبَل او ابو موسى اشعري رضی الله عنه
 یمن ته د اسلام د دعوت او بلنې لپاره واستول. او امر یې ورته وکړ چې د خلکو سره
 نرمي وکړي، سختي ونه کړي او زیری ورکړي او خلک د دین څخه بیزاره نه کړي.
 مغیره بن شعبه یې طائف ته ولېږه، هغه د طائف تر ټولو لوی بت مات کړ. بیا د څو
 سړو سره د طائف د کلا په لور دېوال پورته شو او ځمکې سره یې برابر کړ. بیا د طائف د
 خلکو یو وفد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی او د هغه ستاینه یې وکړه.
 مدینې ته راتلونکي وفدونو به د اسلام تعلیمات زده کول او د دین پوهه به یې
 حاصلوله، د رسول الله صلى الله عليه وسلم اخلاق او د صحابه کرامو ورسره ژوند او
 کړه وپړه یې لیدل.

د نبوي جومات په انگر کې ورته څیمې درول شوې وې، هغوی به قرآن اورېده او
 مسلمانان به یې د لمونځونو د اداء کولو په حالت کې لیدل او هرڅه به یې چې په زړونو
 کې گرځیدل په پوره صراحت به یې د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنې
 کولې.

رسول الله صلى الله عليه وسلم به هم ورته خورا په وضاحت او حکمت سره
 ځوابونه ورکول او د قرآن کریم په آیتونو به یې استدلال کولو چې په اورېدلو به یې
 هغوی پوره مطمئن کېدل او ایمان به یې راوړلو.
 د زکات فرضیت:

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هجرت په نهم کال په مسلمانانو زکات
 فرض شو.

حجة الوداع (وروستنی حج)

د حجة الوداع وخت:

کله چې د الله تعالی کور (بیت الله شریف) د شرک د پلټنې او بُتانو څخه پاک کړای شو او د مسلمانانو زړونه د بیت الله شریف د لیدنې او حج لپاره د مینې څخه خپې وهلې ځکه چې ډېر وخت کیده چې هغوی د بیت الله شریف څخه لیرې پاتې شوی وو، د بیت الله سره د مینې او محبت جام ترڅنډو ډک شوی ؤ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د جدایې شېبې رانږدې شوې وې او ددې ضرورت ؤ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د امت سره مخه ښه (الوداع) وکړي. په دغسې وخت کې الله تعالی خپل پیغمبر ته د حج کولو اجازه وکړه، د بعثت څخه وروسته تردې وخته رسول الله صلی الله علیه وسلم د نوي شریعت په اساس حج نه وو اداء کړی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د بیت الله شریف د لیدنې او حج کولو په اراده له مدینې څخه ووت غوښتل یې چې د مسلمانانو د یو لوی جماعت سره ملاقات او لیدنه وکړي او هغوی ته د دین د تعلیماتو او حج د احکامو تعلیم او ښوونه وکړي او د الله جل جلاله له لوري ورسپارل شوې گواهي او شهادت اداء او ورکړل شوی امانت ورسوي او خپل اخیرني وصیتونه ورته وکړي او د مسلمانانو څخه پخه وعده او میثاق واخلي، او د جاهلیت ټولې ښې او آثار محوه، نابود او پایمال کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د سلو زرو څخه زیاتو مسلمانانو سره حج اداء کړ او دا حج د ((حجة الوداع)) او ((حجة البلاغ)) په نامه ونومول شو.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم حج:

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د حج اراده وکړه خلکو ته یې خبر ورکړ چې زه حج کوم مسلمانانو هم د حج د سفر لپاره تیارې وکړ.

د مدینې شاوخوا اوسېدونکو چې کله دا آواز واورېده هغوی هم د رسول الله

صلی الله علیه وسلم سره د حج د اداء کولو په اراده مدینې ته راغلل، په لاره کې هم یې شمېره خلک د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یوځای شول چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه مخکې وروسته بنی او چپ طرف ته د سترگو تر لید پورې د انسانانو سیلاب روان وو.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د ذی القعدې د میاشتې په ۲۶ نېټه له ماسپښین څخه وروسته په داسې حال کې له مدینې څخه روان شو چې مسلمانانو ته یې د یوې لنډې خطبې په ترڅ کې د احرام احکام، واجب او سنتونه بیان کړل. د سفر د شروع کولو سره یې تللیه ویل پیل کړل ((لیبک اللهم لیبک، لیبک لاشریک لک لیبک، ان الحمد والنعمه لک والمالک لا شریک لک لیبک)).

زه حاضر او چمتویم، یا الله! زه حاضر یم، زه ستا د حکم منلو لپاره حاضریم، ته هېڅ شریک نه لرې، زه حاضریم، ټول صفتونه تالره دي او ټول نعمتونه ستا له لوري دي، پادشاهي او واک ستا دی او ته هېڅ شریک نه لرې.

د یوې هفتې اوږد او ستونزمن سفر څخه وروسته د ذی الحجې د میاشتې په څلورمه نېټه مکې مکرمې ته ورسید. مسجد الحرام ته ننوت، د بیت الله شریف طواف یې وکړ، د صفا او مروه ترمنځ یې سعی وکړه او څلور ورځې په مکه مکرمه کې پاتې شو. بیا د ترویې (د ذالحجې په اتمه) ورځ د مسلمانانو سره د منی په لور ولاړ، کله چې هلته ورسېده د ماسپښین او بیا د مزدیگر لمونځ یې اداء کړ او شپه یې هملته تېره کړه. کله چې د ذالحجې د نهمې ورځې (چې د جمعې سره برابر ؤ) لمر راپورته شو د منی څخه یې د عرفات په لور حرکت وکړ، کله چې عرفات ته ورسیده غرمه یې خلکو ته په داسې حال یوه عظیمه خطبه وکړه چې په خپلې سورلی سپور ؤ.

په دې عظیمه خطبه کې یې د اسلام اصول او قواعد بیان کړل او د شرک او جاهلیت بنسټونه یې ونړول. او د هغه محرماتو تحریم یې مقرر کړ چې ټول ادیان یې په تحریم اتفاق لري چې هغه وینه، مال او ناموس دي، او د جاهلیت ټولې چارې یې ترېښو لاندې او پایمال کړې.

د جاهلیت سود او ریايي ټوله باطله او له منځه یوړه او مسلمانانو ته یې د ښځو سره په ښه سلوک او ښېښې توصیه او سپارښتنه وکړه او د ښځو حقوق او

مسئولیتونه یې بیان کړل او ویې فرمایل: په سړو باندې دوسې مطابق د ښځو نفقه او لباس واجب دی.

په حجة الوداع کې رسول الله صلی الله علیه وسلم امت ته امر وکړ چې د الله جل جلاله په کتاب منځولې ولگوئ. او ویې فرمایل چې ترهغې به مسلمانان یې لارې او گمراه نه شي ترکومه یې چې د الله جل جلاله په کتاب منځولې لگولې وي او مسلمانانو ته یې خبر ورکړ چې له تاسې څخه به د کتاب الله په اړه پوښتنه کېږي. بیا یې له هغوی څخه پوښتنه وکړه چې تاسې په دې اړه څه ویاست او څه گواهي ورکوئ؟ هغوی ټولو وویل: مونږ گواهي ورکوو چې تاسې د الله تعالی پیغام مونږ ته ورسولو، امانت مو اداء کړ او نصیحت مو وکړ. بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د شهادت گوته د آسمان په لوري پورته کړه او درې ځلې یې الله جل جلاله په هغوی گواه کړ. او بیا یې ورته امر وکړ چې هر حاضر به غائبو ته دا خبرې، احکام او نصائح رسوي.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خطبه پوره کړه نو بلال ته یې د اذان کولو امر وکړ، بیا یې اقامت ووايه او د ماسپښین لونځ یې دوه رکعت په جماعت سره اداء کړ، بیا یې د مازدیگر د لمانځه لپاره اقامت وکړ او په جماعت سره یې دوه رکعت له لونځ اداء کړ، کله چې د لمانځه څخه فارغ شو په خپله اوبښه سپور د عرفات میدان ته د ودرېدو لپاره ولاړ، د لمر پریوتو پورې یې د الله جل جلاله په حضور کې د دعاء، زاری او عاجزی لاسونه ترسینې داسې پورته کړي و لکه کوم مسکین چې ډوډۍ غواړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم دا دعاء کوله:

((اللهم انک تسمع کلامي، وترى مکانی، وتعلم سرى وعلائیتى، ولا یخفى علیک شیء من امری، انا البائس الفقیر، المستغیث، المستجیر، الوجل المشفق، المقر، المعترف بذنوبی، اسالک مسالة المسکین، وابتهل الیک ابتهاال المذنب الذلیل، وادعوک دعاء الخائف الضریر، من خضعت لک رقبته، وفاضت لک عیناه وذل جسده، ورغم انفه لک اللهم لا تجعلی بدعائک رب شقیاء، وکن بى رؤوفاً رحیماً، یاخیر المسؤولین، ویا خیر المعطین))

یا الله! ته زما خبرې اورې، ته ما وینې ته زما په پټو او ښکاره حالاتو خبر یې، زما

هېڅ له تا څخه پټ نه دي، زه نا هیلې او فقیر، مرسته غوښتونکې او پناه دروړونکې خائف او وېرېدونکې، په خپلو گناهونو اقرار او اعتراف کوونکې یم، زه له تا نه د مسکین په څېر سوال او غوښتنه کوم، او د خوار او ذلیل گناهگار په توگه زاري درته کوم زه له تا نه د ډېر محتاج وېرېدونکې په څېر غوښتنه او دعاء کوم، هغه څوک چې غاړه یې تاته ښکته شوې ده، او سترگې یې ستا په در کې اوښکې تویوي، او بدن یې ستا په وړاندې خوار او ذلیل دی او پزه یې ستا په وړاندې په خاورو ککړه ده، یا الله! ما په خپله دعاء ناامید او بدبخته نه کړې، په ما باندې رحم او مهرباني وکړه یا ښه سوال اوریدونکيه! او یاښه ورکوونکيه!!

او هلته دا آیت نازل شو:

{...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...} [المائدة : 3] نن ما تاسې لپاره ستاسې دین بشپړ کړ او په تاسې مې خپل نعمت پوره کړ، او اسلام مې تاسې لپاره د دین په توگه غوره کړ.

کله چې لمر پریوت د عرفات څخه را کوز او مزدلفې ته ولاړ او هلته یې د ماښام او ماسختن لمونځونه په جماعت سره اداء کړل، بیا یې ترسهار پورې استراحت وکړ. د سهار د راختو نه وروسته یې په لومړي وخت کې د سهار لمونځ اداء کړ.

بیا د خپلې سورلۍ په واسطه مشعر الحرام ته ولاړ مخ په قبله ودرېده او په دعاء، زاری، تکبیر او تهلیل یې شروع وکړه، بیا دلر ختلو څخه مخکې په تیزی سره له مزدلفې څخه منی ته ولاړ او په جمره العقبه کې یې شیطان په کانو وویشت. بیا منی ته واپس راغی خلکو ته یې له فصاحت او بلاغت څخه ډکه خطبه وفرمایله: خلکوته یې د اختر د ورځې د حرمت، احترام او فضیلت په اړه خبرې وکړې او خلکو ته یې د نورو ښارونو په پرتله د مکې حرمت او فضیلت واضح کړ.

او د هغه چا د خبرې د اورېدو او اطاعت امر یې ورته وکړ چې د الله جل جلاله د کتاب په رڼا کې د دوی قیادت او لارښودنه کوي او خلکو ته یې امر وکړ چې د هغه صلی الله علیه وسلم څخه د حج احکام زده کړي. او خلکو ته یې امر وکړ چې زما د تلو وروسته کافر نه شي چې ځینې د ځینو نورو ځټونه پرې کړي او خلکوته یې وویل: زما خبرې نورو خلکوته ورسوي. او په هغې خطبه کې یې داهم وویل:

(اعبدوا ربکم، وصلوا خمسکم، وصوموا شهرکم، واطيعوا اذا امرکم، تدخلو جنة ربکم)

ای خلکو د خپل رب عبادت وکړئ، پنځه وخته لمونځ اداء کړئ د رمضان د میاشتې روژې ونیسئ، او د خپلو مشرانو او مسوولینو اطاعت وکړئ، د خپل رب جنت ته به داخل شئ.

او بیا یې خلک رخصت کړل او الوداع (مخه ښه یې ورته وویل). نو ځکه خلک دې ته حجة الوداع وایي. بیا په منی کې د حالې ځای ته ولاړ او ۶۳ قربانیانې یې په خپل لاس حالې کړې. د قربانیو دا تعداد چې په خپل لاس یې ذبحه کړې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر د کلونو سره سمون خوري، نوره ذبحه (حلاله) یې بس کړه او بیا یې علي رضی الله عنه ته امر وکړ چې د سلو څارویو پاتې هغوی حلال کړي، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم قرباني وکړه نایي یې راوغوښته سړيې وخواړه او خپل وینښتان یې هلته په موجودو خلکو باندې وويشل.

بیا مکې مکرّمې ته سپور ولاړ هلته یې طواف افاضه یا طواف زیارت وکړ. بیا د زمزم څاه ته ورغی په ولاړه یې د زمزم اوبه وڅښلې بیا په همغه ورځ بېرته منی ته ولاړ شپه یې هلته وکړه، د اختر په دوهمه ورځ یې د لمر د زوال پورې انتظار وکړ، کله چې زوال وشو له خپل پړاو ځای څخه د شیطانانو د ویشتلو لپاره ولاړ، اول یې لومړۍ جمره بیا منځنۍ جمره او بیا یې درېیمه جمره چې جمره العقبة ورته ویل کېږي وويشتلې.

د تشریق درې ورځې په منی کې پاتې شو او د جمر ویشتل یې پوره کړل او بیا مکې ته ولاړ هلته یې د شپې په اخري برخه کې د رخصتۍ طواف وکړ او خلکو ته یې د سفر امر وکړ او د مدینې په لور روان شو، کله چې ذوالحلیفې ته ورسېده هلته یې شپه وکړه، کله چې مدینې ته نږدې شو او مدینه ورته ښکاره شوه درې ځلې یې تکبیر ولوست او وېی ویل:

(لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، اَيُّوْنَ، تَائِيُوْنَ، عَابِدُوْنَ، سَاجِدُوْنَ، لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ، صَدَقَ اللّٰهُ وَعَدُهُ، وَ نَصَرَ عَبْدُهُ، وَ هَزَمَ الْاَظْرَابَ وَحْدَهُ))

نه شته لایق د عبادت مگر یوازې یو الله جل جلاله دی، هېڅ شریک نه لري، پادشاهي او ثناء هغه لره ده او هغه په هر څه قادر دی مونږ راگرځېدونکي یو، توبه کوونکي یو، عبادت کوونکي یو، سجده کوونکي یو، او د خپل رب حمد بیانوونکي یو، الله تعالی خپله وعده رښتینې کړه، د خپل بنده مرسته یې وکړه او یوازې یې ډلو ته ماتې ورکړه. بیا د ورځې په رڼا کې مدینې منورې ته داخل شو.

وفات:

د تبلیغ، شریعت او رسالت مسؤولیت پوره شو او د الله تعالی سره د ملاقات او لیدنې وخت رانږدې شو.

کله چې د اسلام سپېڅلي دین د کمال څوکې ته ورسېد او د الله تعالی دا فرمان نازل شو:

{...الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...} [المائدة: ٣] نن مې تاسې لپاره ستاسې دین کامل کړ او خپل نعمت مې تاسې لپاره پوره کړ او اسلام مې تاسې ته دین غوره کړ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله پیغام ورسولو او د الله جل جلاله له لوري ورسپارل شوی امانت یې اداء کړ او د الله په لاره کې یې حق جهاد وکړ. په اسلام کې د ډلو ډلو خلکو په داخلیدو الله تعالی د خپل پیغمبر سترگې یخې کړې. بیا الله تعالی خپل نبي ته ددې نړۍ څخه جدا کېدو او کوچ کولو خبر ورکړ او په دې سره د الله جل جلاله د ملاقات وخت رانږدې شو، الله تعالی ددې اعلان په دې توګه وکړ:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ (١) وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا (٢) فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا (٣)

کله چې د الله جل جلاله مرسته راغله او لویه فتحه مو په برخه شوه او خلک دې ولیدل چې ډلې ډلې د الله جل جلاله دین ته ننوځي نو د خپل رب پاکي او ثناء ووايه او بڅښنه ترې وغواړه بېشکه هغه توبه مننونکی دی.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم وروستنی ناروغي:

د صفر د مياشتې په وروستيو شپو کې ناروغي او تکليف شروع شو. ناروغي

پیل داسې ؤ چې نیمه شپه رسول الله صلى الله عليه وسلم د بقیع هدیرې ته ولاړ او هلته یې پرېو ته دعاء وکړه او د الله جل جلاله څخه یې ورته بڅښنه وغوښته بیا بېرته کور ته راغی او د همغې ورځې په سهار کې پرې درونه شروع شول.

د مؤمنانو مور عائشه رضی الله عنها وایي چې کله رسول الله صلى الله عليه وسلم د بقیع له هدیرې څخه راستون شو زما په سر کې شدید درد ؤ ما ویل چې واه! سر مې سر مې مات شو، رسول الله صلى الله عليه وسلم وویل: یاعائشې رضی الله عنها په الله جل جلاله سوگند زما سر ډېر زیات دردمند دی او بیا یې درد نور هم زیات شو، هغه صلى الله عليه وسلم د میمونې په کور کې ؤ، خپلې ټولې بیسانې یې راوغوښتې او ورڅخه یې اجازه وغوښته چې د ناروغتیا شپې ورځې به د عائشې رضی الله عنها په کور کې تېرې کړي. ټولو ورته په خوښۍ اجازه وکړه. بیا یې د خپلې کورنۍ د دوه سړو فضل بن عباس او علي بن ابی طالب رضی الله عنه په اوږو لاسونه ایښي د میمونې له کور څخه د عائشې رضی الله عنها د کور په لور په داسې حال کې روان شو چې پښې یې په د ځان پسې رابښکودې او سر یې تړلی ؤ تردې چې د عائشې رضی الله عنها خونې ته ورسېده.

عائشه رضی الله عنها وایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په مرض الموت (هغه مرض چې ورڅخه وفات شو) کې وویل: یاعائشې! د هغو خوږو درد او تکلیف اوس هم احساسوم کوم مې چې خیبر کې خوړلي وو، زه اوس احساسوم چې د هغه زهرو له وجې زما ښارګ قطع کېږي.

وروستی لښکر:

رسول الله صلى الله عليه وسلم د عمر په وروستیو ورځو کې اسامه بن زید بن حارثه د یو لښکر د قوماندان په توګه شام ته واستولو او امر یې وکړ چې اسلامي لښکر باید د بقاء د الخلیل او الدارون منطقي چې د فلسطین د خاورې برخې دي پایمال کړي. د اسامه په لښکر کې د انصارو او مهاجرینو ستر ستر شخصیتونه لکه عمر بن الخطاب شامل وو.

رسول الله صلى الله عليه وسلم په داسې حال کې د اسامه لښکر ته د تګ امر وکړ چې د هغه مبارک صلى الله عليه وسلم مرض ساعت په ساعت سختېده، اسامه د

خپل لبنکر سره له مدینې نه بیرون د الجُرف په نوم ځای کې پړاو اچولی ؤ .
 بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات نه وروسته ابوبکر صدیق رضی
 الله عنه د اسماء لبنکر د رسول الله صلی الله علیه وسلم د غوښتنې او رغبت د تحقق
 او د هغه صلی الله علیه وسلم د هدف او مراد د پوره کولو په خاطر تنفیذ او اجراء کړ .
 رسول الله صلی الله علیه وسلم د مرض الموت په وخت کې مسلمانانو ته امر وکړ
 چې لکه څنګه چې ما د وفدونو هرکلی کاوه، تا سې هم د وفدونو هرکلی وکړئ او امر یې
 ورته وکړ چې په جزیره العرب کې دوه دینونه پرېنږ دي . رسول الله صلی الله علیه
 وسلم وفرمایل: د جزیره العرب څخه مشرکان وشړئ .
 مسلمانانو ته دعاء او د تکبر څخه یې منع کول:

د مرض او تکلیف په ورځو کې یوه ورځ څو مسلمانان د عایشې رضی الله عنها
 په کور کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پوښتنې لپاره راټول شول، رسول الله
 صلی الله علیه وسلم هغوی ته ښه راغلاست وویل او هغوی ته یې د هدایت، نصرت
 او توفیق دعاء وکړه او ویې فرمایل: زه تاسې ته د الله څخه د وېرې امر کوم، او د الله
 جل جلاله څخه تاسې لپاره د رحمت غوښتنه کوم او زه تاسې الله سبحانه و تعالی ته
 سپارم .

او زه تاسې ته د هغه له لوري ښکاره او څرګند وېروونکی یم او تاسې ته وایم چې
 د الله جل جلاله په ځمکه او بندګانو لویې او تکبر ونه کړئ . الله تعالی ما او تاسې ته
 ويلي دي:

{تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فُسَادًا وَالْعَاقِبَةُ
 لِلْمُتَّقِينَ (٨٣)} [القصاص: ٨٣] د آخرت کور هغو خلکو ته ورکوو چې په ځمکه کې لویې
 نه غواړي او ښه انجام د متقینو دی او فرمایلي یې دي:

{الْأَنسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ (٦٠)} [الزمر: ٦٠]

آیا جهنم د تکبر کوونکو ځای نه دی؟

د دنیا سره بې رغبتۍ او د زیات مال څخه کرکه:

عائشې رضی الله عنها ويلي دي: رسول الله صلی الله علیه وسلم د مرګ په
 مرض کې وفرمایل: یا عائشې! هغه سره زر څه شول؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم

هغه په خپل لاس کې اړول را اړول او ویل یې: چی که محمد د الله تعالی سره په داسی حال کې ملاقات وکړي چی دا زر ورسره پاتی و! نو الله به ورسره څه معامله کوي. بیا یې وفرمایل: دا ټول د الله په لار کې خیرات کړه. او هېڅ ترې پرېږدي. د لمانځه اهتمام او د ابوبکر امامت:

کله چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم دردونه زیات شول نو ویې فرمایل: آیا خلکو لمونځ کړی؟ مونږ ورته وویل: نه ای د الله رسوله صلی الله علیه وسلم هغوی ستا انتظار کوي. بیا یې وفرمایل: لگن کې راته اوبه کېږدی، اوبه ورته کېښودل شوې، اودس یې وکړ، بیا یې جومات ته د تلو اراده وکړه، بې هوشي پرې راغله، بیا رانښه شو، بیا یې وفرمایل: آیا خلکو لمونځ کړی؟ هغوی وویل: نه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ستا انتظار کوي. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: لگن کې راته اوبه کېږدی، اوبه یې ورته کېښودې اودس یې وکړ، بیا یې جومات ته د تلو اراده وکړه چې بې هوشي پرې راغله، بیا راپورته شو ویې فرمایل: آیا خلکو لمونځ کړی؟ خلکو وویل: نه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ستا انتظار کوي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: په لگن کې راته اوبه کېږدی، اوبه یې ورته کېښودې اودس یې وکړ بیا یې جومات ته د تلو اراده وکړه، بې هوشي پرې راغله، بیا راپورته شو.

ویې فرمایل: آیا خلکو لمونځ کړی؟ صحابه کرامو ورته وویل: نه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ستا انتظار کوي. ټول خلک په جومات کې راټول شوي وو انتظار یې کولو چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د ماسختن لمونځ وکړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر رضی الله عنه ته خبر ولېږه چې د خلکو امامت وکړه، ابوبکر رضی الله عنه چې په زړه نری او زړه سوانده سپری ؤ عمر رضی الله عنه ته یې وویل: ته د خلکو امامت وکړه، عمر رضی الله عنه وویل: ته ددې کار لپاره ډېر وړ یې.

بیا ابوبکر رضی الله عنه په هغو ورځو کې د خلکو امامت وکړ. کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مرض لږ کم شو، د دوه سړو عباس او علي بن ابی طالب رضی الله عنهما په اوږو د ماسپینین د لمانځه لپاره یې جومات ته تشریف یووړ، کله چې ابوبکر ولیده غوښتل یې چې وروسته شي رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته په

اشاره وویل: وروسته نه شې بیا یې عباس او علي رضی الله عنهما ته امر وکړ چې د ابوبکر رضی الله عنه په څنګ کې یې کینوي ابوبکر رضی الله عنه په ولاړه او رسول الله صلی الله علیه وسلم په ناسته لمونځ اداء کړ.

وروستنۍ خطبۀ (خطبۀ الوداع):

رسول الله صلی الله علیه وسلم په داسې حال کې چې سر یې تړلی په منبر ناست ؤ وفرمایل: د الله جل جلاله د بندګانو څخه یو بنده ته الله تعالی د دنیا او آخرت ترمنځ د یو د غوره کولو اختیار ورکړ هغه آخرت ته ترجیح ورکړه. ابوبکر رضی الله عنه ددې خبرې په معنی پوه شو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم هدف خپل ځان دی، په دې سره یې وژړل او ویې ویل: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ له تا خپل ځانونه او اولادونه قرباتوو.

مسلمانانو ته اخري کتنه په داسې حال کې چې هغوی د لمانځه لپاره په صفونو

کې ولاړ وو:

ابوبکر رضی الله عنه به مسلمانانو ته د لمانځه امامت کولو، د دوشنبې ورځ صحابه کرام رضی الله عنهم د سهار د لمانځه د اداء کولو لپاره په صفونو کې ولاړ وو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلې کوتې پرده کش کړه، مسلمانانو ته یې لیدل چې د خپل رب په وړاندې په صفونو کې ولاړ وو او لیدل یې چې د هغه د دعوت او جهاد نیالګي څنګه میوه داره ونه جوړه شوې، په دې سره یې زړه له خوشحالی ډک شو، مخ یې له ډېرې خوشحالی څخه ځلیده.

صحابه کرام رضی الله عنهم فرمایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم د عائشې

رضی الله عنها د کوتې پرده اوچته کړه مونږ ته ولاړ ؤ او راکتل یې، مبارک مخ یې د قرآن کریم د پاڼې په څېر روښانه ؤ او تبسم یې کاوه، نږدې وه چې د ډېرې خوشحالی له کبله مو لمونځ فاسد شي، گمان مو وکړ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته راوځي، بیا یې مونږ ته په اشاره وویل: چې لمونځ مو پوره کړئ، پرده یې بېرته رابنځته کړه او په همدې ورځ وفات شو.

د قبرونو څخه جومات جوړولو او هغې ته د عبادت کولو څخه منع:

وروستی خبره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژوند کې وکړه دا یې وفرمایل: الله تعالی دې یهود او نصاری هلاک کړي، هغوی د خپلو پیغمبرانو د قبرونو څخه جوماتونه جوړکړل، د عربو په ځمکه به تر دې وروسته دوه دینونه نه پاتې کېږي. عائشه رضی الله عنها او ابن عباس رضی الله عنه فرمایي: کله چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سا وتل شروع شول خپل دستمال یې په مخ باندې واچوه، بیا یې مخ ښکاره کړ ویې فرمایل: په یهودو او نصاراو باندې دې د الله لعنت وي د خپلو پیغمبرانو د قبرونو څخه یې جوماتونه جوړ کړي دي. رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د کار څخه خپل امت وېرول او منع کول غوښتل.

وروستنی وصیت:

کله چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم مرگ نږدې شو عمومي وصیت یې دا ؤ ((الصلاة وما ملکت أیمانکم)) د لمانځه په اړه د الله جل جلاله څخه ووپېږئ او پوره اهتمام پرې وکړئ او د هغو خلکو په اړه د الله جل جلاله څخه ووپېږئ چې ستاسې د لاس لاندې دي. ترهغې پورې یې مسلمانانو ته همدا وصیت کاوه چې سا یې مری ته راورسېده. علي رضی الله عنه وایي: رسول الله صلی الله علیه وسلم خلکو ته د لمانځه، زکات او د لاس لاندې خلکو په اړه توصیه کوله.

عائشه رضی الله عنها وایي: زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دمولو لپاره ورغلم، سترگې یې د آسمان په لور پورته کړې وې او دا یې ویل: في الرِّقِيقِ الْأَعْلَى في الرِّقِيقِ الْأَعْلَى عائشه رضی الله عنها وایي: عبدالرحمن بن ابی بکر رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم خونې ته راغی په لاس کې یې د خرما یوه شنه لښته وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم لښتې ته وکتل، ما گمان وکړ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یې غواړي او ضرورت ورته لري. د عبدالرحمن څخه مې لښته واخیسته گرد مې ترې وڅنډه بیا مې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړه په ښه توگه یې هغه واخیسته بیا یې بېرته ماته راکول غوښتل چې د لاس څخه یې پرېوته، عائشه رضی الله عنها وایي: د اوبو یو ډک لوبښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې ایښی ؤ چې لاس به یې په کې لدولو او په مخ مبارک به یې رانښکوده، بیا یې

وویل: ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ لِمَوْتٍ لَسَكْرَاتٍ)) د الله جل جلاله پرته د عبادت وړ او مستحق نه شته، په رښتیا چې مرگ ډېرې سختی لري.

بیا یې د شهادت گوته پورته کړه او ویې ویل: فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى ((د لوړې مرتبې ملګري په طرف، د لوړې مرتبې ملګري په طرف)) ترهغې پورې یې همدا ویل چې روح یې قبض شو او لاس یې په اوبو کې پاتې شو.

عائشه رضی الله عنها وایي: کله چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنګندن شروع شو سر یې زما په ورون ایښی ؤ د څه وخت لپاره پرې بې هوشي راغله، بیا بیدار شو، سترګې یې د کوټې د چت په لور پورته کړې او ویې فرمایل: ((اللَّهُمَّ الرَّفِيقُ الْأَعْلَى)) یا الله تا سره د ملاقات لپاره لیواله یم، همدا وروستۍ خبره وه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژوند کې وکړه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم له نړۍ څخه رخصت شو:

رسول الله صلی الله علیه وسلم په داسې حال کې له دنیا څخه رخصت شو چې د عربو په ټوله لویه وچه یې حکومت کاوه او د نړۍ پاچاهان ورڅخه وېرېدل، خو تر شا یې نه یو دینار او نه کوم درهم نه کوم غلام او نه کومه وینځه او نه کوم بل شی پرېښوده. یوازې یوه سپینه کچره او وسله او څه ځمکه یې وه چې هغه یې هم صدقه کړه او په داسې حالت کې وفات شو چې زغرې یې د یو یهودي سره د دېرش پیمانو وربشو په بدل کې گرو وه او تر مرگ پورې یې دا وس پیدا نه کړ چې خپله زغرې له یهودي څخه را خلاصه کړي. د وروستي مرض په وخت کې ورسره شپږ یا اووه دینار وو، عائشې رضی الله عنها ته یې امر وکړ چې همدا اوس یې خیرات کړه.

د مسلمانانو مور عائشه رضی الله عنها وایي: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شو زما په کور کې د خوراک هېڅ نه وو چې ډي روح یې وځوري یوازې زما د کوټې په تاخچه کې د وربشو نیمه ډوډۍ وه همغه مې خورپه هغه هم خلاصه شوه. د هجرت یوولسم کال د ربیع الأول د میاشتې ۱۲ نېټه د دوشنبې ورځ د لمر د زوال څخه وروسته وخت ؤ چې د درې شپیتو کلونو په عمر رسول الله صلی الله علیه وسلم له دې فاني دنیا څخه رخصت شو او ټول امت یې غم خپلی پرېښود. دا د مسلمانانو لپاره تر ټولو توره، له وحشت ډکه او د مصیبت ورځ وه بلکې د ټول انسانیت لپاره د ازیمینت

ورځ وه . لکه څنگه یې چې د پیدایښت ورځ په ټولو ورځو کې د ډېر سعادت او خوشحالی ورځ وه.

حضرت انس او ابوسعید خدری رضی الله عنهما وایي: په کومه ورځ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته راغی هرڅه رڼا رڼا شول، او په کومه ورځ چې وفات شو هرڅه تیاره شول .

ام ایمن ژړل پوښتنه ورڅخه وشوه ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مرگ ژاړې؟ هغې وویل: زه پوهېدم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به خامخا مري خو ژاړم په دې چې وحې له مونږ څخه بنده شوه.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات خبر او صحابه کرام رضی الله عنهم: د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د ډېرې مینې له وجې صحابه کرامو رضی الله عنهم باندې د هغه د وفات خبر د تنډر په څېر نازل شو ځکه چې هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم ترسیوري لاندې ژوند کاوه لکه څنگه چې اولادونه د پلرونو په سیوري کې ژوند کوي، بلکې له دې هم زیات رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نږدې وو.

الله تعالی فرمایلي دي:

{لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۲۸)} [التوبة: ۱۲۸] وگورئ تاسې ته یو پیغمبر راغلی دی چې په خپله له همدا تاسې څخه دی، په زیان کې ستاسې لوېدل پر هغه گران تمامېږي، هغه ستاسې د رغېدنې حرصناک دی، د مؤمنانو له پاره هغه خواخوږی او زړه سواندی دی .

هر صحابي رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډېر عزت کاوه او ترټولو زیاته مینه یې ورسره کوله له همدې کبله یې د هغه د وفات خبر نه شو زغملی . عمر رضی الله عنه د هغو صحابه کرامو رضی الله عنهم په سر کې قرار لږه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مرگ خبر یې نه شو زغملی . مسجد ته ولاړ خلکو ته یې تقریر شروع کړ ویې ویل: رسول الله صلی الله علیه وسلم به ترهغې نه مرکېږي ترڅو چې الله تعالی ټول منافقین نیست او نابود کړي.

د ابوبکر صدیق رضی الله عنه غوڅ دریځ:

ابوبکر صدیق رضی الله عنه د نبی علیه السلام د وفات په وخت کې د یو مضبوط موقف سړی ؤ د یو ستر او ثابت غر په څېر چې نه له ځایه خوځېږي او نه له منځه ځي، کله یې چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات خبر واورېده د جومات په لور روان شو، کله چې د جومات دروازې ته ورسېده گوري چې عمر رضی الله عنه خلکوته خبرې کوي، د ابوبکر رضی الله عنه راتگ ته متوجه نه شو، ابوبکر رضی الله عنه د عائشې رضی الله عنها کوټې ته ننوت. رسول الله صلی الله علیه وسلم په څادر کې پټ ؤ مخ یې ورته لوخ کړ پرې ورنښکته شو ښکل یې کړ بیا یې وویل: زما مور او پلار دې له تانه قربان وي. هغه مرگ چې الله جل جلاله تا ته لیکلی ؤ تا وڅکه، له دې وروسته به هېڅکله تا ته مرگ رانه شي بیا یې بېرته مخ ورته په څادر کې پټ کړ.

بیا په بیرته راووت، عمر لاتراوسه خلکو ته خبرې کولې. ورته یې وویل: ای عمره! عجله مه کوه لږ چې شه هغه د چپ کیدو څخه انکار وکړ، کله چې ابوبکر رضی الله عنه ولیده چې عمر نه چې کېږي خلکو ته یې مخ کړ او تقریر یې ورته شروع کړ. خلکو چې د هغه خبرې واورېدې هغه لور ته ورغلل او عمر رضی الله عنه یې په ځای پرېښود، ابوبکر رضی الله عنه د الله جل جلاله د حمد او ثناء څخه وروسته وویل: ای خلکو! اوورئ چا چې د محمد صلی الله علیه وسلم عبادت کولو هغه وفات شو او څوک چې د الله جل جلاله عبادت کوي هغه ژوندی دی نه مړ کېږي، بیا یې دا آیت تلاوت کړ:

{وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ (١٤٤) وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ} [آل عمران: ١٤٤، ١٤٥] محمد صلی الله علیه وسلم یوازې یو سړی دی له ده وړاندې هم ډېر رسولان تېر شوي دي. آیا که هغه مړ یا ووژل شي نو تاسې به له اسلام څخه بېرته گرځئ، او هرڅوک چې په خپلو پوندو بېرته وگرځېده الله پاک ته هېڅکله څه تاوان نه شي رسولای، الله به ډېر ژر شکر کوونکوته ښه بدله ورکړي.

له صاحبو کرامو رضی الله عنهم څخه چې چا دا موقف لیدلی ؤ وایي: په الله جل جلاله سوگند گویا خلکو دا آیت نه پېژنده مگر یوازې هماغه وخت یې وپېژنده چې ابوبکر رضی الله عنه تلاوت کړ، خلکو دا آیت له ابوبکر څخه واخیست او په خولو یې روان شو. عمر رضی الله عنه وایي ما چې دا آیت له ابوبکر څخه واورېده حیران شوم او په ځمکه را پریوتم او د ودرېدو توان مې له لاسه ورکړ او هلته پوه شوم چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی.

له ابوبکر رضی الله عنه سره د خلافت بیعت:

مسلمانانو د بني ثقیفه بن ساعده په ټولن ځای کې ابوبکر رضی الله عنه سره د خلافت لپاره بیعت وکړ ترڅو شیطان ته د مسلمانانو د صف د ټوټه کولو او د هغوی ترمنځ د اختلاف اچولو چانس په لاس ور نه شي او مسلمانان د فتنو څخه وژغورل شي. او په داسې حال کې رسول الله صلی الله علیه وسلم له دنیا څخه رخصت شو چې مسلمانان متحد، متفق او منظم وو او د هغوی دیني او دنیاوي کارونه د یو زړه سواندي او مدبر امیر له خوا اداره او پرمخ بیول کېږي چې د هغه کارونو له جملې څخه یو هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم تجهیز او تکفین ؤ.

مسلمانانو خپل گران پیغمبر صلی الله علیه وسلم څنگه رخصت کړ؟

د خلیفه د ټاکلو وروسته خلک آرام شول، حیرانتیا ختمه شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هدایاتو مطابق د هغوی صلی الله علیه وسلم د تجهیز او تکفین په کار کې بوخت شول.

کله چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د کورنۍ غړي د هغوی صلی الله علیه وسلم د غسل او تکفین څخه فارغ شول او جنازه یې د کور په انگرې کې کېښوده، ابوبکر رضی الله عنه خلکو ته وویل: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلي دي چې پیغمبر په کوم ځای کې وفات شي په هماغه ځای کې دفن کېږي بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه بستره پورته کړای شوه په کومه کې چې وفات شوی ؤ هملته ورته ابوطالحه الانصاري قبرجوړ کړ، بیا ډلې ډلې خلک کوټې ته ننوتل او په رسول الله صلی الله علیه وسلم یې د جنازې لمونځ اداء کولو، اول سپړو بیا ښځو او بیا ماشومانو په انفرادي جنازه وکړه او هېچا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د جنازې

امامت ونه کړې.

د سې شنبې غمجنه ورځ:

د سې شنبې ورځ په مدینه منوره کې د غم نه ډکه ورځ وه، بلال رضی الله عنه د سهار اذان وکړ خو کله چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم پاک نوم ته ورسېده (اشهد ان محمداً رسول الله) په چغو چغو یې وژړل چې په دې سره د مسلمانانو غم نورهم زیات شو.

مسلمانانو به دا اذان مخکې هم اورېده خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی په منځ کې موجود ؤ. د مسلمانانو مور ام سلمه رضی الله عنها وايي: دا ډېر لوی او ستر مصیبت او غم ؤ له دې وروسته به چې مونږ ته هر غم او تکلیف ورسېده او مونږ به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د جدایي او وفات غم رایاد کړ موجوده غم به را څخه هېر شو.

په خپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي دي: هر مسلمان ته چې کوم غم او تکلیف ورسېږي زما د وفات او فراق د غم او مصیبت په رایادولو سره دې هغه راکم او سپک کړي، زما هېڅ امتي ته به زما د وفات او جدایي د غم او مصیبت څخه ستر او سخت غم او تکلیف ونه رسېږي.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم بیبيانې د مؤمنانو میندې:

خدیجه بنت خویلد القرشیه الاسدیة د رسول الله صلی الله علیه وسلم لومړۍ بی بی وه، د نبوت او بعثت څخه مخکې یې ورسره واده کړی ؤ چې په هغه وخت د خدیجې عمر څلوېښت کاله ؤ، د هجرت څخه درې کاله وړاندې په مکه کې وفات شوه.

د ابراهیم پرته د رسول الله صلی الله علیه وسلم نور ټول اولاد د خدیجې رضی الله عنها څخه ؤ. د خدیجې رضی الله عنها د وفات څخه لږې ورځې وروسته یې د سوده بنت زمعه القرشیه رضی الله عنها سره واده وکړ.

بیا یې د ابوبکر صدیق رضی الله عنه لور عائشې رضی الله عنها سره چې دأمت د ټولو بنځو څخه ستره فقیهه او عالمه وه واده وکړ. بیا یې د عمر بن الخطاب رضی الله عنه د لور حفصه رضی الله عنها سره واده وکړ.

بیا د خزیمة د لور زینب رضی الله عنها سره واده وکړ چې له واده څخه دوه میاشتې بعد وفات شوه. بیا یې دام سلمة هند بنت ابي امیه القرشیه المخزومیه رضی الله عنها سره واده وکړ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښځو کې ترټولو وروستی وفات شوې ښځه همدا وه.

بیا یې د خپلې ترور اُمیمة د لور زینب بنت حجش رضی الله عنها سره واده وکړ، بیا یې د جویریة بنت الحارث بن ابي ضرار المصطلقیه سره واده وکړ. بیا یې د ابوسفیان د لور ام حبیبیه رمله رضی الله عنها سره واده وکړ بیا یې د بنی نضیر د قبیلې د مشر حی بن اخطب د لور صفیه رضی الله عنها سره واده وکړ او ترټولو وروسته یې د میمونې بنت الحارث الهلالیه رضی الله عنها سره واده وکړ. کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات کېده ۹ ښځې یې په نکاح کې وې کومې چې پورته ذکر شوې، یوازې خدیجه او زینب بنت خزیمة رضی الله عنها د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژوند کې وفات شوي دي.

همدا راز کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات کېده دوه جاريې (وینځې) هم د هغوی صلی الله علیه وسلم تر لاس لاندې وې، یوه ماریه بنت شمعون القبطیه المصریه هغه چې د مصر پاچا مقوقس ورته هدیه کړې وه او هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوی ابراهیم مور وه. او بله د بنی نضیر د قبیلې د زید لور وه، ریحانه رضی الله عنها چې مسلماننه شوه بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ازاده کړه او نکاح یې ورسره وکړه.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم اولاد:

د رسول الله صلی الله علیه وسلم لومړی زوی قاسم ؤ چې له خدیجې رضی الله عنها زېږېدلی ؤ او د هماغه په نوم یې کنیه وه (ابو القاسم) هغه په وړکیتوب کې مړ شو له هغې وروسته زینب، رقیه، ام کلثوم، فاطمه، او بیا عبدالله پیدا شول، د عبدالله دوه لقبونه وو طیب او طاهر.

دا ټول د خدیجې رضی الله عنها اولاد ؤ. په لوړگانو کې ورته فاطمه ترټولو لونیو ډېره گرانه وه، د هغې په اړه په خپله رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: (فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ) فاطمه د جنت د ښځو سرداره ده.

هغه دعلي بن ابي طالب رضی الله عنه سره واده کړی ؤ چې حسن او حسين رضی الله عنهما يې زېږولي دي، د هغه په اړه رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمایلي دي (الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ) حسن او حسين د جنت د ځوانانو سرداران او مشران دي.

د ماريه قبطيه رضی الله عنها څخه ابراهيم پيدا شو، په داسې وخت کې مړ شو چې زانگو پرې ډکېده رسول الله صلی الله عليه وسلم د ابراهيم د مرگ په وخت کې وفرمايل: له سترگو او ښکې روانې دي، زړه خفه او غمجن دی خو هغه څه نه ووايو چې رب پرې خفه کېږي. او ای ابراهيمه! مونږ ستا په جدایۍ غمجن يو.

د رسول الله صلی الله عليه وسلم اخلاق او خويونه:

علي بن ابي طالب رضی الله عنه چې ترټولو خلکو يې زيات رسول الله صلی الله عليه وسلم پېژنده او ترټولو زيات د هغه صلی الله عليه وسلم سره اوسېدلی ؤ او ترټولو زيات د هغه صلی الله عليه وسلم د اخلاقو او خويونو په بيانولو قادر ؤ، د رسول الله صلی الله عليه وسلم صفت يې داسې بيان کړی دی:

رسول الله صلی الله عليه وسلم نه په فطري او جيلي او نه په کسبي توگه بدقوله او بدفعله ؤ. او نه په بازارونو او کوڅو کې ايله گرد او چغې وهونکی ؤ، د بدۍ بدله يې په بدۍ نه ورکوله او خلکو سره يې د عفوې او درگزر معامله کوله، د الله جل جلاله په لار کې د جهاد پرته يې هېڅکله هېڅ شې په خپل لاس نه دی وهلی، نه يې کله خادم او خدمتگار وهلی او نه ښځه. ما هېڅکله نه دی ليدلی چې د چا څخه يې د ظلم انتقام اخيستی وي، خو په دې شرط چې د الله جل جلاله د محارمو سپکاوی نه وي شوی.

او کله چې د الله جل جلاله د محارمو سپکاوی به وشو ترټولو زيات به په غوسه کېده او کله به چې هغه صلی الله عليه وسلم د دوه کارونو څخه د يو د غوره کولو اختيار ورکړی شو انسان به يې غوره کاوه، کله به چې کور ته راغی د عامو انسانانو په څېر به ؤ خپلې جامې به يې د ورگو او سپرو څخه خپله پاکولې، مېرې به يې لوشلې او د خپل ځان خدمت به يې کولو.

او وايي: ناسته او ولاړه يې ټوله د الله جل جلاله په ذکر سره وه که کوم مجلس

ته به ولاړ چېرته به چې ځای ورته پیدا شو هملته به کیناسته او خلکو ته یې همدا امر کاوه. ورسره ناستو ټولو خلکو ته به یې یو شان توجه کوله، ورسره ناست هر چا به فکر کاوه چې زه ورته ترټولو نږدې او گران یم .

څوک به چې ورسره کیناستل او یا به یې ورسره د کوم ضرورت په اړه خبرې کولې ترهغې پورې به ورسره په صبر ناست و چې هغه په خپله ولاړ. او چا به چې ورڅخه څه وغوښتل تش لاس به یې نه لیږه او که څه به ورسره نه وو ښه خبره به یې ورته کوله. ټولو خلکو سره یې ښه اخلاق کارول .

د ټولو سره یې د پلار په څېر معامله کوله. د حق په معامله کې ټول خلک د هغه په وړاندې برابر وو. مجلس به یې د علم، حیاء، صبر او امانت مجلس و. ترټولو خلکو یې سیننه پراخه او ترټولو خلکو زیات رښتیني، ترټولو زیات نرم خوږه او ترټولو زیات کریم معامله و، چا به چې اول ځل ولیده تر رعب لاندې به راغی او څوک به چې له نږدې ورسره معرفي شو مینه به یې ورسره پیدا شوه. بیا وايي: ما نه مخکې او نه وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان څوک لیدلی دي .

الله تعالی خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم د ښکلا او جمال په لباس پوښلی و
الله جل جلاله خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم با وقاره، با رعبه او محبوب پیدا کړی و

براء بن عازب رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې صفت کړی دی: رسول الله صلی الله علیه وسلم متوسط قد درلود، ما په سره لباس کې لیدلی و چې هېڅ شی مې له هغې ښکلی ونه لیده .

ابوهریره رضی الله عنه یې داسې توصیف کړی دی: هغه صلی الله علیه وسلم میانه قد و لوړوالي ته نږدې و د مخ مبارک رنگ یې تک سپین او د ږیرې د وینستانو رنگ یې تور، انګي یې ښکلي، ټاټه یې اوږده، اوږې یې سورې او بیا یې وویل: د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر ښکلی انسان مې نه له هغې مخکې او نه وروسته لیدلی .

انس رضی الله عنه وايي: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک لاسونه د وړېښمو څخه ډېر نرم وو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د بدن له خوشبوي څخه

بشکلی خوشبوی می هبشکله نه وه بوی کرې.
صلی الله صلی الله علیه وسلم

